

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Esmâ ERKANAT KOYUNCU

TARİHTEN GÜNÜMÜZE ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ ve DEMOKRASİ
TARTIŞMALARI

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Esmâ ERKANAT KOYUNCU

TARİHTEN GÜNÜMÜZE ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ ve DEMOKRASİ
TARTIŞMALARI

Danışman

Prof. Dr. Faruk ATAAY

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Esma ERKANAT KOYUNCU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Didem Çakmaklı İŞLER (İmza)

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadriye Okudan DERNEK (İmza)

Tez Başlığı:	Tarihten Günümüze Çoğunluk Despotizmi ve Demokrasi Tartışmaları
--------------	---

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 27/09/2019

Mezuniyet Tarihi : 12/12/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tarihten Günümüze Çoğunluk Despotizmi ve Demokrasi Tartışmaları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımcı yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Esmâ ERKANAT KOYUNCU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Esmâ ERKANAT KOYUNCU
Öğrenci Numarası	20145218008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Faruk ATAAY
Tez Başlığı	Tarihten Günümüze Çoğunluk Despotizmi ve Demokrasi Tartışmaları
Turnitin Ödev Numarası	1200231479

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 25/10/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 25' tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

30/10/2019

Prof. Dr. Faruk ATAAY

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE DEMOKRASİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR: ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ KAPSAMINDA

1.1. Antik Yunan, Roma Ve Ortaçağ Dünyasında Demokrasi Yaklaşımı: Demokrasinin Çoğunluk Despotizmine Dönüşmesi Kaygısı	6
1.1.1. Protagoras: “Tüm Kenttaşlarda Bulunması Gereken Devlet Bilgisi”	9
1.1.2. Sokrates: “Çokluğun Yerine, Bilge Azınlığın Yönetimi”	10
1.1.3. Platon: “Sayıca Çok Olan Yoksulların Yönetimi: Demokrasi”	11
1.1.4. Aristoteles: “Mülkiyetsiz Sınıfın İktidarı: Demokrasi”	14
1.1.5. Polybius: “Demokrasinin Yozlaşması Olarak Oklokrasi”	17
1.1.6. Çiçero: “Çoğunluğun Tiranlığı Olan Demokrasi”	17
1.2. Modern Çağ’da Demokrasi Yaklaşımı	20
1.2.1. Modern Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	20
1.2.2. Modern Demokrasinin Düşünsel Temelleri	22
1.2.3. Modern Demokrasinin Değerleri	24
1.2.3.1. Halk Egemenliği	24
1.2.3.2. Eşitlik	25
1.2.3.3. Özgürlük	28
1.2.3.4. İnsan Hakları	29
1.2.3.5. Hukukun Üstünlüğü	31
1.2.3.6. Muhalefet	32
1.2.3.7. Sivil Toplum	33
1.2.3.8. Çoğulculuk	34
1.2.3.9. Denetim	34
1.2.3.10. Kuvvetler Ayrılığı	35

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ (MAJORİTERYENİZM) VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.1.	Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı Nedir	37
2.2.	Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışının Çoğunluk Despotizmine Dönüşmesi Problemi..	40
2.3.	Çoğunluk Despotizmine Yönelik Eleştiriler Ve Çözüm Önerileri	43
2.3.1.	Liberallerin Çoğunluk Despotizmine Yönelik Eleştirileri Ve Çözüm Önerileri	43
2.3.1.1.	John Locke: “Gece Bekçisi Devlet”	45
2.3.1.2.	John Stuart Mill: “Çoğul Nitelikli Oy Sistemi”	47
2.3.1.3.	Alexis De Tocqueville: “Amerika’da Demokrasi”	51
2.3.1.4.	Çoğulcu (Plüralist) Teori.....	53
2.3.1.5.	Çoğunluğun Kültürüne Karşılık Azınlığın Korunması: Çokkültürlülük Ve Yeni Sorunlar	57
2.3.2.	Radikal Demokrasi: Yeni Toplumsal Hareketler Ve Kimlik Siyaseti.....	60
2.3.3.	Sosyalizm Ve Demokrasi: “Burjuva Diktatörlüğü”	62
2.3.4.	Az gelişmiş Demokrasi Sorunsalı: “İlliberal Demokrasi”	64
SONUÇ		70
KAYNAKÇA.....		75
Ö Z G E Ç M İ Ş.....		85

ÖZET

Bu çalışmada modern demokrasinin temel değeri olan halk egemenliği ilkesinin, çoğunluğun iradesine indirgenmesi ile yarattığı “çoğunluk despotizmi” sorunu incelenmektedir. Günümüz temsili demokrasilerde halk egemenliğinin tezahürü, çoğunluğun oyunu alan partinin iktidar olmasıdır. Çoğunluğun kamu yararını güderek daha doğru kararlar alabileceğine yönelik anlayış, bazı durumlarda demokrasilerde despotik tutumlara sebep olabilmektedir. Öyle ki halkın tamamını yansıtmayan çoğunluğun her şeyden üstte tutulması, azınlık haklarını ihlal edebilir. Toplumda sayıca az kalan kesimlerin hakları, özgürlükleri ve talepleri ihmal edilebilir. Çalışmada çoğunlukçu demokrasi anlayışı ile çoğulculuk anlayışı arasındaki farklar bu anlayışların demokrasiye katkıları tartışılacaktır. Rousseau’nun genel irade teorisinin çoğunluğun iradesine indirgenmesi ile ortaya çıkmış, demokrasiden uzak yönetimlere odaklanılmıştır. Çoğunlukçu yaklaşıma bir tür tepki olan çoğulcu yaklaşım, milletin sadece çoğunluktan değil, toplumu oluşturan bütün gruplardan oluştuğu fikrini benimser. Böyle bir milletin iradesi ise bütün grupların uzlaşmasıyla ortaya çıkacaktır. Çoğulcu anlayışın, bunu sağlayabilmek için de iktidarın paylaşılması, azınlık haklarının korunması, siyasal kararların uzlaşmayla alınması gibi öngördüğü mekanizmalar konu kapsamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: çoğunlukçu demokrasi anlayışı, genel irade, çoğunluk despotizmi, çoğulcu demokrasi anlayışı.

SUMMARY

CONTEMPORARY DESPOTISM AND DEMOCRACY DISCUSSIONS

This study examines the problem of des majority despotism tı created by the reduction of the principle of popular sovereignty, the basic value of modern democracy, to the will of the majority. The manifestation of popular sovereignty in today's representative democracies is that the majority is the party that gets the vote. The understanding that the majority can make more accurate decisions by promoting the public interest may in some cases lead to despotic attitudes in democracies. So much so that the overwhelming majority that does not reflect the whole population can violate minority rights. The rights, freedoms and demands of the few people in the society can be neglected. In this study, the differences between the understanding of pluralism and majoritarian democracy and their contributions to democracy will be discussed. Rousseau's general will theory was reduced to the will of the majority, focusing on governments away from democracy. The pluralist approach, which is a kind of reaction to the majorityist approach, adopts the idea that the nation is composed not only of the majority but of all the groups that make up the society. The will of such a nation will emerge with the reconciliation of all groups. In order to achieve this, the mechanisms envisaged by the pluralist understanding, such as sharing power, protecting minority rights and making political decisions by consensus, have been discussed within the scope of the subject.

Keywords: Majoritarian Democracy, General Will, Majority Despotism, Pluralist Democracy.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi niteliği taşıyan bu çalışmanın her sürecinde varlığı ile umut olan kızım Mina'ya, fedakârlıkları ile her zaman yanımda olan eşim Ramazan'a ve aileme, önerileri ve yol göstericiliği için çalışmayı yöneten Prof. Dr. Faruk ATAAY'a akademik yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Esmâ ERKANAT KOYUNCU

2019

GİRİŞ

“Toplum sevgi ile kaynaşır, adaletle yaşar, dürüst çalışmakla ayakta kalır”.

Farabi

Günümüzde çok geniş gruplar arasında kabul görmüş demokrasi kavramı hakkında tek bir tanım yapmak mümkün değil. Siyaset bilimi literatürünün en popüler kavramlarından biri olmakla birlikte çok farklı tanımı ve türü bulunmaktadır. Bu da demokrasinin nasıl tanımlanacağı konusunda karmaşaya neden olmaktadır.

Bu farklı tanımlara baktığımızda ilk dikkati çeken Abraham Lincoln demokrasiyi, “halkın halk tarafından halk için idaresi” olarak tanımlamasıdır. Duverger’de demokrasiyi yöneticilerin, yönetilenler tarafından adil ve serbest seçim yoluyla seçildiği rejim olarak tanımlar. Schmitter ve Lyn Karl’a vatandaşların dolaylı olarak yönetime katıldığı, yönetenlerin, işlemlerinden dolayı, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir.

Alain Touraine bir yerde demokrasinin olabilmesi için insan haklarının ve azınlıkların korunması gerektiğini söyler. Tocqueville ise demokrasiyi, en yetenekli hükümetin bile tek başına başaramayacağı bir şeyi, halkın kendi görüşlerine aykırı bir şey gördüğünde gücünü kullanarak müdahale etmesi ile başarabileceği bir yönetim olarak tanımlar.

Leslie Lipson demokrasiye özgürlük ve eşitlik açısından yaklaşarak, demokrasinin bu iki kavramı birleştiren bir yönetim şekli olduğunu söyler. Schumpeter demokrasiye daha eleştirel yaklaşarak, demokrasilerde halkın yönetmediğini bilakis elit siyasetçiler tarafından halkın yaşamını belirleyecek meselelerin belirlendiğini ve onların karar aldığını yani yönettiğini belirtir.

Demokrasi kelimesi eski Yunanca bir sözcük olup -büyük ihtimalle ilk kez Atinalılar tarafından kullanılmış- demos (halk) ve kratos (yönetim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuş, halk yönetimi anlamında kullanılıyordu. Fakat burada dikkati çeken Yunanlıların demos kelimesini erdemli ve varlıklı azınlık karşısındaki “sıradan insanlar”, “yoksullar”, “yığınlar” için kullanmalarıdır. Sartori de bu halk kavramının, kimi zaman herkes anlamına geldiğini, kimi zaman aşağı sınıf anlamını taşıdığını hatta halk kavramının bütün insanları işaret etmediği gibi içeriğinde sadece özgür insanların olduğunu belirtir. Kratos kelimesi ise güç ya da iktidar anlamında kullanılabiliyordu.

Demokrasinin beşiği olarak görülen Antik Yunan’da bile, demokrasiye olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Platon ve Aristoteles, demokrasiyi bilgelik ve mülkiyetin karşında

duran kitlelerin yönetimi olarak tanımladılar. Üstelik 19. yüzyıla kadar demokrasi sözcüğü, “ayak takımının yönetimi” olarak olumsuzlandı. Yani bu dönemde demos kelimesinden anlaşılan dezavantajlı ve genellikle mülksüz kitleleri demokrasi temsil etmekteydi. Bu yüzden demokrasi siyasi eşitlik anlamını barındırmadığı gibi, fakirlerin lehine bir tarafgirlik anlamı içeriyordu. Platon, demokrasinin devletin en kötü hastalığı olan tiranlığa yol açtığını belirtirken, Aristoteles’te demokrasiyi, “doğru anayasadan sapma” olarak tanımlamaktadır.

Demokrasinin başlangıcını, bugünkü prensiplerin bazılarını karşılaması yönünden, Antik Yunan’da şehir devletlerindeki örneklerle dayandırabiliriz. Buradaki –özellikle Atina kent devleti- yönetimlerin özelliği, temsil sisteminin olmaması, yani doğrudan demokrasinin uygulanmasıdır. Bu kent devletlerinin nüfusunun bugünkü ülkelerin nüfuslarına göre oldukça az olması, doğrudan demokrasinin sağlanmasının temel dayanağı olarak gösterilmektedir. Yine bugünkü demokrasilerden farklı olarak, toplum yapısında bulunan esirlere, kölelere, kadınlara oy verme hakkı tanınmadığı gibi, oy hakkı belli yaşın üzerindeki hür erkekleri kapsıyordu. Bu bakımdan bunlara demokrasi denilmesi zor olsa da; halkın kendileri için alınacak kararlar olduğu zamanlarda toplanıp, kararlar alıp ve bu kararları bir grup tarafından uygulamaları önemli demokratik işaretlerdir.

Eski Yunan kent devletlerinin ortadan kalkmasıyla bu demokrasi akımı uzun bir süre kesintiye uğramıştır. Yıkılan demokrasi yerini aristokrasiye bırakmıştır. Roma’da ise bu dönemde oligarşik bir Cumhuriyet vardı ve daha sonra bu yönetim yerini, imparatorluk yönetimine bırakmıştır. İlerleyen zamanda Avrupa’da ortaya çıkan Feodal krallıkların yerini ise 16. ve 17. yüzyıllar mutlak yönetimler almıştır. Ortaçağda görülen bazı Cumhuriyetlerin ise demokrasi olmaktan çok, oligarşi olduğu tartışılır.

1776’da ABD’de İngiliz sömürgesinden ayrılmak için Koloniler bir araya gelerek Haklar Bildirisini (bildirinin içerisinde bireysel özgürlüklere dair güvencelerinin pekiştirilmiş hali) ve daha sonra Bağımsızlık Beyannamesini yayınlamaya karar vermişlerdir. 1787’de anayasalarını oluşturarak demokrasi için önemli temeller atıldılar.

Mutlakiyet rejimine karşı 1789 Fransız devrimi demokrasi için diğer bir mücadele örneği olmuş. Sonuçta *İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi* yayınlanmış ve önemli bir gelişme olan yurttaşların kanun karşısında eşit oldukları 1791’de Fransız Anayasası’nda yerini almıştır.

Fransız devrimi esnasında İngiltere’de oligarşik bir yönetim yaşanırken, 1688 devrimi sonunda kabul edilen Anayasa ile İngiltere’de kralın gücü zayıflatılmış, özellikle yasama ve bütçe konuları kesinlikle parlamentonun denetimine verilmişti.

Burjuvazinin krallık otoritesini sınırlamaya çalışması neticesinde demokrasi teorileri olan milli egemenlik ve halk egemenliği teorileri gelişmeye başladı. Böylece klasik demokrasi anlayışının devlete ait her türlü egemenliğin millete ait olduğu fikri gelişmeye başladı.

Halk egemenliği teorisi bugün bütün demokrasilerin temel prensibidir. Kaynağını Jean Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* eserinden alan bu anlayışa göre, egemenlik toplu olarak halka aittir. Ancak günümüz demokrasilerinde halk yönetime doğrudan değil, seçilmiş temsilciler aracılığı ile katılır. Bu bakımdan halkın iradesini temsil etmek üzere siyasi partiler ortaya çıkar ve halk onlar aracılığıyla iradesini yönetime yansıtır. Halk böylece yönetimi belirlerken ayrıca yönetime aktif olarak katılma şansına erişir.

Yirminci yüzyılda dünya devletlerinin pek çoğu demokrasiyi benimsediler. Ancak 1922'de İtalya'da Mussolini'nin, 1933'te Almanya'da Hitler'in iktidara gelmeleri demokrasi eşliğinde gerçekleşse bile demokrasiye tamamen zıt totaliter yönetimlere geçtiler.

Bu çalışmada, demokrasinin temel prensibi olan çoğunluğun yönetme hakkı ve demokrasilerin sadece bu ilkeyi yerine getirmeleriyle, demokratik yönetimlerin gözlenip gözlenmeyeceği tartışılmıştır. Bu bağlamda demokrasilerin “çoğunluk despotizmi” ne dönüşmesi sorunu ele alınmıştır. Çalışma kapsamında cevabı aranan sorular şunlardır: Sandıktan çıkan oyun en fazlasını alanın iktidar olmasıyla demokrasi gerçekleşmiş olmakta mıdır? Seçimle iktidara her gelen (özellikle Mussolini ve Hitler örneği) demokrasinin bir parçası olarak kabul edilebilir mi? Bir yerin demokrasi sayılabilmesi için seçme seçilme hakkını kullanıyor olmak yeterli midir? Çoğulculuk anlayışına paralel olarak, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, düşünce ve ifade özgürlüğü, sivil toplumun katılımı ve özgür medya demokrasi için ne kadar önemli? Bu bakımdan çoğunluğun kültürüne karşılık çokkültürlülük söylemi neler kazandırdı? Çokkültürlülükle ortaya çıkan yeni sorunlar neler? Küreselleşen dünyada kimlik siyaseti etkili olabilecek mi? Asıl sorun illiberal demokrasi olabilir mi? Bu tezin amacı bütün bu sorulara cevap arayarak demokrasinin eleştirilen yönü olan sadece çoğunluğun yönetimine indirgenmiş demokrasinin ortaya çıkardığı çoğunluk despotizmi ve demokrasi yaklaşımları ele alınmıştır.

Ortaya konan sorunlar ışığında çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde kendi içinde iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Antik Yunan, Roma ve Ortaçağ'da demokrasi yaklaşımları çoğunluk despotizmine dönüşmesi kaygıları temelinde incelenmiştir. Protagoras, Sokrates, Platon, Aristoteles, Polybius ve Çiçero'nun yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmında ise, modern demokrasi işlenmiş, konumuz açısından yine çoğunluğun tahakkümü ile ilgili kaygılar tespit edilmiştir. Bu bakımdan aydınlanma

düşüncesi ve Fransız Devrimi'ne giden yolda otoriteyi sınırlamaya çalışan John Locke'a, Montesquieu'ya ve onun erkler ayrılığı ile oluşturmaya çalıştığı sistematik düşüncelerine değinilecektir. Çalışmanın temel sorunsalının çıkış noktası olan ve onun fikirleriyle yol aradığımız Rousseau'ya değinilecektir. Buradan hareketle modern demokrasinin olmazsa olmazı, halk egemenliği, eşitlik, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü, muhalefet, sivil toplum, çoğulculuk, denetim ve kuvvetler ayrılığı ilkeleri incelenmiştir.

Robert Dahl demokrasinin varlığından söz edebilmek için, hükümet kararlarını denetleyen anayasal olarak seçilmiş organların varlığını ve bu organların sık sık ve dürüstçe yapılan seçimlerle işbaşına gelmesini, yetişkin herkesin bu makamlarda yer alma fırsatını ve işbaşına gelecek kişileri de seçebilme hakkının olmasını gerekli görür. Dahl ayrıca siyasi konularla ilgili ifade özgürlüğünün, vatandaşların alternatif haber kaynaklarının ve baskı ve çıkar grupları içinde yer alabilme haklarının olup olmamasına paralel olarak demokrasinin varlığından söz edilebileceğini ya da edilemeyeceğini belirtir.

Demokrasilerde çoğulculuktan bahsedebilmek için, siyasi gücün gruplar arasında paylaşılmış, üyeleri tarafından hesaba çekilebilir liderlerin olduğu grupların ve bu gruplar karşında tarafsız bir hükümetin olması gerekir. Yine çoğulculuk ilkesinde muhalefet önemli bir yer tutar. Bu bakımdan muhalefet hakkı ve muhalefetin kurumsallaştırılması çoğulcu demokrasilerin temel ilkesidir. Muhalefet, devlet gücünün sınırlandırılması açısından gereklidir.

İkinci bölümde ise, ilk olarak, çoğunluk yönetiminin teorisini Rousseau'nun fikirleri incelenmiştir. Rousseau, devletin kuruluşunu toplum sözleşmesine dayandırırken, egemenliğin ise halkta olduğunu söyleyerek dönemi içinde cumhuriyetçi akımının öncüleri arasında yer almıştır. Devletin meşruiyetini “genel irade” ye dayandıran düşünür, genel iradeyi her şeyin üstünde tutması onun, “çoğunluk despotizmini” engellemeye çalışmadığı yönünde eleştirilere uğramasına neden olacaktır. Bu bakımdan “genel irade” kavramının neden olacağı “çoğunluk despotizmine” karşılık liberallerin düşüncelerine ve liberal çözümlere yer verilmiştir. Demokrasiye eleştiri olarak sosyalistlerin burjuva diktatörlüğü tartışması hatırlatılmıştır.

1960'lı yıllarda, Kanada'da Fransız ve İngiliz dillerinin kullanımı konusundaki anlaşmazlıklarda gördüğümüz çokkültürlülük tartışmaları, günümüz küreselleşen dünyasında çoğunluğun ya da egemen kültürün karşında azınlıkta kalan grupların, ötekileştirilmesi, önemslenmemesi, asimile edilmesi, taleplerinin yerine getirilmemesi gibi sorunlarına karşılık bir çözüm olarak ileri sürülmüştür. Ulus-devlet anlayışını yıkan bu çözüm yeni sorunları da beraberinden getirmiştir.

İlk kez Fareed Zakaria tarafından kurumsallaştırılan “illiberal demokrasi” (otoriter demokrasi) kavramı düşük yoğunluklu demokrasileri karşılamaktadır. Zakaria’ya, bu demokrasilerin özelliği, demokrasinin sadece iktidarın seçimle belirlenmesi ilkesine indirgeyerek, demokratik özgürlükleri kısıtlamaktan kaçınmaması olarak açıklar. Sonuçta bu iktidarlar, liberal demokrasinin değerleri olan sınırlı devlet, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, sivil hak ve özgürlükleri zayıflatmaktadırlar. Bu tür rejimlerde, çoğunluğu elinde bulunduran partiler, muhalefete karşı hoşgörüsüzlükleri ile dikkat çeker. Kutuplaştırıcı siyaset anlayışı güden bu iktidarlar, toplumda etnik ve dinsel bölünmelerin derinleşmesine neden olmaktadır

Sonuç bölümünde tarihsel süreçte demokrasiye karşı özellikle olumsuz tutumların sebepleri anlaşılmaya çalışılarak, demokrasinin yalnızca yönetimin serbest seçimle belirlenmesi olarak ele alındığında sebep olduğu sorunlar anlatılmış. Yükselen illiberal demokrasilerin temel sorununun da bu olduğu, bu demokrasilere sahip ülkelerin Batı’nın demokrasi mücadele sürecinden ve yerleşmiş kurumlarından farklı bir süreç izlemiş ve kurumlara sahip oldukları tespit edilmiş. Özellikle, temel insan hak ve özgürlüklerin, kuvvetler ayrılığı ilkesinin, muhalefet, basın özgürlüğü, denetim gibi kurumsallaşmış yapıların illiberal olarak adlandırılan azgelişmiş demokrasi sorunu olduğu ancak gelişmiş ülkelerinde demokratik sorunlara sahip olduğu ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE DEMOKRASİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR: ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ KAPSAMINDA

1.1. Antik Yunan, Roma ve Ortaçağ Dünyasında Demokrasi Yaklaşımı: Demokrasinin Çoğunluk Despotizmine Dönüşmesi Kaygısı

Vatandaşların önemli bir bölümünün katılımını sağlayan hükümet sistemleri, milattan önce 500 yıllarında klasik Yunan ve Roma’ da güçlü temeller üzerine kurulmuş ve ara sıra yapılan değişimler ile yüzyıllar boyunca ayakta kalmıştır (Dahl, 2001: 11).

Bu dönemde siyasal yapıyı, kan bağına dayalı kabileler arası ilişkiler oluşturuyordu. Öyleki krallığın bu kabilelere bağlı olması, kralın alacağı kararlarda bu kabilelerin ve büyük aile reislerinin görüşlerine başvurmasını zorunlu kılıyordu. Yaşlılar Meclisinin ve aristokrasinin temeli böylece atılmıştı. Her poliste bir Yaşlılar Meclisi vardı ve bu meclis bir kral ile soylulardan oluşuyordu. Bu siyasal yapının içinde ise kölelerin, yabancıların, kadınların ve çocukların yeri yoktu (Kışlalı, 1984: 63-64).

Atina’da, milattan önce 8. yüzyıldan başlayarak soylular kralın yetkilerine ortak olmaya çalıştılar. Bu dönemde yargı yetkisi de dahil olmak üzere, yüksek memurluklar soylu kişilerin eline geçti hatta kral soylular tarafından belirli bir süre için seçiliyordu. Kral artık yüksek dereceli bir kamu görevlisi durumundaydı. Sonuç olarak azınlık yönetimi olan “oligarşi” ye geçilmiş oldu (Kışlalı, 1984: 64).

Milattan önce 7. yüzyıldan itibaren büyük toprak sahipleri tahıl yerine üzüm ve zeytin üretimine geçerek, şarap ve zeytinyağlarını kent pazarında sattıktan sonra, oradan ihtiyaçları olan malzemeleri alıyorlardı. Onların ürünlerini alan tüccarlar da dışsatımda bulunuyorlardı. Bu durum toprak soyluları, tüccar ve zanaatçılar arasındaki çıkar birliğini sağlarken, küçük toprak sahipleri ile arasındaki çıkar çatışması artmıştı. Küçük toprak sahipleri, tahıl üretiminden zeytin ve üzüm üretimine geçebilecek sermayeye sahip değildi. Ancak kentte üretilen bazı mallara onlar da ihtiyaç duyuyorlardı ve bunları karşılayabilmek için zamanla soylulara borçlandılar ve borçlarını ödeyemeyenlerin bazıları topraklarını yitirirken bazıları ise köle durumuna düştü ve sonuçta tarım kesiminde sınıf çatışmaları başladı (Kışlalı, 1984: 64).

Atina’da Solon çatışmakta olan kesimler arasındaki sorunları çözmek için arabulucu olarak göreve getirilmeden yaklaşık otuz yıl önce milattan önce 636 ya da 632/631’ de, soylu kökenli Kylon’un başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimine tanık oldu. Bu darbe girişimi ile

tiranlık yönetimi kurulması amaçlanıyordu. Ancak diğer soyluların karşı çıkmasıyla engellendi (Hansen, 1991: 29; Glotz, 1996: 110-119; Ober, 1989:58).

Darbe girişiminin sonuçsuz kalması, muhtemelen toplumsal huzursuzluğun henüz yeterince derinleşmemiş olmasıyla birlikte, Kylon'un Atina'nın etkili çevrelerinden değil de; başlıca destekçisinin Megora tiranı olan kayınpederi Theagenes'in olması olabilir. Ayrıca, Kylon'un Atina halkında olumsuz izlenimler bırakması yine bu girişimin sonuçsuz kalmasına neden oldu (Ste. Croix, 1981: 282). Sebep ne olursa olsun, sonuç olarak yurttaşlar topluluğunun aristokratik yönetim karşısında tercih edebileceği başka bir siyasal seçeneğin henüz ortaya çıkmadığı açıktır (Andrewes, 1969: 84).

Solon, büyük topraklara sınır getirerek bir tür toprak reformu yaparken, borçlarını ödeyemeyen yurttaşların köle statüsüne düşmelerini yasakladığı gibi onların borçlarını sildi ve ipoteklerini kaldırdı. Yurttaşlar artık soyluluklarına göre değil; servetlerine göre sınıflandırılacaktı. En varlıksız sınıf, askerlik hakkından mahrum bırakılmış, kamu görevlisi ve yöneticisi olarak seçilemeyecekti, ancak seçme hakkına sahipti Buna karşılık vergi de vermeyecekti (Kışlalı, 1984: 64). Yönetici görevine ise toprak ve ticaret zenginleri gelecekti (Ağaoğulları, 2013: 32).

Buradan çıkarılacak sonuç, yurttaşlık kavramının toplumsal gelişmelere bağlı olarak yeni dinamikler kazanması ancak kavramın anlamı hala bir hakkı içermemesidir. Yurttaşlık, insanlara belli bir yükümlülük karşılığında verilmekteydi (Canfora, 2010: 26).

Peisistratos milattan önce 560 yılında darbe yoluyla iktidara el koydu. Kendisi toprak soylu olan Peisistratos yoksul kesimin davasına sahip çıktı ve tiranlık yönetimiyle yoksulların yararına önemli uygulamalarda bulundu. Bazı soyluların toprakları alınarak, toprağı olmayan çiftçilere verildi (Kışlalı, 1984: 65).

Atina'da tiranlığın yıkılmasında soyluların iktidarı ellerinden kaçırması ve ekonomik güçleri oranında yönetimde etkili olamayan yeni zengin orta sınıfların huzursuzlukları da etkili oldu. Bu iki sınıfın karşında ise mülk sahibi olmayan ancak sayıca çoğalan sınıf yer alıyordu. Bu toplumsal güç dengesinde hiçbir sınıf kendi iktidarını topluma kabul ettiremedi ve toplumsal güçler arası denge anlamına da gelen "demokrasi" dediğimiz yönetim şeklinin ortaya çıkmasına olanak sağladı (Kışlalı, 1984: 65).

Antik Yunanistan bütün Yunanlıların yaşadığı tek bir devlet altında tek bir hükümet sistemi değildi. Antik Yunanistan, kendi taşrasına sahip yüzlerce bağımsız şehirden meydana geliyordu (Dahl, 2001: 11). Antik Yunan medeniyeti Polis olarak bilinen bu kent devletleri üzerinden gelişti. Genel olarak birkaç bin kişilik nüfusa sahip kentler içinde nüfusu elli binin üzerinde olan Atina, Syracus ve Acragas gibi ticaret ve bilimin geliştiği sınırlı sayıda birkaç

polis bulunmaktaydı. Genellikle kıyılarda yer alan kentlerde demokratik, kırsal kesimde yer alan kentlerde ise aristokratik ya da monarşik rejimler gelişti (Çetin, 2016: 301). Klasik dönemde ve sonrasında, en önemli kent devleti Atina idi. Milattan önce 507 yılında Atinalılar, Makedonya'nın işgaline uğrayana kadar neredeyse iki yüzyıl süren bir halkçı yönetim sistemi yaşadılar (Dahl, 2001: 11).

Atina kentinde halk (demos) soylular (bunlarda iyi doğmuşlular, toprak beyleri ve atlılar olarak sınıflara ayrılmıştır), kentli orta sınıf, az topraklı yoksul köylü, toprakları ve belli bir işleri olmayan kentli emekçi sınıftan oluşuyordu. Soyluların eşleri veya kızları yurttaş sayılıyordu, ancak kadınların siyasal hakları yoktu (Ağaoğulları, 2013: 20-24).

Antik Yunanda, özellikle Atina sitesinde halk, belli konular hakkında konuşmak üzere toplanır, kararlar alır ve daha sonra bu kararları uygularlardı. Fakat bu sürece katılan halktan kasıt kadın, köle ve yabancı olmayan, 20 yaşın üstündeki Atina erkekleri idi. (Özbudun, 1988: 43)

Antik Yunan'da günümüz anlamında devlete karşı olan bir özgürlükten ziyade, kent özgürlüğü anlamında iktidarın kollektif kullanımına katılımıla bağlı bir özgürlük anlayışından söz edebilir (Sartori, 1996: 316). Bu bakımdan her kişi, bulunduğu kentin kimliğiyle bütünleşerek bu kollektif yapı içinden bağımsız düşünülemezdi (Çaha, 2010; 21).

Atina kent devletinde demokrasinin merkezi meclisti. Meclis toplantıları büyük agoralarda (kent merkezi, forum, çarşı) yapılır ve 20 yaşın üzerinde olan tüm erkek vatandaşların katılımına açık olurdu. Meclis, üç kurumu kendisi doğrudan seçerdi. Bu kurumlar “konsey”, “deme” ve “mahkeme jürisi” idi. Konsey, yasama ve yürütmeyi oluşturmakla birlikte görevi; ülkenin genel politikasını belirlemek ve yasa yapmaktı. Atina Konseyi yaklaşık beş yüz kişiden oluşan “beşyüzler meclisi”ydi. Deme ise, bugünkü yerel yönetimlere benzer şekilde mahalle düzeyindeki tüm lokal işleri yürütürlerdi. Atina'da en gelişmiş dönemde ortalama iki yüz civarında demenin bulunduğu tahmin edilmektedir. Mahkeme jürisi de, Atina'da otuz yaşın üzerinde olan ve her biri bir aileyi temsil eden jürilerden oluşurdu. Halk jürileri tarafından alınan bu kararlarda jüride yer alanların sayısı iki yüz ile beş yüz arasında değişirdi. Bunlara da genellikle “beşyüzler jürisi” denirdi. Her türlü yargısal işlere bunlar karar verir, muhakeme görevini bunlar yapardı. Örneğin; Sokrates'in idamına bu jüri karar vermiştir. Meclis bu üç organın dışında, on tane de general seçer ve onlara savaşı yönetme yetkisi verirdi. İşte bu Generaller Konseyi de böylece tüm yetkilerini meclisten almış olurdu (Çetin, 2016: 302).

Antik Yunan demokrasilerinde meclis bugünkü anlamda her gün aktif değildi ve Atina'daki meclis genellikle on günde bir toplanırdı. Atina'daki meclisin seçtiği en aktif ve

etkili organ beşyüzler konseyi ise her gün düzenli olarak toplanırdı. Her toplantıdan önce bir günlüğüne bir başkan belirlenirdi. Kentin savaş, barış, vergi, dış politika, ekonomi ve kültür gibi politikalarıyla alakalı genel kararlar alınırdı. Her konsey belirli bir dönem için seçilirdi. Genel olarak konsey, meclisin bir sonraki toplantısına kadar görevde dururdu. Yani konseylerin görev süreleri yaklaşık olarak on gün civarındaydı (Çetin, 2016: 302-303).

Antik Yunan’da vatandaşlar mülk sahibi olmakla birlikte, işletmelerdeki işleri köleler ve kahyalar yaptığı için vatandaşlara boş zaman kalıyordu ve böylece ister mecliste ister konseyde olsun temel görevleri olan kent yönetimine katılabiliyorlardı. Bu açıdan politika Antik Yunan kentlerinde çok gelişmişti. Her vatandaş aktif bir politikacı gibiydi ve Atina’da vatandaş kendi kendisinin vekilliğini yapmıştır (Keane, 2009: 3-76).

Mecliste savaş ve barış antlaşmaları, ekonomik ve kamusal konular hakkında kararlar yurttaşların basit çoğunluk oyuyla alınırdı. Meclis yılda en az kırk kez toplanırdı. Böylece Atina erkekleri doğrudan yönetim deneyimine sahip olabilmekteydi. (Finley, 2003: 29-31).

Yurttaşların, seçme ve seçilme hakkının dışında, mahkeme üyeliği hakkına sahip olmaları kurumsallaşmış elitin oluşmasına engel olmuştur (Finley, 2003: 40-43).

1.1.1 Protagoras: “Tüm Kenttaşlarda Bulunması Gereken Devlet Bilgisi”

Sofist düşünür Protagoras’a göre, “İnsan her şeyin ölçüsüdür.” Bu sözünü Pindaros’un “Yasalar her şeyin kralıdır.” sözüyle kıyaslarsak, Protagoras’ ın anlatmak istediğine ulaşabiliriz. Pindaros’a göre, gerek tanrılarca konulmuş olsun gerekse insan yapısı olsun, insanların uyması gereken kurallar karşısında; Protagoras insanı ölçüt almaktadır. Dolayısıyla eskiden yapılmış olan ve kurulu düzen yandaşlarının sınıksız sarılıp değişmesine yanaşmadıkları yasalara karşı bir tutum takınmış olur. Protagoras’ın insan sözcüğünden bireyi anlatmak istediği tartışmalıdır. Onun burada insanı hayvandan ayıran akıl özelliğinden bahsettiği daha çok yazılmaktadır. Buna da Protagoras’ın mitos’undan varıyoruz (Şenel, 2010: 140-141).

Mitos’a göre, Prometheus ve Epimetheus adında iki kardeşe vardı ve yaratılan canlıları donatma görevi onlara verilmişti. Epimetheus, hayvanlara kendilerini koruyabilmeleri için fazlaca post, diş, tırnak dağıtmış, sıra insana gelince, dağıtacak hiçbir şeyinin kalmadığını fark eder. İnsanın yardımına Prometheus yetişir ve Olympos’a çıkıp tanrılardan ateşi çalarak insana verir ki bu ateş yardımıyla metal araçlar, silahlar yapan ve zanaat geliştiren insan kendini öteki hayvanlardan ve doğadan koruyabilecek duruma gelir. Ancak, devlet bilgisi olmadığı için insan silahları hayvanlardan çok birbirlerine karşı kullanmaya başlarlar ve sayıları oldukça azalır. Prometheus’ un ateşi çaldığını öğrenen Zeus, ona kızmış ve onu

cezalandırmıştır. Zeus insanların haline acımıştır ve böyle becerikli yaratıkların yok olmasını istemez. Zeus, Hermes ile “devlet bilgisi” ni bütün insanlara dağıtılmak üzere gönderir. Yani Protagoras devlet bilgisinin belirli bir sınıfa ait olmadığını altını çizerek, bu bilginin tüm kenttaşlarda bulunması gerektiğini belirterek demokratik bir siyaset anlayışı dile getirmiştir diyebiliriz (Şenel, 2010: 141-142).

O halde demokrasilerde her birey akıl sahibi olmasından dolayı yönetimlerde söz hakkına da sahip olmalıdır. Protagoras, esasen devlet bilgisini bütün insanların akıl sahibi olmasından dolayı bilebileceği, böylece devlet yönetiminde söz sahibi olabileceği bu bakımdan doğrudan demese bile dolaylı olarak demokrasinin çoğunluk ilkesine varabileceğimiz ilk filizleri canlandırabilir.

Bazı sofist düşünürler ise aristokratik düşünceleri savunurken birçoğu ise demokratik düşünceler geliştirmiştir. Örneğin, Antiphon, sınıf ayrımlarını redderek, insanların doğuştan eşit oldukları fikrini benimsemiştir. Yine bu ayrıma karşı çıkan diğer düşünür Alkidamas “Tanrı herkese özgürlük vermiştir, doğa kimseyi köle yapmamıştır.” Fikrini benimsemiştir. Thrasymakhos, “Adalet, güçlünün işine gelendir.” diyerek dönemin uygulamasını eleştirirken; Kallikles ise zayıfların birleşip, doğuştan üstün olanları, hak, adalet, başkalarından üstün olmamayı buyuran yasalar ile dizginlediğini söyler. Kallikles’e göre hak ve adalet güçlüünün istediği gibi yaşamasıdır (Şenel, 2010: 142).

1.1.2. Sokrates: “Çokluğun Yerine, Bilge Azınlığın Yönetimi”

Sokrates, döneminin bu düşüncelerinden daha farklı fikirler dile getirmiş, Atina kenttaşlarını kendi çıkarlarını toplumsal çıkarların üzerinde tutmakla eleştirmiştir. Aynı şekilde yöneticiler de kendi çıkarları peşinden koşmuştur. Demokrasi düzeninde her hengi bir kenttaş, kamu işleri veya politika hakkında yeterli bilgiye sahip olmasa bile seçimle veya kurayla ilgili görevlere gelebilmekteydi. Atina’ da iyiyi kötünden ayırma yeteneği yani “erdem” eksikti. Sokrates kenttaşların kendilerini yetiştirmesiyle bu erdeme sahip olacaklarını belirtir. Toplumu yönetecek kişilerin ise bu erdem bilgisine sahip kişilerin olması gerektiğine inanır. Yani toplumu çokluk değil, bilgeliklerinden dolayı azlık yönetmeliydi. Ancak kendini yetiştirebilme imkanının aristokratların elinde olduğunu düşünürsek şu sonuca varabiliriz, yönetim sıradan aristokratların elinde değil, kendini veya çocuklarını bilge olarak yetiştirebilmiş bilge bir azınlığın elinde olmalıydı (Şenel, 2010: 142-143).

Platon’ a göre varlık nesne (madde) ve idea (düşünce) olarak ikiye ayrılır. Nesne, düşünce olmadan kendi kendini yönetemez. İnsan da nesne ve düşünce olarak iki bölümden oluşur. Kimilerinde düşünce çok kimilerinde azdır. Düşüncenin yani aklın çok olduğu

insanlar bedenini yönetebilirken, aklın az olduğu insanları bedenleri yönetir ki bunlar kötü sonuçlar doğurabilir. Bunun gibi toplumu da akıllı kıt olan kişiler yönetirse büyük felaketler yaşanır. Tersine onlar başkaları tarafından yönetilmelidir ki bu onların yararınadır. Yani toplumu akıllılar, bilgeler, filozoflar yönetmelidir (Şenel, 2010: 154).

Sokrates gibi Platon'da toplumu yönetecek olanların dünya, yönetim sanatı gibi alanlarda kendilerini yetiştirmeleri gerektiğini düşünür. Onları besleyecek olanlar halkdır, onların görevi halkı yönetmektir. Toplum birbirlerine karışmaması gereken, çalıştıran-çalışan yöneten-yönetilen katmandan oluşmaktadır. Eğer bu katmanlar birbirlerine karışırsa Platon düzenin bozulacağını belirterek kapalı bir toplum tasarımı çizmiştir (Şenel, 2010: 154).

1.1.3. Platon: “Sayıca Çok Olan Yoksulların Yönetimi: Demokrasi”

Platon' a göre, insanlar kendi kendilerine yeterli olamadığı için toplu yaşamaya başlamışlardır. Böylece toplumu yaratan şey “işbölümü” dür. İnsanlar yaratılıştan farklı işlere eğilimlidir ve bu eğilimi olan işlerle uğraşmalıdırlar. Akıllarını kullanmayı bilmeyip sadece bedenlerini çalıştırmayı bilen çiftçiler, zanaatçılar ve işçiler toplumun “besleyiciler” katmanını; doğuştan yürekli, güçlü ve çevik olanlar “koruyucular” katmanını oluşturur. Koruyucular içinden birinin veya bir azınlığın seçilip yetiştirilmesi ile “yönetici grup” oluşturulur. Yani Platon' un ideal devleti; besleyici, koruyucu ve yöneticilerden oluşmaktadır. Yine akıllıdan akıllı, güçlülerden güçlü çocukların doğacağını belirterek kalıtsal farklılıklara dayalı katmanlı toplum tasarlamıştır. Ancak altından tunç, tunçtan, demir, demirden altın mayalı çocuklar doğabilir, öyleyse onların mayalarına uygun yerlere yerleştirilmesini öğütleyerek yarı kast düzeni hazırlamıştır (Şenel, 2010: 157-158).

Platon için ideal devlet adaletli bir devlettir. Bu açıdan adalet, toplumda her katmanın kendi işiyle uğraşıp, diğer katmanların işine karışmamasıdır (Şenel, 2010: 161).

Platon' a ait mitos'ta, zaman olup evreni tanrı yönetirken, sonra tanrı evreni kendi başına bırakmış. Bunun üzerine insanlar ilkin kendilerine bir monark (tek yönetici) seçmişler. Monarşi, tanrı yönetimi kadar kusursuz değilmiş, ancak ona benzediği için bir süre işler yolunda gitmiş. Ancak monarşik yönetimlerin yerini giderek çokluğun almasına yol açan değişiklikler yaşanınca bir bozulma sürecine girilmiş ve tanrı, yönetimi eline alana dek bu kötü gidiş sürermiş (Şenel, 2010: 162-163).

Platon' a göre en başta, idealar evreninde bir “devlet ideası” vardır ve bu devlet yetkin dolayısıyla gerçektir. Yeryüzü devletleri ise, idealar evrenindeki devletten az ya da çok pay almış devletlerdir. Bu yeryüzü devletleri, idealar devletinden ne kadar çok pay alırlarda o kadar başarılı olurlar. Platon tarihte kurulmuş olan devletlere baktığında; kabileler döneminin

ideal devlete daha fazla benzediğini görmüş ve buna “patriarşi” düzeni olarak tanımlamıştır. Kabileler daha sonra birleşmişler ve onları bir kabile şefi yönetmeye başlayınca “monarşi” kurulmuştur. Daha sonra kabile şeflerinin bir araya gelerek toplumu yönetmeye başlamasıyla “aristokrasi” oluşmuştur. Bu ilk yönetimlerin başında bilge yöneticiler bulunuyordu. Bunlara “gerçek monarşi” ve “gerçek aristokrasi” denebilir. Platon’ un oluşmasını istediği filozof yönetimler işte bu ideal monarşi ve ideal aristokrasidir (Şenel, 2010: 163-164).

Gerçek monarşi veya gerçek aristokraside ruha, akla önem veren yöneticiler vardır. Bunların çocukları büyüüp yönetici olduklarında ruha ve akla önem vermeyip, bedene, duygulara ve zevklere önem verirse düzen bozulur ve onurluluğa önem verenlerin yönetimi olan “timokrasi” düzenine geçilir. Timokraside, yöneticiler savaşçı özelliklerini kullanarak öbür sınıfları boyunduruğu altına alır. Bu yöneticiler üne ve gösterişe önem veren kimseler oldukları için, ortak mülkiyet düzenini kaldırarak toplumsal varlıkları paylaşırlar. Timokrasi, aristokrasi ile oligarşi arasında birinden diğerine geçilmesine yol açan ara düzendir (Şenel, 2010: 164).

Varsıllıklar, yeni malların satın alınmasını sağlar. Yeni mallar ise, daha fazla varsıla sahip olmayı kışkırtır ve baştakiler erdemi savsaklar, para hırsına kapılırlar. Böylece timokrasiden oligarşiye geçilmiş ve toplumun yalınlığı bozulmuştur (Şenel, 2010: 164),

Oligarşideki devlet aşırı harcamalara göz yumar, aristokratlar parasız kalır, öte yandan işsizler ordusu tüner ve içlerinde zehir taşıyan yoksullar ordusu varsılları devirip devleti yıkmak için gizli toplantılar yapar. Nihai olarak iç savaş patlak verir, savaşı yoksullar kazanınca “demokrasi” kurulur (Şenel, 2010: 164-165).

Çokluk, yoksullar, başlangıçta yasalara saygılıdır. Bu dönemdeki demokrasiye, “yasalı demokrasi” denir. Bu yönetim, herkese eşit haklar verir. Oysa Platon’ a göre, eşit olmayanlara eşit haklar vermek adaletsizliktir. Demokrasinin bu ilk döneminde herkese bolca özgürlük verilir. İşte bu bolca dağıtılan özgürlükte düzen yozlaşır, ayaklanmalar olur ve devlet özgürlükleri sınırlandırmaya çalışınca yasadışı demokrasiye geçmiş olur (Şenel, 2010: 165). Platon’a göre demokrasi, “görünüşte” güzeldi, ancak herkesin istediğini yapabilmesi özgürlüğü yoksulların bazı zenginleri öldürmesine sebep olacağı gibi, aşırı özgürlükte herkes kendi isteklerinin peşindeyken, başkalarına itaat etmeyi redderek uyumsuz bir ortam oluşur. Böylesi ortamda herkes hem komutan, hem de yargıç olurken, kimse devlet adamının nasıl özelliklere sahip olması gerektiği kaygısını taşımaz. Devlet adamının halk dostu görünmesi yeterli özellik olarak görülecekti ve artık demokrasiden kitlelerin iktidarı anlamı taşıyan oklokrasiye dönüşmesinin yolu açılmış olacaktı. Oklokrasi ise Platon’un en kötü yönetim biçimi olarak tanımladığı tiranlığın baş göstermesine sebep olacaktı (Platon, 1995: 240-242)

Varsıllar yasadız demokrasi yerine oligarşıyi kurmak ister. Varsılların topraklarını kendilerine dağıtacağı ve borçlarının sileceğine dair vaadlerde bulunan halkın içinden çıkmış önderler, halkı varsıllara karşı silahlı olarak örgütler. Bu önderlerin yönetimi ele geçirmesiyle “tiranlık” yönetimi kurulur. Tiran toplumu hiçbir yasaya bağı olmaksızın zorbalıkla yönetir. Ülkenin tek efendisidir. Bu yönetimde özgürlükler ihlal edilir. Platon’ a göre tiranlık en kötü yönetim biçimidir. Ona göre yönetim biçimleri en iyiden en kötüye doğru şöyledir: monarşi, aristokrasi, yasalı demokrasi, yasadız demokrasi, oligarşi, tiranlık (Şenel, 2010: 165-167).

Platon yaşlılık döneminin yapıtı olan Yasalar diyalogunda, “karma yönetim” diyebileceğimiz “ikinci en iyi yönetimi” de belirtmiştir. Ona göre devletin gücü yönetici sınıfın savaşçılardan oluşmasıyla sağlanırken, iktidar gücünün dağıtılmasıyla da devletin sürekliliği sağlanacaktır. Platon’ a göre çokluğunda başında üstün kimseler olmalıdır. Aristokratlar avamı, yaşlılar gençleri, bilgeler bilgisizleri, kurada kazananlar kaybedenleri yönetmelidir. Yani “yaşlı aristokratlar arasından bilge olanların yönetimi” diyebiliriz (Şenel, 2010: 168-171).

Platon, her ne kadar bu fikri sevmese de halkın yönetime katılıp, yönetime karşı ayaklanmaması için demokratik bir anlayış sayabileceğimiz kura yöntemini de saymıştır (Şenel, 2010: 171),

Karma yönetimin özelliği, egemenliğin dağıtılmasıdır. Toprak mülkiyetini eşitleştirmeyi gerekli görür. Kenttaşlara dağıtılan toprak parçaları, onların malı değil, toplumun ortak mülkiyetidir. Toprağı işlemeyenlerden geri alınacaktır. Bu topraklarda köleler çalışacaktır; kenttaşlar ise yönetecektir (Şenel, 2010: 172-173).

İkinci en iyi devlette toplum, politika ve savaşçılıkla uğraşan kenttaşlardan; ticaret ve zanaatla uğraşan özgür yabancılardan (metoikoslar) ve tarımla uğraşan, kölelerden oluşuyordu (Şenel, 2010: 173),

Bu devlette öngördüğü siyasal kurumları ise şöyledir; tüm kenttaşlara açık yasama organı olan Halk Kurultayı ve kura ile seçilmişlerden oluşan bir yönetim organı olan, Üç Yüz Altmışlar Kurultayı vardı. Ayrıca toplumun yasalara uygun yaşayıp yaşamadığını denetleyen Yasa Bekçileri Kurulu ve anayasal düzenle ilgili kararlar almak için tanyeri ağıırken toplanıp, gün doğunca toplantısına son veren Şafak Kurulu da vardı. Ancak memurluklar tüm topluma açık değildi. Platon önemsiz işleri geniş kurultaylara verirken; önemlileri ise üyeleri yüksek varsıllıklara sahip olan küçük kurullara dağıtmıştır (Şenel, 2010: 173-174).

1.1.4. Aristoteles: “Mülkiyetsiz Sınıfın İktidarı: Demokrasi”

Aristoteles (2010: 82), iktidara sahip olmak için varlıklı olmak gerekiyorsa, kişilerin sayısı çok ya da az olsun fark etmez, bunun oligarşi olduğunu; mülkiyetsiz sınıfın ise iktidara sahip olduğunda bunun demokrasi olacağını belirtirerek, demokrasi ile oligarşi arasındaki farkı servet temelinde açıklamıştır.

Aristoteles toplumun kaynağının aile olduğunu belirtir. Ailelerin birleşmesiyle köy, köylerin birleşmesiyle polis doğmuştur. Bir ailenin yapısını karı-koca, efendi-köle, baba-çocuklar arası eşitsiz ilişkiler oluşturur (Şenel, 2010: 181-182).

Aristoteles yönetimin, her daim toplumun egemen sınıfının elinde olduğunu söyler. Yönetimler isimlerini işte bu egemen sınıflardan alır. Ancak, bu kimselerin toplumsal yararı gözetip gözetmediklerine göre, “doğru yönetim biçimleri” ve “eğri yönetim biçimleri” vardır. Bu açıdan tekin toplumsal yararı gözetken yönetimi, “monarşi”; çokluğun toplumsal yararı yönetimi, “politeia”; çokluğun sınıfsal çıkarı gözetmesi yönetimi, “demokrasi”; azlığın sınıfsal çıkarı gözetmesi yönetimi, “oligarşi”; tekin kendi çıkarını kollaması, “tiranlık”tır. Bu yönetimlerden sayısal eşitliği, çokluk yönetimleri kullanırken, oranlı eşitliği azlık yönetimi kullanır. Eğer yönetimler bu eşitlik anlayışında aşırıya kaçarsa, devrimlere sebep olur (Şenel, 2010: 185-186).

En iyi yönetimin monarşi olduğunu belirten Aristoteles’e göre. monarşinin yozlaşmasıyla en kötü yönetim olarak tanımladığı tiranlık ortaya çıkar. Erdemli yurttaşlar, kendi çıkarını düşünen tirana karşı ayaklanıp, başarılı olduklarında aristokrasiyi kurarlar ve kaynaklar. yurttaşların erdemlerine oranlı olarak yeniden dağıtılır. Erdemce daha üstün olan bu yöneticiler zamanla kendilerini her alanda halktan üstün olarak görür ve toplumsal kaynakları kendi varlıklarına katarsa oligarşik yönetime geçilmiş olunur. Oligarşide, kenttaşlık hakkı işte bu mülk sahipliğine göre verilir. Varsıllıklar zamanla belirli ellerde toplanır ve egemen sınıfın üye sayısı azalır. Karşılarında çok yoksullaşmış çok kalabalıklaşmış bir sınıf belirir. Aşırı eşitsizlik, kalabalık yoksulların baş kaldırmasına yol açar ve sonuçta oligarşiyi yıkar. Bu kalabalığa tiran önderlik eder ve tiranda zamanla kendi çıkarları peşine düşüncü, bu kalabalık sınıf, tiranı indirip yönetime kendi geçer. Kalabalık sınıfın yönetimi en başta siyasal hakları belli sınırlar içinde mülk sahibi olma ölçütüne göre tanır ve bu sınırlar içindeki tüm kenttaşlara eşit haklar verir. Aristoteles bu yönetime “politeia” adının verir. Buna “ılımlı demokrasi” de denebilir. Ancak, buradaki eşitlikte aşırıya kaçarsa yönetim bozulur. Halk siyasal haklar dışında yüksek memurluklar içinde üst sınıflarla eşit hale gelirse politeiadan sapılıp, “demokrasi” ya da “aşırı demokrasi” denilen yönetim gelir (Şenel, 2010: 186-187).

Aristoteles, demokrasi ile oligarşi arasında yer alan timokrasiiyi kurgular. Aristoteles siyasal haklar açısından kenttaşları eşit varsayan timokrasi ya da politeia da çoğunluğun iktidar olmasını ister. Her zaman seçkinin başta olması, kenttaşları yönetim bulunabilme şerefinden uzaklaştırır ve bu kişilerin sayısını artırır. Bu sebeple en doğru yol, yönetimi çokluğa bırakmaktır. Halk bir araya geldiğinde aristokratlardan geri kalmayacaktır. Halk kurallarda erdemlerini birleştireceği için, oldukça akıllı kararlar alabilecektir. Kitlelerin daha zor yanılabileceğini ve demokrasilerin bozulmasının daha zor olacağını belirtirken, demokrasinin de mükemmel olmadığını ancak daha az kusurlu olduğunu söyler (Aristoteles, 2007: 168); (Şenel, 2010: 188-189).

Aristoteles, Platon'dan farklı olarak her yönetimin yukarıdaki şemaya göre her zaman aynı yolu izlemediğini belirtir. Yani demokrasilerden önce tiranlık kurulacağı gibi demokrasilerden sonra da tiranlığın kurulacağını söyler. Onun için önemli olan sayısal eşitlik ile oranlı eşitliğin birlikte dengede tutulmasıdır. Eğer siyasal haklar açısından tam bir sayısal eşitlik sağlanırsa oligarklar ayaklanır. Ekonomik alanda tam bir eşitliğe gidilirse eşitsiz parçalardan oluşmuş ve bu parçaların birbirine gereksinimi ile sürdürülen devlet parçalanır. Zengin yoksulun emeğine, yoksul zenginin yönetimine bağımlıdır (Şenel, 2010: 186-188).

Aristoteles uzmanlarına göre, Aristoteles Platon'un etkisi altında bulunduğu dönemden bağımsız olarak ileriki dönemlerde bir orta sınıf devletinden bahseder. Platon'a göre, kenttaşlar arasında ekonomik eşitsizliğin derin olması kötü yönetim şekilleri olarak tanımladığı aşırı demokrasi, oligarşi ya da tiranlıktan birine sebep olacaktır. Bu yüzden toplumda bunların arasında geniş bir orta sınıf bulunmalı ve devrimlerin patlak verme olasılığı azaltılmalıdır (Şenel, 2010: 190). Platon'un etkisinde olduğu düşünülen dönemde ise politika yapıtında bir "ideal devlet" diyebileceğimiz taslak çizmiştir. Buna göre, bilge kişilerin önderliğini onar Yine bir devlette nüfus çokluğu değil, gücü önemlidir. Köleler, yabancılar ve misafirler nüfustan sayılmaz. Kenttaşların sayısı, yönetenlerin yönetilenleri tanıyabileceği çoklukta ve bir yurttaşın yüksekçe bir yerden bağırduğında herkesin duyabileceği büyüklükte olmalıdır. Yine ideal bir devlette orta dereceli varsıllık olmalıdır. Taşınmaz mallar üzerinde özel mülkiyet, ama ortak yararlanma düzeninin kurulmasını öngörür. Aristoteles'e göre, tacir, zanaatçı ve gündelikçi olanlar siyasal haklara sahip olmamalıdır. Çünkü bunlar erdemi zedeleyici işlerdir. Bunun yerine kenttaşlar gençken savaşçılık ve yaşlanınca yönetim işleriyle uğraşmalıdır. İşte bunlar asker-yönetici kenttaşlar katmanını oluşturur (Şenel, 2010: 190-191).

Antik Yunan'da incelediğimiz demokrasi üzerine düşünceler ve gelişmeler, daha sonraki dönemlerde güncelliğini koruyamamıştır. Ortaçağ süresince, tartışma konusu olan demokrasinin yerini "kutsal egemenlik" ilkesi almıştır. Bu dönemde egemenlik üzerine

yapılan tartışmalar biri dünyevi, “gladius temporalis”, diğeri de ruhani, “gladius spiritulais” olarak iki kılıç teorisi eksenine göre yapıldı (Kelsen, 2007: 164).

Roma’nın istilasını ile Yunan kent devletleri yerlerini imparatorluklara bırakmıştır. Yunan kentlerinden farklı olarak istilacı bir politikaya sahip Roma’da yönetim şekli olarak sırasıyla krallık, cumhuriyet ve imparatorluk görmüştür (Yalçın, 1983: 89).

Roma, istila ettiği bölgelere kendilerini yönetmeleri için bir tür otonomi vermiştir. Cumhuriyetçi dönemde halk patrisyenler (aristokratlar); plebyen (halk kitlesi)’den oluşmaktaydı. Devlet, Centuria adı verilen meclise sahipti. Centuria’da zengin toprak sahipleriyle orta halli çiftçiler daha geniş yer alırken, zanaatkar ve fakir halk daha az bir yere sahipti (Yalçın, 1983: 89). Meclis, bir yıllığına iki Konsül seçerek, aralarında Imperium yetkileri paylaştırılıyordu (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 18-19).

Milattan önce 27 yılında Augustus cumhuriyeti sonlandırmış böylece imparatorluk dönemi başlamıştır. Bu dönemde aristokratlardan oluşan danışma meclisi niteliğindeki Senato öne çıkmıştır. Valiler, komutanlıklar ve yüksek memurluklara atamalar bu meclisçe yapıldı. İmparatorluğun bürokratik ihtiyaçları ise Roma’nın yüksek sınıfları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. (Yalçın, 1983: 88- 90).

İstila ve köle emeğinin sömürsüne dayalı Roma ekonomisinde varlık elde etmenin yolu toprak sahibi olmak, ticaretle uğraşmak veya devlet ihaleleri aracılığıyla ya da vergi toplama hakkını kazanma yoluyla gerçekleştirilirdi (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 21).

İmparatorluk, “kolon” adı verilen toprağa bağlı nüfus sistemini geliştirerek vergi toplama görevini bunlara vermiştir. İmparatorluk içindeki küçük çiftçi ve köylüler büyük toprak sahiplerinin himayesi altında latifundia adı verilen toprak düzeni oluşturdular. Ancak latifundialarla rekabet edemeyen küçük çiftçiler, topraklarını ellerinden çıkartıp Roma’ya göç ederek sayıları artan fakir halk kitlesi haline gelmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 21).

Roma istilacı yapısını fethedilen halklara barış, medeniyet, sevgi götürdüğü şeklinde ideolojik söylemlerle meşrulaştırıyordu. Ayrıca bu istilaları dinsel bir görev olarak tanımlayarak yurttaşlara bir şekilde vatanseverlik ideolojisi empoze ederken, sınıfsal çatışmaların da önü kesilmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 25-26). Ne var ki Milattan sonra 5. yüzyılda, barbar kavimlerin saldırılarıyla yıkılmıştır. (Palmer & Colton, 1978: 14-15).

Roma’nın uygar toplumlara en büyük katkısı hukuku alanında olmuş, bu yüzden ünlü felsefecilerin değil, Çiçero ve Ulpian gibi büyük hukukçuların isimlerini duyurmuştur (Palmer & Colton, 1978: 11).

1.1.5. Polybius: “Demokrasinin Yozlaşması Olarak Oklokrasi”

Siyaset incelemesinde kurumsal yaklaşımı ilk kullanan Roma düşünürü Polybius (Ebenstein, 2001: 57-58), Platon ve Aristoteles gibi yönetimlerin yer değiştirdiklerini söyler. Ona göre, bu değişimler doğal bir yasanın sonucunda olmaktadır ve ilk çıkan yönetim tiranlıktır. Bilgelik artınca monarşi kurulur. Krallar yasalardan uzaklaşıp kendi kaba gücünü kullanmaya başlarsa, yönetim tekrar tiranlığa dönüşür. Soylular bir araya gelip tiranı devirir ve yönetimi ele geçirirse aristokrasi kurulmuş olur. Ancak soylular para tutkusuna kapılıp halkı ezerse, rejim oligarşiye dönüşür. Oligarşinin karşısında ise halk ayaklanır ve demokrasiyi kurar. Demokrasideki eşitlik ve özgürlük gibi değerler aşırıya kaçtığı anda en kötü yönetim olan oklokrasinin önü açılmış olur (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 30).

Polybius, karma bir anayasadan yanadır. Polybius Roma’daki konsüller, senato ve halk meclislerini örnek göstererek bunların sırasıyla monarşik, aristokratik ve demokratik ilkelere denk geldiğini söyler. Bu organların hiçbirisi kendi başına işlem yapamaz, her biri bir diğerini kontrol eder (Wanlass, 1953: 84).

1.1.6. Çiçero: “Çoğunluğun Tiranlığı Olan Demokrasi”

Ünlü hukukçu Çiçero’nun ise siyasetle ilgili olarak *Devlet Üstüne ve Yasalar Üstüne* adlı çalışması vardır. Devlet Üstüne’de en iyi siyasal rejim nedir sorusuna cevap ararken, *Yasalar Üstüne*’de düzeni ve ideal devleti sürdürmek için gerekli olan hukuksal ve kurumsal yapıyı tartışır. Ayrıca *Görevler Üstüne* ve *Hatip Üstüne* kitapları ile siyasal başarı için gereken bilgeliklerden bahseder (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 85).

Çiçero’ya göre yasa ortak aklın ürünü olup din, dil, ırk ayırt etmeksizin herkesi kapsar. Doğal yasalar pozitif yasalardan üsttedir ve insanlar doğayla uyum içinde yaşadıkları sürece bu yasayı bilebilirler (Şenel, 2010: 197).

Çiçero kamusal hayattan bağımsız bir özel hayatın olmadığını belirtir ve devlet ortak bir menfaat için hukuksal bağlarla bir araya gelmiş insanlar topluluğudur (Şenel, 2010: 215). Devletin istikrarını ise, karma anayasanın sağlayacağını söyler. Döpru devlet yönetimde bir kral ve senaton yer alır. Bu devlette hüküm sürecek değer “bilgeliktir”. Monarşide uyrukların sevgisi ve akıl, aristokraside bilgelik ve demokrasinin temelinde özgürlük vardır. Demokrasiyi, eşit yönetme yeteneği olmayan insanlara eşit yönetme gücü vermesi yüzünden doğal yasaya aykırı bulur ve onun çok çabuk bir şekilde tiranlığa dönüşeceğini söyler. Bu bakımdan demokrasiye “çoğunluğun tiranlığı” tanımını yakıştıran düşünür ilk kez Çiçero olmuştur (Şenel, 2010: 215).

Orta Çağ, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla Rönesans'ın başlangıcına kadar olan süreci ifade eden uzun bir süreçtir. Bu uzun süreçte yaşanan toplumsal gelişmelerden, feodal düzen ve feodal düzenin zayıflaması, Haçlı seferleri, Avrupa, Anadolu ve Orta Doğu'da Müslüman Hristiyan çatışması, kentlerin tekrar yükselişi dikkat çeker (Sipahi ve Tekin, 2014: 190).

Orta Çağ'da Avrupa'nın kapalı tarım toplumlarına sahip olması, feodal birimlerin etkinliği, merkezi bir iktidarın zayıflığı, teokratik bir düşünce yapısı çevresinde Hristiyanlığın kurumsallaşması temel özelliğidir (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 93-96).

Bizans ise bu dönemde sürekli işgal tehdidi altında olduğu için, düşmanlar arasındaki rekabeti körüklemek, komşu devletlere rüşvet vererek yanına çekmek, barbar kavimlerin Hristiyanlığa geçmesini sağlamak ve Bizanslı prensesleri yabancı yöneticilerle evlendirerek akrabalık bağı kurmak gibi sistematik olmayan bir dış politika izliyordu. Din ise, toplumsal hayatı ve toplumun bütün kurumlarını kuşatan bir yapıdaydı. (Knutsen, 2006: 31).

Bu dönemde İslam medeniyeti ise Batı Avrupa ve Bizans'a göre daha geniş bir coğrafyaya sahipti. Bu geniş coğrafyada devlet, Halifelik etrafında toplanmış, dini ve siyaseti simgeliyordu (Knutsen, 2006: 32). İslam devletlerinin kilise ve ruhban sınıf gibi kurumları olmasada, dış politikası din eksenliydi. (Yurdusev, 2006: 38) Kutsal savaş anlamı taşıyan cihat ile yeni yerler fethedilmiş, iskan politikaları ile bu yeni topraklara kabileler yerleştirilerek fethedilen yerlerin birer İslam kenti halini alması sağlanmıştır (Sipahi ve Tekin, 2014: 193).

Orta Çağ Avrupası'nda kaynağını ilahi güçten aldığını söyleyen iktidar tarafından yeni bir toplum anlayışı geliştirildi. 800 yılında Papa Şarلمان'a taç giydirmiştir. Böylece Papa ve İmparatorun önderliğinde, Avrupa'nın yeniden birlik oluşturma düşüncesi hayata geçirilmiş, fakat bu birlik uzun sürmemiştir. 9. Yüzyılda siyasal birimler giderek küçülmeye başlamış, prensler ise güç kazanmıştır (Fischer, 1992: 434-440).

Pasifizizm, "bir yanağına vurana öbürünü de çevir" görüşünde de olduğu gibi, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde hâkim bir siyasal düşünceydi ve ilk Hristiyanlar iktidar alanından uzak durmaya teşvik edilmişlerdir. Pasifizizm amaca ulaşmada zor kullanmayı ve savaşmayı kesinlikle reddeder. (Viotti ve Kauppi, 2001: 154-157). Ancak daha sonra önde gelen din adamları bu fikri biraz revize ederek, insanların özel hayatta kendilerine zarar verenlere yine diğer yanaklarını çevirmeye devam edebileceklerini fakat toplumun yararı söz konusu olduğunda devletin güç kullanabileceğini açıkladı (Dougherty ve Pfaltzgraff, Jr., 1981: 191).

Milattan sonra 5. yüzyılda İmparatorluk gücünü kaybetmeye başlamış ve ikiye bölünmesinden sonra da Kilise kendi siyasal görüşünü benimsedi (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 127-131). 9. yüzyıldan itibaren, yerel siyasal yapılar güçlenerek, kiliselerin ve manastırların mal varlıklarına el koymaları ile Kilise, zayıflatılmıştır (Latham, 2011: 230-232).

Orta Çağ Avrupası'nın gerek üretim, gerek toplumsal yaşam gerekse siyasal rejiminde hüküm sürmüş feodalitenin amacı, senyör ile ona bağlı olan vassallar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve günlük hayatın dine uygun olarak yaşanmasını sağlamaktır. Senyör, vasal ve ailesinin geçimini sağlayacak karşılığında ise vasaldan hizmet alacaktı (Kishlansky, 2009: 301). Vassallar, senyörlere sadık kalacağına sözünü verirken; her sınıf kendi üstlerindeki sadakat sözü vererek nihai olarak da krala itaatle yükümlü oluyorlardı (Opello ve Rosow, 1999: 23).

M.S. 3. yüzyıldan itibaren imparatorluk zayıflamaya başladı ve barbar kavimlerin istilaları arttı. Güvenliğin giderek azalmasıyla, kentler etraflarını surlarla çevirerek kendilerini korumaya aldılar. 11. yüzyıldan itibaren ise kentler özerk yapı almaya başladı (Benevolo, 2006: 12-30).

Orta Çağ feodal düzeni esasen, toprağın ve artık ürünün ele geçirilmesine dayanır. Bu düzen içinde feodal yöneticinin artık ürüne elkoymak istemesiyle vasallar arasında çatışmaları, feodal yöneticilerin kendi içindeki çatışmaları ve dış kaynaklı baskılar karşısında feodal yöneticilerin feodal devlet çatısı altında ortak hareket etmeleri dikkat çeker. Feodal birimler bağımsız devlet değillerdi, çünkü, toprak hiç kimsenin değildi. Feodal yönetici onu bir üstündeki yönetici veya kral adına yönetme ve ekonomik gelirlerini kullanma hakkına ve asker besleme yükümlülüğüne sahipti (Teschke, 1998: 326-339).

Bu dönemde devlet ve kilise arasındaki ilişkide hangisinin üstün olması gerektiği sıkça tartışılmıştır. Bu dönemde Salisburyli John (1120–1180) kilisenin üstünlüğünü kabul edenler arasında en ünlülerinden biridir. Ona göre, iki iktidarın kaynağıda Tanrı'dır ve kurallara uymayan keyfi yönetimlere karşı koymanında meşru olduğunu belirtir (Yalçınkaya, 2011: 250). Yönetim işi kan dökmeyi gerektirir ve din adamları ise bunu bizzat gerçekleştirmeyi değersiz görürler. Bu yüzden kilisenin birer aracı olan Prensler ile yönetim sağlanır (Boucher, 1998: 118).

1.2. Modern Çağ'da Demokrasi Yaklaşımı

1.2.1. Modern Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa'da gelişen demokrasinin tarihi 1215 yılında İngiltere'de ilan edilen Magna Carta'ya (Büyük Ferman) kadar uzanır. Ferman, kral ile dönemin ekonomik sınıfını oluşturan feodal lordlar arasında gerçekleşmiştir. Bu ferman ile yasalar kralın üzerinde yer alacak, kral yasalara ve İngiliz geleneklerin bağlı kalarak yönetecek, halkın seçtiği bir parlamento bulunacak, parlamentonun kararı olmadıkça kral halktan vergi alamayacak, kanunlara başvurulmadıkça hiç kimse yargılanmayacak, mülkiyetine el konamayacak veya öldürülemeyecektir (Çetin, 2016: 309).

14. ve 15. yüzyıllar boyunca serflikten kurtulan İngiliz köylüleri 16. yüzyılda feodal ilişkilerin çözülmesine zemin hazırladı. Feodal düzen yıkılırken, kapitalist ilişkiler hız kazanarak 16. yüzyılda topluma egemen oldu. Yeni kapitalist ilişki kent burjuvazisinin toplumda üstünlük sağlamasına yol açtı (Sencer, 1990: 8-9). Giderek güçlenen burjuva sınıfı 1648 devrim yapmış, kral idam edilmiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Böylece parlamento, cumhuriyet rejiminin tek karar merci haline gelmiştir. Ancak 1660'da İngiltere'de monarşi rejimi yer almıştır. 1688'de Görkemli Devrim (Glorious Revolution) gerçekleşmiş ve parlamento krala karşı mutlak bir zafer kazanmıştır. Devrimden sonra Haklar Bildirgesi yayınlanmış ve meşruti monarşik bir sisteme geçilmiştir. Haklar Bildirgesi ise, İngiltere'yi aşarak Batı dünyasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yaklaşık yüz yıl sonra gerçekleşen Amerikan Devrimi ile Fransız Devrimleri Haklar Bildirgesinden ilham almıştır. Bildirgeye göre, krallık hukuka müdahale edemeyecek, parlamentodan onay alınmadıkça yeni mahkemeler kurulamayacak ve vergiler konamayacaktır. Yine kilise mahkemeleri geçersiz hale gelecek onun yerini sivil mahkemeler alacak, parlamentonun izni olmaksızın barış zamanlarında silahlı bir ordu bulunmayacak, her tür inanç ve düşünce serbestçe yaşanabilecek, parlamentodaki her tür fikir ve tartışma serbest olacak ve parlamenterler bundan dolayı yargılanmayacaklardır (Çetin, 2016: 310-311).

İngiliz parlamentosunda yer alan Whig ve Tory grupları ise demokrasinin İngiltere'ye aşamalı olarak yerleşmesinde rol almışlardır. Whig, sanayi ve tüccar sınıfı temsil etmekle beraber liberal düşünceleri; Tory ise kral ve soyluları temsil edip, muhafazakar değerleri savunuyordu. 19.yüzyıl İngiliz parti sisteminin temelini bu iki grup oluşturunuyordu. Tory'ler 1930'dan itibaren Muhafazakar Parti'ye; Whig'ler ise 1939 yılında Liberal Parti'ye dönüşmüştür. 19. yüzyılın sonuna doğru bu iki grup birbirine yaklaşan siyaset izlemişleridir. Özellikle İngiltere'de gelişen sol düşünce ve sendikal hareketler bu iki partiyi birbirine yaklaştırmış, İşçi Parti'nin sol grupları temsil etmek üzere siyaset sahnesine çıkması ile

Whig'ler fiilen ikiye bölünmüştür. Bir kısmı parti içinde kalırken; bir kısmı ise Muhafazakar Parti'ye katılmıştır. Ayrıca İşçi Partisi'ne de katılan olmuştur. 19.yüzyılın ortalarından itibaren parlamentoda bağımsız gruplar şeklinde yer alan işçi sendikaları, Fabian society (sosyalizmi savunanlar) temsilcileri ve sol gruplar 1906'da bir araya gelerek İşçi Partisi'ni kurmuşlardır (Çetin, 2016: 311-312).

Özetlemek gerekirse, İngiltere'de sanayi toplumuna geçişle beraber ticaret ve sanayi burjuvazisi yeni toplumun dinamo gücünü oluşturmuştur. Bu sınıf genel olarak özgürlük ve yenilik taleplerinde bulunmuştur. Özellikle de ekonomik özgürlükler bu sınıfın temel mücadelesini oluşturmuştur.

İngiltere hükümetine karşı, 1770'lerde Amerika'da başlayan ayaklanma ile demokrasinin Avrupa dışındaki batı dünyasında (Amerika, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya) gelişmesini sağladı. Amerikan kıtasında Fransa ile yaptığı savaşın sonucunda mali sorunları aşmak için İngiltere on üç Amerikan eyaletine ilave vergiler koyarak tazmin etmeye çalışınca Amerikan kurucu liderleri bunu mülkiyet hakkına karşı bir saldırı olarak kabul etmiş ve İngiltere'ye karşı başkaldırmışlardır. Birkaç yıl süren savaşın sonunda Amerikalılar bağımsızlıklarını kazanarak Amerika Birleşik Devletleri'ni kurmuşlardır (Çetin, 2016: 312).

Amerika'da bağımsızlıktan hemen sonra 1776'da Virginia eyaletinde, Virginia Haklar Bildirgesi yayınlanmıştır. Bildirgenin birinci maddesine göre, tüm insanlar doğuştan eşit ölçüde özgür ve bağımsızlardır. Yaşama, mülk edinme, özgürlük, mutluluk ve güvenlik gibi doğuştan haklara sahiptir. İkinci maddesi ise bugünkü demokrasinin temelini atar: Bütün gücün kaynağı halktır, yetkili kişiler halkın temsilcisidir; halk için çalışır ve halka karşı her zaman hesap vermeye açıktır. Bu bildirge daha sonra Thomas Jefferson tarafından hazırlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi için referans olmuştur. Bağımsızlık Bildirgesi ise, 1787'de Amerikan Anayasasına dönüşmüştür. 1792'de yapılan değişiklikler ile Amerikan Haklar Bildirgesi tarihe geçmiştir (Çetin, 2016: 313-314).

1789 Fransız Devrimi'yle Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi yayınlanarak batı demokrasisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Buna göre, insanlar özgür ve eşit doğarlar, bu yüzden özgür ve eşit yaşama hakkına sahiptir. Her siyasal toplumun amacı bu hakları korumaktır. İktidarın temeli ulustadır ve hiçbir kuruluş veya hiçbir kimse kaynağını ulustan almadığı bir iktidarı kullanamaz (Çetin, 2016: 314).

Yukarıda anlatılan gelişmelerin ışığında tüm vatandaşların eşit oy hakkına kavuşmaları daha geç olmuştur. İngiltere'de 1928, Amerika'da siyahların eşitlik temeli

üzerinden gerçek anlamda oy hakkına kavuşması 1965'te olmuştur. Fransa'da ise 1944 yılında Dördüncü Cumhuriyet ile hayata geçmiştir (Çetin, 2016: 315-316).

Dünyada mülkiyet ve etnisiteden bağımsız olarak tüm vatandaşlara eşit oy hakkı ilk kez 1893'te Yeni Zelanda'da, daha sonra da Finlandiya'da 1906'da verilmiştir. Birkaç istisna dışında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ise yirminci yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir (Çetin, 2016: 316).

1.2.2. Modern Demokrasinin Düşünsel Temelleri

Avrupa'da 16. Yüzyıla varıldığında feodal sistemin çözülmesi, yeni sanayi ve ticaret burjuvazinin yükselmesi, dinde reform hareketlerinin gelişmesi, kentlerde üniversitelerin ortaya çıkması, hümanist hareketlerin boy göstermesi ve aydınlanma düşüncesinin yükselmesiyle beraber yeni toplumun yönetim biçimini tartışan değişik düşünce akımları gelişmiştir. İtalyan düşünür Machiavelli (1469-1527) ile başlayan ulus devlet fikrine ilişkin tartışmalar İngiltere'de Thomas Hobbes (1588-1679), Fransa'da Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Almanya'da Georg W. F. Hegel (1770-1831) gibi düşünürlerle devam etmiştir. 16. Yüzyıl ve 19. Yüzyıl arasında boy gösteren tartışmaları iki odak noktada toplamak mümkündür. Bunlardan birisi; devleti toplumun, bireyin, hukukun kısaca tüm toplumsal kurumların üstünde gören mutlakiyetçi düşünce; diğeri ise hukuku ve insan haklarını devletin üzerine çıkaran liberal düşüncedir (Çetin, 2016: 304).

Mutlakiyetçi düşüncenin temelini Machiavelli atmıştır. Her tür ahlaki ve hukuksal değerlerden bağımsız bir prens fikrini geliştirmiştir (Çetin, 2016: 304-305). Machiavelli'ye göre "virtu" (yetenek yiğitlik, cesaret, güç beceri) veya "fortuna" (şans, yazgı, talih) gibi farklı yollarla iktidar ele geçirilebilir (Ağaoğulları, 1997: 165-166). İktidara gelmenin diğeri bir yolu ise yurttaşların desteğinin alınmasıdır. Eğer bir prens büyüklerinin desteğini almak yerine, halkın desteği ile iktidara gelirse daha az itaatsizlerle karşılaşır. Şayet halkın desteğini almadan iktidar olmuş prensler, kendisine düşmanca duygular besleyen kalabalık halkla baş edemez ve neticede uzun süre iktidarda kalamaz. İktidarının tehlikeye düşmemesini isteyen bir prens, iktidara gelse bile halkla dostluğunu her zaman sürdürmelidir ve halka karşı baskıcı olmamalıdır (Machiavelli, 2007: 85-88).

Machiavelli'ye benzer biçimde egemenlik kavramı üzerinden bir fikir geliştiren Fransız düşünür Jean Bodin olmuştur. Ona göre, egemenlik hakkının krala ait olduğunu belirterek egemenliğin sınırsız olduğunu, bölünmemesi ve devredilmemesi gerektiğini belirtmiştir. İngiltere'de benzer tartışmalar Thomas Hobbes üzerinden ilerlemiştir. Ona göre, insan doğası gereği bencil ve saldırgan olduğu için onları da zorba bir yönetim yönetmelidir.

Egemenlik hakkını elinde bulunduran iktidar Tanrı gibi her şeye mutlak anlamda muktedir olmalıdır. Bu tür mutlakiyetçi düşünceler tek adam yönetimi temelinde kralığı esas almıştır (Çetin, 2016: 305).

Jean Jacques Rousseau ile Alman düşünür Hegel tartışmayı daha farklı bir noktada ele almışlardır. Rousseau devletin, bireylerin karşılıklı rızası ile gelişen sözleşme sonucunda doğduğunu ayrıca insanların sözleşme ile tüm haklarını Genel İrade'ye devrettiğini belirtir. Böylece insanlar politik vatandaşla dönmüştür. Hegel ise, tarihin toplumsal dinamiklerle bir bakıma aşkın bir devlete doğru evrildiğini ve nihai olarak devlet varlığının ortaya çıktığını belirtir. Bu devlet toplumsal değer ve kurumların üzerindedir. Ona göre gerçek özgürlük, toplum ve devlet ile bütünleşmekten geçer (Çetin, 2016: 305).

Modern demokrasi düşüncesinin temelleri İngiliz düşünür John Locke'a (1632-1704) aittir. İnsanlar kadın erkek fark etmeksizin, doğuştan; yaşam, mülkiyet ve özgürlük gibi evrensel ve vazgeçilemez temel haklarla dünyaya gelmiştir. Bireyler bu haklarını daha iyi korumak için bir araya gelmiş ve bunun sonucunda Locke' un "sivil yönetim" olarak adlandırdığı otorite ortaya çıkmıştır. Bu sivil yönetime bireyler tarafından belli süreliğine temsil etme yetkisi verilir (Çetin, 2016: 306).

Jeremy Bentham (1748-1832), insanların tüm eylemlerinin haz ve elem temeline bina edildiğine inanır. Haz ve elem ayrıca toplumsal eylemlerin ve değerlerin de temelinde yer alır. Toplumda alınan kararlarda, tercihlerde en yüksek sayıya ulaşanların genel adına da doğru tercih olacağı fikri vardır. John Stuart Mill (1806-1873) ise sayısal çoğunluk yöntemini reddetmiş ve tek bir kişi tarafından savunulan bir görüşün yarın milyonlarca insan için yegane bir doğru görüşe dönüşebileceğini ileri sürmüştür. Mill'e göre, başkasına karşı fiziki şiddete dönüşmediği sürece tüm düşünceler ve bunların ifadeleri meşrudur ve özgürlüğün gereğidir (Çetin, 2016: 307).

19. yüzyılda demokrasi düşüncesine katkıda bulunmuş başka bir düşünür ise, Montesquieu (1689-1755)'dir. Düşünür, demokrasilerin vazgeçilmez bir değeri olarak kabul edilen yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılması gerektiği fikrini sistemli bir biçimde geliştirmiştir. Yine 19. yüzyılda Tocqueville (1805-1859) Amerikan demokrasisini inceleyerek buradan hareketle toplumsal çoğulculuğu demokratik toplumun olmazsa olmaz şartlarından biri olarak kabul etmiştir (Çetin, 2016: 308).

Bu düşünürlerin fikirlerine ilerleyen konular bağlamında daha geniş yer verilecektir. Ancak 16. Yüzyıl ve 19. Yüzyıl arasında gelişen siyasi düşüncelere baktığımızda bunları iki gruba toplayabiliriz. Bunlardan biri özellikle Rousseau, Hegel ve Bentham çizgisinde gelişen çoğunlukçu demokrasi; diğeri ise Locke, Mill, Tocqueville etrafında gelişmiş çoğulcu

demokrasi fikridir. Ayrıca 20. Yüzyılda çok kültürlölük, çoğulculuk, sivil toplum, çoklu kamusal alan ve katılımcı demokrasi düşüncesi etrafında ortaya çıkan tartışmalar çoğulcu demokrasi düşüncesine katkı sağlamıştır (Çetin, 2016: 308-309).

1.2.3. Modern Demokrasinin Değerleri

Robert Dahl bir yerde demokrasinin varlığından söz edebilmek için asgari yedi şartı karşılaması gerektiğini belirtir. Buna göre, siyasal kararların anayasal olarak seçilmiş organlarca denetlenmesi, bu organların ise, serbest, dürüst ve sık sık yapılan seçimlerle göreve gelmesi, vatandaşlara bu organlara seçilebilme hakkı veya göreve gelecek kişilerin belirlenmesinde oy hakkı verilmesi gerekir. Yine vatandaşların siyasal konularla ilgili fikirlerini herhangi bir otorite korkusu yaşamadan beyan edebilme imkanına sahip olması gerekir. Bu açıdan vatandaşların siyasal ve toplumsal konular hakkında bilgi alabilecekleri alternatif haber kaynaklarının olması ve bunların korunması gerekir. Ayrıca vatandaşların kendi çıkarları doğrultusunda örgütlenebilmeleri, bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmaları gerekir (Diamond ve Plattner, 1995: 72- 73):.

Bu koşullar sağlandığında demokrasinin, genel, özgür ve eşitlikçi yapısına vurgu yapılabilir (Schmidt, 2002: 21).

1.2.3.1. Halk Egemenliği

Egemenlik kavramı konusunda Jean Bodin ve Thomas Hobbes ile egemenlik teorisini genel irade düşüncesi ile inceleyen düşünür Jean-Jacques Rousseau konumuz açısından önemli isimlerdir (Erdoğan, 2005: 218-219). Bodin'e göre bir geminin gemi olmasını sağlayan bu geminin omurgası, yelkenleri, güvertesidir. Bu saydıklarımız olmadan geminin varlığından nasıl söz edemezsek, toplumdaki bütün insanları ve onların oluşturdukları grupları egemenlik erkiyle birleştirmeyen bir devlet de, devlet değildir (Ağaoğulları, 2011: 407). Egemenlik, siyasî toplumun omurgasıdır ve vatandaşlar üzerinde yer alan sürekli ve mutlak en yüksek güçtür (Teziç, 2014: 137). Egemen güç, içte insanlar üzerinde üstün ve sınırsız; dışta da bağımsız bir iktidardır (Okandan, 1966: 523). Bodin egemenliğin temel özelliğini sınırsız, tek, bölünmez, mutlak ve devredilmez olarak açıklar. Bodin'e göre egemen, hiç kimseye hesap vermez, egemenin Tanrıya karşı sorumlu olmasını yeterlidir (Akad vd., 2014: 101). Bodin egemenlik teorisiyle döneminde mutlak monarşilerin ortaya çıkmasını ve monarşilerin, kilise ve imparatorluk karşısında güçlenmesini sağlamıştır (Beriş, 2008: 58).

Thomas Hobbes'un öngördüğü devlet, "gücün tek elde merkezileştiği, şiddeti kendi tekeline almış olan bir yeryüzü Tanrısı'dır" (Sancar, 2001: 26). İnsanlar, bu devlete hak ve özgürlüklerini devrederek, tek tek iradeleriyle kurmuşlardır (Hobbes, 2001: 92-94). Hobbes'a

göre, “devlet, kendisini kuran bireylerin bu iradesine dayanmakta, kaynağını bundan almakta”dır. Bu bağlamda Hobbes’un “modern devletin resmini çizen ilk düşünür” olduğu belirtilir (Gülsoy, 2006: 73).

17. ve 18. Yüzyılda Fransız İhtilalinin etkisiyle “iktidarın topluma ait olması” yönünde teoriler gelişmiştir (Okandan, 1966: 759). Teoriler, insanların doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahip olarak dünyaya geldikleri üzerinde dururken, egemenliğinde bu haklardan birisi olduğu varsayımına dayanır. Daha sonra halk egemenliği ve millî egemenlik gibi kavramlar geliştirilmiştir (Aliefendioğlu, 2005: 72).

Kaynağını Jean-Jacques Rousseau’nun *Sosyal Sözleşme* adlı eserinde egemenlik, toplu olarak halka aittir. Bu bakımdan halk, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan vatandaşların toplamıdır. Halk egemenliği ilkesi, halkın yönetime katılmasını ve iktidar gücün kullanılmasını şart koşar. Bireyler sahip oldukları egemenlikleri bir araya getirerek halkın egemenliğini oluşturur. Böylece devlet yönetimine herkes, kendi hissesi oranında katılmış olur (Akyılmaz, 1998: 4-6; Arsel, 1975: 83; Kaboğlu, 2014: 170- 171; Tarhan, 2009: 6).

Temsil mekanizmasına dayanan modern demokrasilerde halk kendi egemenliğini, seçilmiş temsilciler aracılığı ile gerçekleştirir. Bu yüzden halkın iradesini temsil etmek üzere siyasi partiler ortaya çıkar ve halk onlar aracılığıyla iradesini yönetime yansıtır. Demokrasilerde yönetimi hangi grubun veya partinin üstleneceğine, yasaların nasıl olması gerektiğine karar veren halktır. Halk, bu sayede hem yönetimi belirler, hem de yönetime aktif olarak katılma şansına. Demokratik rejimlerde seçimlerin çok partili sistem içinde, düzenli olarak, hakim gözetiminde, gizli oy ve açık tasnif yöntemiyle, tüm partilerin eşit şartlarda ve serbestçe yarıştığı bir sistem içinde gerçekleştirilmesinin temel amacı halk iradesinin tam anlamıyla yönetime yansmasıdır. Halk iradesinin tecellisi ise milli irade olarak yansır. Milli irade, bir toplumdaki ister tekil olsun ister tüzel; ister kamusal olsun ister özel şahsiyetler herkesin iradesinin toplamından oluşur (Çetin, 2016: 317).

1.2.3.2. Eşitlik

Eşitlik ifadesi ilk olarak eşitsizliğe, haksız güce ve kurumsallaşmış ayrıcalığa karşı protestoyu simgelemiştir, Başlangıçta demokrasi ile ilişkisi olmayan eşitlik kavramı, tarihi süreç açısından demokrasiden önce gelir. Yani bütün eşitliklerin demokrasinin bir başarısı olduğu söylemi yanlış bir söylem olacaktır, fakat eşitlik talebi yaygınlığını en çok demokratik sistemde kazanmıştır (Sartori, 1993: 365-370). Bu yüzden “demokrasi, eşitlik kavramına nasıl bir katkıda bulunmuştur” sorusuna cevap aramak gerekir.

Fransız haklar beyannamelerinden, 1789 tarihli İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nin 6. maddesine göre "bütün vatandaşlar eşit olduklarından, her türlü kamu rütbe, mevki, görev ve işine yeterliliklerine göre, eşit olarak kabul edilirler." 1793 Beyannamesi bu konuyu "Eşitlik herkesin eşit haklara sahip olmasıdır" şeklinde değerlendirir. 1795 tarihli beyanname ise: "Eşitlik, ister cezalandırsın, ister korusun, yasanın herkese eşit olması demektir. Eşitlik, doğum nedeniyle ayrıcalığı ve iktidarın kalıtımsal yoldan geçişini kabul etmez." (Sartori, 1993: 371). Bu bildiriye baktığımızda ilk olarak aristokratik eşitsizliklerin ortadan kaldırmaya çalışıldığını anlayabiliriz. Devrimin öncülüğünü yapan burjuva sınıfının, bütün halk kitlelerini içerecek bir eşitlik anlayışıyla hareket ettiklerini söylemek mümkün değildir (Soysal, 1987: 271). Bu dönemki demokrasi anlayışında sadece orantılı eşitlik söz konusuydu. Bu anlayış esasen aristokratik eşitsizliğin şeklini değiştiren burjuvazinin bu eşitsizlikleri demokrasiye aşılmasından başka bir şey içermiyordu. Siyasal alanda katılım hala tam olarak eşit değildi, toplumda hala bazı kesimler siyasetten uzak tutulmaktaydı ve karar mekanizmalarına katılmaları belli koşullara bağlıydı (Leibholz, 1962: 229). Eşitlik anlayışının genişlemesi 20. yüzyılı buldu ve siyasete katılanların sayısı zamanla arttı (Lipson, 1978: 493).

Sartori iki farklı eşitlik ölçütü saptamıştır. Buna göre herkese ister yarar ister görevler olsun aynı payın verilmesi ölçütü ve diğeri ise, aynılara aynı, eşit olmayanlara eşit olmayan paylar ölçütüdür. İlk ölçüt daha çok yasaların tüm topluma aynı şekilde uygulanmasını içerirken, ikinci ölçüt oransal eşitlik, uygun farklılıklara eşit olmayan paylar, herkese yeteneğine ve ihtiyacına göre pay gibi ölçütleri içerir. İkinci ölçüt esasen yeni bir ölçüt değildir. Aristoteles'in ifadesiyle bu eşitlik anlayışı şöyledir; "Eğer eşit olmayanlara karşılıklı eşitsizlikleri oranında davranılırsa eşitsizlik yoktur." Bu açıdan oransal eşitlik ölçütü eşit olmayanlara eşitsiz oldukları konu hakkında fayda sağlanmasını veya yükümlülük getirilmesini gerektirir. Örneğin gelir vergisinde "herkese aynı" ölçüt kullanmak yerine; çok zengin birine ayrı çok fakir birine ayrı miktarda vergi koymayı gerektirir (Sartori, 1993: 377-379). Ancak belli bir yaştan altında olanların, akıl hastalarının, ağır bir suçtan mahkum olanların yönetime katılmalarının engellenmesi, eşitsizlik değilse (Lipson, 1978: 137), bunun gibi durumları hangi ölçüte göre eşitlik kapsamı içine alacağız? İşte bu durumda "uygun farklılıklara eşit olmayan paylar" ölçütü devreye girmektedir. Serim bunu, "Yurttaşlar, haklı bir nedene dayanılarak farklı kurallara bağlı tutulabilirler. Özelliklerdeki ya da durumlardaki farklılıklar, farklı hukuksal durumlar ya da nitelikler, farklı düzenlemenin haklı nedenini oluşturur" (Serim, 1994: 16) şeklinde ifade etmektedir.

Liyakat kelimesi, Batı dillerindeki “merit” terimine karşılık olarak bir görevi veya yükümlülüğü başarıyla yapabilme gücüne bağlı olarak bir şeyleri hak etmeyi, yani layık olmayı içeir. Ayrıca bir görevle ilgili uygun ve yeterli gibi anlamlarına gelir (Canman, 2000: 18; Güler, 2005: 142; Yüksel, 1998: 21). Böylece hak edenin hak ettiği mevkilere gelebilmesinin anlamını taşıyan meritokrasiyi ortaya çıkarır. Toplumda ‘en iyi’ ve ‘en başarılı’ olanların fırsat eşitliği ilkesiyle yine toplumdaki en iyi mevkilere gelerek dezavantajlı kesimlerin de ‘başarılı’ olmalarına imkan sağlayan bir düşünceye dayanır (Yeşer, 2009: 97).

“Herkes ihtiyacına göre” ölçütü ise daha çok toplumda ekonomik ya da başka nedenlere kötü şartlarda hayatlarını sürdürmek zorunda kalan insanların kaderlerine terk edilmemelerini, insanlık onuruna yakışır şekilde yaşayabilmeleri için asgari ihtiyaçların karşılanmasını içerir (Lipson, 1984: 466).

Sartori ayrı ayrı zamanlarda ortaya çıkmış ve ayrı eşitlikler olan hukuksal, siyasal, sosyal ve ekonomik eşitliklerden bahsettiği gibi fırsat eşitliğinede dikkat çeker, sartori’ ye göre eşitlikler 4 kısımdan oluşmaktadır. Bunlar aşağıda yan başlıklar halinde açıklanmıştır (Sartori, 1993: 370; Kapani, 1981: 11):

Hukuksal Eşitlik: 18. yüzyılda ortaya çıkan hukuksal eşitlik, demokrasilerin tarihi gelişimi sırasında ilk ortaya çıkan eşitlik türü olup, yasalar önünde herkesin dil, din, ırk, cinsiyet ve benzeri durumları fark etmeksizin eşit sayılmasıdır. (Kapani, 1981: 11; Serim, 1994: 15; Eroğul, 1993: 74).

Siyasal Eşitlik: Burjuvazi tarafından başlatılan siyasal eşitlik mücadelesi daha sonra işçi sınıfı tarafından devam ettirilmiş ve neticede siyasal eşitlikte demokrasilerde yerleşmiştir (Kapani, 1981: 11). Siyasal eşitlikte herkesin seçme ve seçilme hakkı vardır. Seçme hakkından da anlaşılan herkesin oy hakkının olması, herkesin bir oy hakkına sahip olup her oyun eşit değerde olmasını içerir (Baltacı, 1996: 207-208).

Sosyal ve Ekonomik Eşitlik: Marxs demokrasilerdeki hukuksal ve siyasal eşitliği birer biçimsel aldatmaca olarak tanımlar. Marxs sosyal ve ekonomik farklılıkların kaldırıldığı, herkesin eşit olduğu sınıfsız bir toplumu öngörür. Ancak çağdaş demokrasilerdeki sosyal ve ekonomik eşitlik, Marxs’ın tarif ettiği şekilde olmamaktadır (Baltacı, 1996: 208). Sartori sosyal eşitliği Bryce’den ilham alarak, “sınıf ve servet farklılıklarının önemli olmadığı anlamında statü ve saygınlık konusunda eşitlik” (Sartori, 1993: 372) olarak tanımlamıştır. Yani Marxs’ın bahsettiği gibi, farklılıkların ortadan kaldırılması amaç edilmez, ekonomik ve sosyal farklılıklara aldanılmaksızın herkesin eşit saygınlığa sahip olduğunun kabul edilmesidir (Baltacı, 1996: 208).

Fırsat Eşitliği: Bütün insanların toplumdaki imkanlardan yararlanabilmelerinin ve başarılarında bulunduğu pozisyondan daha iyi konuma gelebilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir. Örneğin feodal sistemdeki katı hiyerarşik yapı insanlar bulundukları katmanları aşmasını engelliyordu.(Kapani, 1981: 12; Lipson, 1984: 462-463).

1.2.3.3. Özgürlük

İnsanlığın varolmasıyla beraber bulunan özgürlük ve otorite kavramı birbiriyle karşıtlık içinde yer almıştır. Bu karşıtlık ilişkisi, halk ile onları yönetenler arasında var olduğu için, özgürlük özellikle baskıcı yönetimlere karşı korunmayı ifade eden bir kavram olarak gelişmiştir. Ancak özgürlük sınırsız bir bağımsız olmak anlamına gelmez. Özgürlük kavramını irade özgürlükleri (vicdan, düşünce, duygu özgürlüğü gibi) ve siyasal özgürlük olarak inceleyebiliriz (Mill, 2004: 40-53; Yayla, 2014: 36).

İrade özgürlüğü, akıl sahibi insanın aklını kullanarak karşılaştığı sorunlar içerisinde seçim yapıp yapmama özgürlüğü ile seçim yapması durumunda bu seçimin kendisine sağladığı imkanları sonuna kadar kullanması ya da kullanamamasını içerirken özgürlüğün pozitif yönünü, siyasal özgürlük ise dışarıdan gelecek baskılardan uzak durmayı içerirken özgürlüğün negatif yönü öne çıkar. (Yayla, 2014: 37-40). Bu bakımdan insanın her istediğini yapabilmesi özgürlüğünü hukukun kontrol altında tutması ile özgürlüğü kısıtladığı sonucu değil, başkalarının özgürlüğüne karşı diğerlerinin özgürlüklerinin korunması yönünden hukukun özgürleştirdiği söylenebilir.

Montesquieu, “Kanunların Ruhu” adlı eserinde özgürlükten şöyle bahseder: “Hürriyet kanunların izin verdiği her şeyi yapmaktır; bir vatandaş kanunların yasak ettiği şeyi yapabilseydi hür sayılmazdı o zaman; çünkü öteki vatandaşların da aynı yetkiyi kullanmaya hakları olurdu” (Montesquieu, 2011: 169). Bu bağlamda Montesquieu, siyasal özgürlüğün kötüye kullanılmadığı sürece, sadece ılımlı yönetimlerde olabileceğini belirtir ve “bir anayasa öyle olabilir ki, o yasa gereğince hiç kimse, kanunun kendisini yapmaya mecbur tutmadığı şeyi yapmaya, kanunun izin verdiği şeyleri de yapmamaya zorlanamaz” der (Montesquieu, 2011: 169). Benzer biçimde, Alman düşünür Kant da “Saf Aklın Eleştirisi” adlı eserinde şunları söylemektedir (Montesquieu, 2011: 436): “Bir anayasa, kanunları, her bir kişinin özgürlüğünün herkesin özgürlüğü ile bir arada var olabileceği bir tarzda düzenleyerek mümkün olan en geniş özgürlüğü sağlar”. Rousseau, gerçek özgürlüğün kendi çıkarlarımızın peşinden koşarak değil, diğer insanlarla oluşturacağımız ortak çıkarların geliştirilmesiyle yaşanacağını ve ahlak kurallarına uyulduça özgür olunacağını, John Locke’a göre hukukun

amacı özgürlükleri geliştirmek olduğunu belirtirken, Hayek ise özgürlüğün zorunlu olarak belirli kuarallara sahip hukuk çerçevesinde yaşanabileceğini söyler (Barry, 2012: 342-349).

Mill, bireyin başka kimseyi etkilemediği sürece, onun kimse tarafından sınırlandırılmadan mutlak bir özgürlüğe sahip olduğunu belirtirken pozitif özgürlüğe yakın görünür. Hayek ise bir kimsenini bir başkasını etkilemeden davranmasının mümkün olmadığını düşünerek, negatif özgürlüğe daha yakın görünür (Yayla, 2014: 43-44).

Liberal düşünürlerin pek çoğu ise, özgürlüğü bir hak olarak ele almıştır (Heywood, 2011: 313). Özellikle Thomas Hobbes, özgür insanı yapmak istediği şeylerde iradesinin engellenmemiş olan birisi biçiminde tanımlayarak liberalist bir tavır sergilerken; öte yandan, egemenin ne gerekçeyle olursa olsun yurttaşına yapabileceği hiçbir şey, adaletsizlik veya haksızlık olarak düşünülmemesi gerektiği belirterek, mutlak monarşist tavrını da ortaya koymaktadır (Hobbes, 1995: 155-157).

Klasik liberaller için özgürlük siyasetal iktidarın alanının ve yetkisinin olabildiğince kısıtlanmasını içerirken, modern liberaller ve sosyalistler ise özellikle ekonomik hayatın iyi yönetilmesi bağlamında, devletin sorumluluk alanının genişletilmesi meşru görür (Heywood, 2012: 198).

Mill, insanı insan yapan özelliğinin düşünabilme ve düşündüklerini ifade edebilme yetisine sahip olması olarak vurgularken, bu bakımdan düşünce ve ifade özgürlüğünün zorunlu olduğunu söyler. Şayet düşünce ve ifade özgürlüğü olmaz ise, kendimizin yanılmazlığımıza aldanarak, doğru olabilecek düşünceleri susturmuş, bu olasılıkları göz ardı etmiş ve bu farklı düşüncelere tahamül etmemiş oluruz. Neticede dogmatik düşüncelerin tekrar canlanabilmesine zemin hazırlanır. Ayrıca Mill'e göre, toplumdaki egemen düşüncenin taraftarlarının şiddet içeren ölçüsüz bir dil kullanması karşı tarafın düşüncelerini dile getirilmesinin önünü kapatacağı için adalet adına, bu şiddet içeren ölçüsüz dile sınır konularak müdahale etmek gerekir (Mill, 2004: 103-106).

1.2.3.4. İnsan Hakları

İnsan hakları dil, din, cinsiyet, etnik grup gibi farklılıklara bakılmaksızın geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak tüm insanları kapsar. Bu bakımdan insan hakları devlet tarafından tanınan “kanunî haklar” dan farklıdır. Temel insan hakları insanın insan olmaktan kaynaklanan, yaşama, ifade özgürlüğü, adil mülkiyet, hareket ve din özgürlüğü haklarıdır. Bu bakımdan öldürülmeme, işkence görmeme, sakat bırakılmama, birinin kölesi olmama gibi koşulları içerir. Bu bakımdan devlete düşen bu haklarında kanunlarla güvenceye alınmasını

sağlamaktır. Ayrıca bu haklar, evrensel, mutlak ve geri verilemezdir. Örneğin kişinin kendisini köle olarak satması mümkün değildir (Ashford, 2011: 63-64)

John Locke’a göre doğal haklar; yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakkıdır. Bu yüzden diğer insanlarda başkalarının doğal haklarına zarar vermeme sorumluluğuna sahiptir. Bu haklar doğada kendiliğinden vardı ve daha sonra kimse tarafından armağan edilmemiştir. Devlet zaten bu hakları korumak için meşruiyet kazanmıştır. Hatta bu görevi yerine getiremeyen yönetimler ortadan kaldırılıp, yerine yenisi getirilebilir. Ayrıca Locke, görevinden sapan kötü yönetimlere karşı başkaldırma hakkının da olduğunu öne sürer (Ashford, 2011: 65).

Amerikalıların Büyük Britanya karşısındaki bağımsızlık savaşında bu düşünceler etkili olmuş ve Bağımsızlık Bildirgesi’nin yazarı Thomas Jefferson, insanların yaşam, özgürlük gibi doğuştan haklarının olduğunu, Kral III. George’un ise bu haklara ihanet ettiğini ileri sürerek ayaklanmayı ve nihayetinde İngiltere’den ayrılmayı haklı hale getirmiştir. Benzer şekilde Fransız Devrimi esnasında yayınlanan Fransız İnsan Hakları Bildirgesi’ne göre de, insanların özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme gibi doğuştan ve geri verilemez haklarının olduğu açıklanmış. Yine devletin varlığının sebebi ise bunların korunması olduğu yönünde açıklanmıştır (Ashford, 2011: 65-66).

20. yüzyılda bu fikirler yayılmaya başlamış ve 1948’de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi’nde de bu türden hakları saymıştır. Avrupa Konseyi 1950’de Avrupa İnsan Hakları Anlaşmasını kabul ederek, devletleri tarafından haklarının ihlal edildiğini düşünen vatandaşlara devletlerine karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne dava açma hakkı tanınmıştır (Ashford, 2011: 66).

Birleşmiş Milletler Deklarasyonu 3.maddesine göre, “Herkesin yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı vardır.” Madde 5’e göre, “Hiç kimse işkenceye ya da zalim, insanlık dışı veya haysiyet kırıcı davranışlara ya da cezalara tâbi kılınamaz.” (Ashford, 2011: 67).

Birleşmiş Milletler Deklarasyonu önemli gördüğü bazı özgürlükler ise, insanların kendi ülkeleri dahilinde ve dışında serbestçe dolaşmaları (Madde 13), evlenme ve aile kurma özgürlüğü (Madde 16), düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü (Madde 18), fikir ve ifade özgürlüğü (Madde 19) ve barış içinde toplanma, bir araya gelme ve dağılma özgürlüğü (Madde 20) sayılabilir (Ashford, 2011: 68).

Birleşmiş Milletler Deklarasyonu Madde 17’de kabul edildiği üzere, “Herkesin başkalarıyla bir arada mülk sahibi olmaya hakkı olduğu kadar, tek başına mülk sahibi olmaya da hakkı vardır. Kimse bu mülkten keyfi şekilde mahrum edilemez.” (Ashford, 2011: 68-69).

Karel Vasak tarafından tarihsel süreç ön plana çıkarılarak yapılan hakların tasnifine göre, insanlar birinci, ikinci ve üçüncü kuşak şeklinde ayrılmış haklara sahiptir. Bireyi ön plana çıkaran birinci kuşak haklar, kişi özgürlükleri ve siyasi hakları kapsar. Bu haklar karşısında devlete görevler veren haklar ise, ikinci kuşak haklar olarak adlandırılır. Üçüncü kuşak hakların kapsamı ise dayanışma, grup, çevre, barış, ekonomik ve sosyal gelişme haklarıdır. Günümüz dünyasının yeni sorunu olan temiz su ihtiyacı ve teknolojik gelişmelere bağlı sorunlar dördüncü kuşak haklar diyebileceğimiz su hakkını ve bilimin kötüye kullanılmaması kapsamında insan kopyalanmaması gibi hakları içerir (Turhan, 2013: 369).

İnsan haklarının bir başka sınıflandırılması, bireysel haklar ve kolektif haklar şeklinde yapılmış olup, sadece bireyin iradesine bırakılmış haklar bireysel hakları, bireyin bir grubun iradesi ile kullanabileceği hakları ise kolektif haklar şeklinde tanımlanabilir. Bu bakımdan etnik, kültürel, dil grupları gibi ayırt edici özellikleri olan azınlıkların korunması hakları kolektif haklar kapsamına girer (Turhan, 2013: 370).

1.2.3.5. Hukukun Üstünlüğü

En kapsamlı şekliyle hukukun üstünlüğü, vatandaşların keyfi bir otoriteye değil, sınırları yazılı kurallarla belirlenmiş bir devlete bağlı olduğunu, yasama ve yargı erklerinin birbirinden bağımsız olduğu ve iktidar makamlarını da kullanan kişilerin yasalara bağlı olmasını gerektğini belirtir. Bu bakımdan, devlet gücünün sınırlanması, hukukun üstünlüğüne tabiyet ve temel hakların korunması modern anayasalcılığın temel ilkeleridir (Rosenfeld, 2014: 31). Friedrich A. Hayek ve Joseph Raz hukukun üstünlüğünü “siyasî bir ideal” olarak nitelendirmişlerdir (Hayek, 2008: 43-116; Raz, 2008: 150). Ayrıca Joseph Raz (2008: 151) hukukun üstünlüğünden “gerek devlet gerekse hukuk açısından sonuçları olan bir kavram” olarak bahseder.

Demokrasilerde hukuk en üstün norm olarak kabul görür. Bu kabul görüşün temel nedeni hukukun, herkes için ve herkesi bağlayıcı bir karaktere sahip oluşundandır. Bu açıdan hukuk kanunlardan farklıdır. Hukuk sadece kanunların toplamından ibaret değildir (Çaha, 2016: 318).

Hukukun üstünlüğü hukuk devleti anlayışı olarak da kabul edilir ve bu anlayışa göre hukuk bir toplumda herkesi bağlayan ve herkese eşit biçimde uygulanan en üstün değerdir. İnsanlar farklı inançlara ve siyasi tercihlere sahip olabilirler; fakat hukuk önünde aynı statüye sahiptirler. Hukukun üstünlüğü gereği, yönetici ve yönetilen herkesin eşit olması, yasaların herkes tarafından aynı şekilde anlaşılacak kadar açık ve sade olması, son olarak da yönetimin tüm eylemlerinin hukukla sınırlandırılması gerekir (Çaha, 2016: 319).

Burada şu soru akla gelebilir; peki hukuk devletinin özellikleri nedir? Temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan, mahkemelerin bağımsızlığını ve hakim teminatını sağlayan, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek kurumlara sahip, idarenin görevlerini yasalarla açıkca belirleyen, bu bakımdan idarenin her türlü faaliyetinin yargı denetimine tabi olması ve idarenin görevlerini yerine getirirken yol açtığı zararı tazmin etmesi zorunluluğunu getiren bir devlet hukuk devleti sayılır (Özer, 2017: 111-116).

1.2.3.6. Muhalefet

Muhalefet, bir görüşe veya davranışa karşı aksini düşünmeyi veya aksi yönde hareket etmeyi içeren, karşıt olma halini ifade eden bir kavramdır (Turgut, 1984: 4-5). Bu bakımdan muhalefet, sosyalde bir haktır (Nevin, 1985: 77).

Siyasal muhalefet kavramı biri, hükümetlerin faaliyetlerinin karşısında yer alan farklı çıkar gruplarının karşı duruşu olarak, diğeri ise iktidarın dışında kalan partileri tanımlamak için iki farklı anlamda kullanılır (Turgut, 1984: 6).

Bireysel özgürlüklerin devlete karşı korunabilmesi için devletinde sınırlandırılması gerekir. Bu bakımdan muhalefet, devlet gücünün sınırlandırılması açısından zorunludur. Muhalefet hakkı ve muhalefetin kurumsallaşması çoğulcu demokrasilerin gereğidir. Çağdaş anayasal devletlerde, siyasal kararlar çoğunluk kuralına göre alınır ve bu kararların karşısında farklı görüşte olan politikacılar aracılığıyla muhalefet yapılır. Bu hakkın kullanılabilmesi, karar alma süreçlerine toplumdaki her kesimin katılabilmesi, oy vermek dışında vatandaşların siyasal iktidarın oluşumuna katılma hakkının, ifade, basın, toplantı, gösteri, yürüyüş, dernek özgürlüğü gibi birçok temel hakkın güvenceye alınması ile gerçekleşir. (Brahm, 1972: 11; Beyme ve Daniels, 1973: 188; Oberreuter, 1975: 9; Lipson, 1978: 316-317; Euchner, 1993: 19).

19. yüzyılda Kıta Avrupası'nda bakanlara karşı hukuki suçlamalar, parlamenter muhalefetin elindeki diğer denetim araçlarının -gensoru, bütçe oylaması, soruşturma komisyonları kurma vb. - yanında çok önemsiz bir rol oynamıştır. Parlamenter sistemin gelişmesiyle, bakanlara karşı suçlamalarda bulunulması kaldırıldı (Beyme ve Daniels, 1973: 188).

Çok parti sistemlerinde hukuki muhalefete ek olarak bir de yapısal muhalefet vardır. Bu tür muhalefet genellikle bir devrim sonucunda yıkılmış olan siyasal sistemi kendileri için daha iyi bir sistem olarak kabul eder ve yeniden kurmayı hedefler, bu bakımdan içinde bulunduğu siyasal sistemi tanımayı reddeder. İki dünya savaşı arasında Çekoslovakya'daki Sudeten Almanlar; I. Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda

kaybettikleri toprakları geri almak için harekete geçen İtalyanlar buna örnek verilebilir (Beyme ve Daniels, 1973: 188-189).

Demokrasinin temel ilkesi olan muhalefet kavramının kabul görmesi biraz daha geç olmuştur. Fransız devrimi sırasında bile, yasal muhalefet söz konusu olmadığı gibi çoğunluğun karşısında yer alan küçük topluluklar bile, halkın egemenliğine karşı olmakla ve devrimcilikle suçlanıyordu. Bu tür yaklaşımlar modern zamanlara kadar süre gelmiş ve muhalefet ancak modern parlamenter sistemin ortaya çıkmasıyla gelişebilmiştir (Beyme ve Daniels, 1973: 189-191). Hatta bu tür tutumlar günümüz çağdaş toplumlarında hala devam etmektedir. Siyasal partilerin oluşumu bir tehdit, siyasal gruplar ise bir ayaklanma olarak algılanırsa muhalefetin gelişebilmesi için hiçbir yol kalmadığı gibi demokrasiye de ket vurulmuş olunur.

1.2.3.7. Sivil Toplum

Günümüzde sivil toplumdan anlatılmak istenen, aile ve devletin yeterince karşılayamadığı ortak çıkarların ve bu kurumlardan bağımsız bir toplumsal alanıdır. Bu bakımdan sivil toplum kavramı, kendi kendini oluşturabilen, kendine yeterli, ortak değerlere sahip, devletten bağımsız, hukuksal bir düzene sahip örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak karşımıza çıkar. Ayrıca sivil toplum, devlet ile birey yani kamu ile özel arasındaki ara bir alandır (Doğan, 2002: 267). Bu bakımdan sivil toplum, dışsal kurumlar aracılığı ile değil, halktan kaynaklanır (Hendriks, 2006: 488).

Sivil toplumun tarihini 12. ve 13. Yüzyıllarda Batı Avrupa'ya kadar götürebiliriz. Ancak gelişimi daha çok 17 ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da ekonomik olarak güçlenen burjuvazi sayesinde olmuştur (Çaha, 2007: 80-90). Bu dönemde paranın kullanımının artması, pazar ekonomisinin gelişmesi, özel mülkiyetin yaygınlaşması bir taraftan feodal düzenin çözülmesine diğer taraftan kentlerin özerkliğine yol açmış ve sonuç olarak bu da kentlerdeki burjuvaya özgür bir ortam yaratmıştır. Bu ortamda sivil toplumun merkezinde bireylerin kendi çıkarlarını gerçekleştirebildiği bir özgürlük alanı, üretim ve alışveriş temeline dayalı iş bölümü, ekonomik faaliyetleri ve pazar süreci vardı (Aslan, 2010: 361; Pietrzyk, 2003: 41).

Sivil toplum kavramı Latin Amerika ülkeleri ve Rus totaliter rejimi içinde yer almış Doğu Avrupa ülkelerinin otoriter, tek parti ve planlı ekonomiye dayalı yapılarından demokratik sürece geçmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. Bu toplumların aydınları yeni meşruiyet arayışlarına girmiş ve bu arayışın sonucunda sivil toplum kavramı gündeme gelmiştir. Daha sonra bu kavram, Batı ülkelerinde modernite ve küreselleşmenin yol açtığı

sorunların aşılmasında gündeme gelmiştir. İşte bu yenedünyada sivil toplumdan, devletin dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Aslan, 2010: 362-364; Kaynar, 2005: 193; Tosun, 2005: 23).

Siyaset biliminde, sivil toplumun baskın olduğu siyasi rejimler “demokratik”, zayıf veya olmadığı rejimler “totaliter”, kısıtlı bir sivil topluma sahip rejimler ise “otoriter” olarak adlandırılır (Çaha, 2007:125). Bu bakımdan, sivil toplum demokratik devletlerin bütün türlerini kapsayacak şekilde modern devletle örtüştürülmektedir (Erözden, 2004: 67).

Devlet olgusu, insanların hak ve özgürlüklerini korumak için ortaya çıkmış bir demokratik yapı olsa da; bu yapıyı despotik bir hale dönüştürebilecek dinamikleri de bünyesinde barındırır (Köker, 2004: 99-100). Sivil toplumun gelişmesi için devletin yetki alanının daraltılması ve devletin sorgulanamaz bir yapıdan çıkarılması gerekir. Bunun içinde toplum içinde farklı grupların geliştirilmesi ve bunların baskı uygulayabilecek yapıya sahip olması ve gönüllü örgütlenmelerin artırılması da gerekir (Çaha, 1994: 79; Çaha, 2005: 690. 693).

Sivil toplum da farklı grupların ve çıkarların örgütlendiği bir alan olarak çoğulculuğa karşılık gelse bile sahip olduğu bu farklı güç odakları diğerleri üzerinde ezici güç haline gelerek demokrasiden uzaklaşabilir (Yıldız, 2004: 90).

1.2.3.8. Çoğulculuk

Siyaset bilimi, felsefesi ve sosyolojisi alanında oldukça popüler olan ‘çoğulculuk’ (pluralism) terimi, farklılık ve çeşitlilik anlamlarına gelen ‘çoğul’ (plural) kelimesinden türetilmiştir (Bal, 2012: 138).

Çoğulculuk geniş anlamda, ister siyaset ister etik isterse kültürel alanda olsun farklılıklara ve çeşitliliklere ihtiyacın olduğu inancıdır. Dar anlamda ise, siyasal egemenliğin belirli bir sınıfın elinde değil toplumdaki farklı gruplara dağıtılmasının teorisidir. Çoğulcu demokrasi kavramı bazen liberal demokrasiyi bazen siyasi partilerin rekabetine dayalı demokratik sistemi anlatmak için kullanılır. Doğru işleyen çoğulcu demokrasilerde, ayrıcalıklı bir sınıf yoktur ve siyasi iktidar, rekabet içindeki gruplar arasında paylaştırılmıştır. Bu demokrasilerde bağlı oldukları grupları içselleştiren üyeler, gerektiğinde liderlerini sorguya çekebilirler. Ayrıca bu gruplar karşında nötr durabilen bir de hükümet aygıtı vardır (Heywood, 2012: 114-115).

1.2.3.9. Denetim

Demokratik rejimlerin ilkelerinden biri çoklu denetim mekanizmalarında görülür. Demokratik rejimler alternatifleriyle kıyaslandığında görece en fazla denetlenebilen rejimlerdir denebilir. Demokrasilerde hukukun üstünlüğüne bağlı olarak keyfiyete yer yoktur

ve parlamentodan başlayıp toplumsal gruplara kadar uzanan değişik denetim mekanizmalarına sahiptir. Bu bakımdan demokratik rejimlerde meclisin bir işlevi yasa yapmak ise, diğer bir işlevi de denetimdir (Çaha, 2016: 320).

Ayrıca demokrasilerde muhalefet hükümete karşı alternatif politikalar üretmenin dışında; hükümetler üzerinde denetim işlevine de sahiptir (Çaha, 2016: 320).

Demokratik sistemlerde diğer etkili denetim mekanizması ise “güçler ayrımı ilkesi”dir. Güçler ayrımı ilkesinin özünde devlet gücünün tek bir elde toplanmasının önlemesi felsefesi vardır. Demokratik rejimlerde yasama, yürütme ve yargı birbirinden bağımsız görevlerini yerine getirirken, aynı zamanda birbirlerini denetlemiş de olacaktır (Çaha, 2016: 321).

.Demokrasilerde yer alan diğer bir denetim mekanizması da toplumun kendisidir. Toplum hem seçimler aracılığıyla, hem de medya ve örgütlü sivil toplum aracılığıyla hükümetler üzerinde baskı kurarak, onları denetlemiş olur (Çaha, 2016: 321).

1.2.3.10. Kuvvetler Ayrılığı

Siyasal iktidarın, insan hakları ve kuvvetler ayrılığı ilkesi sınırlandırılması esasen anayasacılığın özünü oluşturmaktadır. İnsan hakları seti, devleti sivil toplum karşısında sınırlayan dışsal bir ilkedir. Kuvvetler ayrılığı ise, herhangi bir kişi veya organın devlet güçlerine tek başına hâkim olmasını önleyerek, içsel bir ilkeyi yerine getirmiş olur. 20. Yüzyıl’da bu ilke hararetli bir tartışma konusu iken, bugün bugün aynı şekilde tartışılmamaktadır. Ancak halen, demokratik kurumlaşmanın zayıf olduğu ülkeler için temel bir tartışma konusu olma niteliğini kaybetmemiştir (Çelik, 2011: 135).

Özellikle konumuz açısından egemenliğinin siyasal toplumdaki diğer katmanlarla paylaşılması amacına yönelik olan kuvvetler ayrılığı teorisi demokrasi düşüncesi kadar eski bir gelenek olup, aslında demokrasiye karşı kurgulanmıştır. Tarihsel süreçte ise, cumhuriyetçi geleneğe ait görünmüştür. Daha önceki konumuzda da anlattığım gibi 20. Yüzyıl’a kadar demokrasi düşüncesi olumsuz bir siyasal düzen olarak görülmüştür. Bunun karşısında yer alan görüş ise, cumhuriyetçilik olmuştur. Aristoteles’e kadar uzatabileceğimiz kuvvetler ayrılığı ilkesi Montesquieu tarafından yeniden kuramlaştırılmıştır. Bütün sınıfların yer aldığı siyasal düzene Aristoteles “anayasal yönetim” adını vermiştir. Montesquieu ve Rousseau’nun “cumhuriyet” adını verdiği yönetimler ise, kuvvetler ayrılığı prensibine dayanır. Bu düşünceleri incelediğimizde ortak siyasal güçleri sınırlamak ve dengelemek gibi ortak kaygılarının olduğunu söyleyebiliriz. 17. ve 18.Yüzyılda devlet iktidarını sınırlama amacı taşıyan teoriler ifade edilmiştir, Locke ve Montesquieu modern anayasacılığın klâsik

formülasyonu olan doğal hakların korunması ve kuvvetler ayrılığının teorisini yapmıştır (Çelik, 2011: 135-136).

Dahl'a göre, demokratik bir cumhuriyet içinde karma bir yönetim oluşturulamayacağından cumhuriyetçiler, antik çağın karma yönetim fikrini, yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden yapısal ve kurumsal halde ayırarak sağlamış olacaktı. Dahl yasama, yürütme ve yargının tek merkezde toplanmasının, tiranlığa sebep olacağını söyler. Bunların cumhuriyetçi teoride birbirleri üzerinde frenleyici bir işlev gören ayrı kurumlara verilmelerinin bir aksiyom haline geldiğini belirtir (Dahl, 1993: 30-32).

Devletin sahip olduğu bu fonksiyonlarının amacı esasen vatandaşların, kanunların oluşturulmasında katılımlarının sağlanması, çıkan kanunların benimsenmesi ve hakları ihlal edildiğinde yargı yoluyla hakkını aramasıdır. Modern çağdan bu yana, kuvvetler ayrılığının iktidarın sahip olduğu güçleri kötüye kullanılmasını önlemeye hizmet edeceği düşünülmüştür. Ayrıca bu güçlerin hepsini ya da bazılarının (özellikle yargı ile yürütmenin ya da yasama ile yürütmenin) tek elde toplanması, hukuk devletinin varlığını da tehlikeye düşürecektir (Büyük, 2010: 169).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOĞUNLUK DESPOTİZMİ (MAJORITYENİZM) VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.1. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı Nedir

Günümüzde demokrasi denildiğinde, bireylerin devlet yönetimine katıldığı bir egemenlik anlayışının kastedildiği kabul edilir. Devlet yönetiminde tek söz sahibinin bireyler olduğunu ilk kez kuramsallaştıran Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau'un bu görüşleri daha sonra farklı demokrasi anlayışlarına ilham kaynağı olmuştur. Konumuz açısından bu anlayışlardan birisi de çoğunlukçu (mutlak) demokrasi anlayışıdır (Hakyemez, 2003: 69).

Rousseau'ya göre egemenlik, meşruiyetini ve yetkilerini genel iradede alır (Hakyemez, 2004: 27). Genel irade ise, tüm vatandaşların iradelerinin toplamını anlatır ve egemenlikte bu iradeyi kullanmayı içerir. Halk egemenliğini, genel iradenin ortaya çıkmasıyla sağlamış olur (Ağaoğulları, 2011: 197-198). Genel irade, toplumsal bir yararı amaçladığı için diğer irade türlerinden farklıdır (Rousseau, 2005: 63).

Alınacak kararlarda, halkında oyları alınarak bu kararların genel iradeye uygun olup olmadığı öğrenilebilir (Rousseau, 2005: 78). Teoriye göre, bütün insanların bir konuda (toplum sözleşmesi hariç) aynı iradeyi göstermesi söz konusu olmayacağı için çoğunluğun iradesi temel alınmalıdır. (Hakyemez, 2003: 78-79). Her konuda oybirliğinin sağlanabilmesi imkânsız bir şey olduğu için, mecburiyetten dolayı, çoğunluğun kararı, genel irade yerine geçer. (Okandan, 1966: 763). Birey, çoğunluğun aldığı kararlarda kendi arzusu yerine gelmemiş olsa bile, ona uymakla yükümlüdür (Arsel, 1975: 83-84). Teoriye göre, bir vatandaşın, çoğunluğun iradesine razı olması için o yönde bir oy kullanmış olmasını gerektirmez, karar alma sürecine katılmış olması yeterli görülür. Alınan kararlar muhalefeti de bağlar. Genel iradenin dışındaki düşüncelere bir yanılma olarak değerlendirilir (Rousseau, 2005: 155). Rousseau, bu durumu “çoğunluğa tabi kılınmakla varılan bir özgürlük anlayışı” ile izah eder (Hakyemez, 2003: 79).

Rousseau genel iradenin özelliklerini 7 kısımdan oluşturmuştur. Bunlar aşağıda yan başlıklar halinde açıklanmıştır.

Egemenlik Bölünmez Bir Bütündür: Rousseau, Montesquieu ve Locke gibi düşünürlerin önerdiği kuvvetler ayrılığı ilkesini reddederek, egemenliğin bölünmez bir bütünlüğe sahip olması gerektiğini söyler (Akyılmaz, 1968: 5).

Egemenlik Mutlak ve Üstün Bir İktidardır: Rousseau'ya göre halk egemenliği, mutlak bir mahiyete sahiptir. Toplum sözleşmesi yapılırken, herkesin rızası alınmıştır. Bu sözleşme ile her birey, kendisini topluma teslim ederken; aslında kendisini kendisine teslim etmiş

olmuştur (Küçük, 2016: 340). Bu açıdan çoğunluğun alacağı kararlar, azınlığında çıkarına olacağı için, herkesin bu kararları koşulsuz kabul etmesi gerekir (Arsel, 1975: 84, 155).

Rousseau (2005: 51), topluluğun kendisinin zararına ve kötülüğüne yönelik irade kullanmayacağını, bu yüzden çoğunluğun alacağı kararların asla yanılmayacağını ve âdil olacağını belirtir. Bu açıdan sınırlayıcı ve azınlıkları koruyucu tedbirlere gerek yoktur. Hatta böyle tedbirlerin topluluğun zararına yol açarak, en iyi ve mükemmelden faydalanmasını da önler (Arsel, 1975: 84, 155). Halk egemenliği hukuk düzeninden önce geldiği ve onu temellendirdiği için, gerçek egemenlik, anayasanın üstünde bir üstünlüğü içerir (Küçük, 2016: 340).

Egemenlik Temsil Olunamaz: Rousseau, “*Toplum Sözleşmesi*” eserinde, vatandaşların küçük kentlerde yaşadığı ve buralarda doğrudan demokrasiyle yönetime katıldığı bir devleti hayal eder. Bu yüzden egemenlik bizzat halk tarafından kullanılır ve günümüz temsili demokrasilerden farklıdır. O halde genel irade teorisi temsili demokrasiler için değil doğrudan veya halkoylaması gibi yarı doğrudan demokrasi kurumları ile daha uyumludur. Rousseau daha sonra yayımlanan “*Polonya Hükümeti Hakkındaki Düşünceler*” eserinde yasama gücünün vekiller aracılığıyla kullanılabileceğini belirtmiştir. Rousseau’ya göre, yarı doğrudan demokrasilerde, halk, yasama işlevini, üyelerini kendisinin seçtiği vekiller aracılığıyla yerine getirir. Böylece kanunlar, meclis halinde alınır ve halk memnun olmadığı kararlarda halkoylaması, halk vetosu gibi yöntemlerle doğrudan devreye girer. Kanunları hazırlayanlar ise, halkın bizzat temsilcileri değil, memurlarıdır; memurlar ise kendi başına hiçbir şeye karar veremezler. Yani yasama yetkisi halkın elindedir (Teziç, 2014: 115; Kaboğlu, 2014: 171; Hakyemez, 2004: 71; Gülsoy, 2007: 168).

Vatandaşlar iradelerini her zaman doğrudan kullanamayabilir. Böyle bir durum karşısında vatandaşlar kendisi yerine bir başkasını kullanabilir. Ancak bu kişiler, onların temsilcileri değil; vekilleri sıfatındadır ve bir tür görevli memur kişiler gibidir. Bu kişilerin belirlenmesi ise serbest seçimlerle olur. Seçilen kişiler, emir almadıkça hiçbir iş yapamaz ve hangi iş için seçmişse yalnız o işleri yapabilirler. (Aliefendioğlu, 2005: 71; Arsel, 1975: 156-157; Okandan, 1966: 580).

Emredici Vekâlet İlişkisi: Rousseau’ya göre, temsilciler, temsil ettikleri kişilerin emirlerine uymakla yükümlüdür. Yani bu vekillik, emredici vekâletle sınırlıdır. Vekiller, seçmenlerin denetimine tabidir ve seçmenlerin iradelerini yansıtmayan vekiller görevlerinden alınabilir. Vekillerin ücretleri, temsil ettikleri seçmenler tarafından ödenirdi (Başgil, 1960: 229; Sarıca, 1969: 39)

Egemenlik Devredilemez ve Ferağ Olunamaz: Düşünür, toplumsal bir varlık olan egemenin, ancak kendisi tarafından temsil edilebileceğini belirtir. İktidar el değiştirebilir ancak genel irade başkasına verilmez (Rousseau, 2005: 58; Arsel, 1975: 156-157). Egemenlik, halktan devlete devredilemez; egemenliğin öznesi daima halktır (Uslu, 2013: 183). Bununla birlikte meclis, halkın yasama yetkisini aktardığı bir yasama organı değil, belirli işleri yerine getirmekle yetkilendirmiş organdır (Hakyemez, 2003: 80).

Yürütmede Sınırlı ve Bağlı Bir Temsiliyet İlişkisi: Hükümlanlık gücünün doğrudan halk tarafından kullanılması gerekir ve bu güç temsil edilemez. Devlet, halk tarafından doğrudan alınan kararlarla yönetilir (Rousseau, 2005: 140; Okandan, 1966: 580). Halk, kanunun uygulanması için hükümet oluşturabilir. Ancak bu genel iradenin hükümete devredilmesi anlamına gelmez. Hükümet, genel iradenin uygulayıcı organı konumundadır (Teziç, 2014: 109; Giritli ve Sarmaşık, 2001: 40).

Oy Vermenin Bir Hak Olması: Halk yöneticisini seçmek için oy verdiğinde, bu işlemi bir görev olarak değil, egemenliğin bir payının sahibi olarak yapar. Yani ona ait bir hakkı kullanmış olur. Ancak bu teoriye göre vatandaşın oy kullanıp kullanmaması onun isteğine bırakılmıştır ve genel oy hakkı benimsenmiştir (Kaboğlu, 2014: 171; Teziç, 2014: 310).

İlkin Malby geliştirdiği, Sieyes'in sistemleştirdiği millî egemenlik teorisine göre egemenlik, krala, Tanrı'ya veya halka değil, soyut bir yapı olan millete aittir. Halk, belli bir dönemde yaşayan insanların tümünü tanımladığı için somut bir varlıktır. Millet ise, belli bir dönemde yaşayan insanların toplamı değil, şimdi yaşayan, geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak nesilleri kapsar ve bireylerin üstünde soyut ve manevî bir varlıktır (Başgil, 1957: 150; Özçelik, 1982: 79).

Millî egemenlik ilkesine göre, egemen güç, üstün ve sınırsız iradeyi temsil eder. Yine bu teoriye göre egemenlik, tek tek vatandaşlara ait olmadığı gibi, oy kullanma yetkisi onlara verilmiş bir seçmenlik görevdir (Kaboğlu, 2014: 173; Gözler, 2011: 167). Bu göreve göre, seçmenler oy kullanarak milletin seçim organını oluşturmuş olmakla birlikte, bir kamu görevini de yerine getirmiş olurlar. Oy vermek millet faydasını içerdiği için, çekimserlik men edilerek, seçim yetkisinin kullanılması mecburi hale gelebilir. Buna mecburi oy sistemi denir.

Milli egemenlik ilkesi oy hakkını belirli vatandaşlara (örneğin, eğitimli ve iktisadi durumu iyi olan) tanıyarak kısıtlı tutabilir, bu bakımdan böyle bir uygulama ilkeyle çelişmez (Kaboğlu, 2014: 173; Gözler, 2011: 168).

Temsili demokrasi ile uyumlu görünen milli egemenlik ilkesi; egemenliği kullanacak temsilcilere ihtiyaç vardır. Kanun koyma ve karar alma hakkı millete aittir. Millet bu hakkını meclise vererek, onun aracılığıyla yerine getirmiş olur. Temsilciler, millî iradeyi kendi

bağımsız özgür ve serbest iradesine göre kullanır (Özçelik, 1982: 79). Temsilcilere verilen görev, millî, temsili ve tam olduğu için temsilciler, belli seçim bölgesindeki seçmenleri değil, emredici vekâlete bağlı olmaksızın bütün milleti temsil ederler (Teziç, 2014: 116; Giritli ve Sarmaşık, 2001: 39).

Çoğunlukçu demokrasinin “Milli Egemenlik”, çoğulcu demokrasi anlayışının ise “Halk egemenliği” teorisinin ürünü olduğu belirtilir. Fakat milli egemenlik çoğulcu demokrasi anlayışını da ürettiği söylenebilir. Milli Egemenlik anlayışında seçmen parlamentoda çoğunluğa sahip bir partiye oy verse bile, emredici vekalet yetkisi olmadığından, emir ve talimat vererek azınlıklara karşı “çoğunluk tahakkümü” oluşturamayacaktır. Halk egemenliği teorisinde ise, halkın seçtiği kişiler üzerinde emredici-vekalet yetkisi olduğu için, azınlıklar parlamentodaki “çoğunluğun tahakkümü” altına girebilirler (Yavuz, 2009: 291-292).

Hemen belirtmek gerekirse; “çoğunlukçu demokrasi” ile “çoğunluğun yönetimi” kavramlarını birbirinden farklıdır. Çoğunluğun yönetimi, kamusal alanda alınacak karar veya yapılacak işlemlerde çoğunluğun kararı zorunlu ve yeterlidir. Kısaca bu tanılayış, çoğunluğun mutlak ve sınırsız üstünlüğünü, vurgulayan bir kavramdır (Dahl, 1993: 169; Hakyemez, 2003: 74).

Halk egemenliği teorisinde, egemenlik mutlak nitelikte olduğu için azınlıkların korunması çoğunluğun iradesini kısıtlayacağından mümkün değildir. İşte bu egemenlik fikri, çoğunluğun sınırsız iktidarına yol açacağı tehlikeyi barındırdığı için, çoğunluğun gayrı meşru tahakkümüne neden olabilir. Üstelik yaşanmış örneklerde de gördüğümüz gibi halk, yüksek egemenlik yetkisinin asıl sahibi olsa bile, bu hakkın kullanılmasını güvendiği ve sempati duyduğu diktatör rejim kurmayı tasarlayan bir kişiye ya da gruba verebilir. Hitler Almanya’sı ve Mussolini İtalya’sı buna örnektir. Halk egemenliği ile meşruiyet sağlayan bu rejimlere bireyi, çoğunluğun tahakkümü altına almıştır. Ne yazık ki Rousseau, demokratik değerlere önem vermesine rağmen, halk egemenliğini mutlaklaştırarak ve onu özellikle anayasal temel haklarla sınırlandırmayarak çoğunluğun despotik eğilim gösterebileceğini göz ardı etmiştir (Küçük, 2016: 347-348).

2.2. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışının Çoğunluk Despotizmine Dönüşmesi Problemi

Hem Avrupa’da hem de ülkemizde etkili olmuş çoğunluk demokrasi anlayışı başlangıçta en iyinin bu olduğu yönünde izlenim bırakmıştır. Çoğunluğun oyunu alarak iktidar olanlar mutlak bir yönetme hakkına sahip oluyorlardı. Fakat olumsuz tecrübelerden sonra bu anlayışın içinde bazı tehlikelerinde var olduğu anlaşılarak, daha temkinli yaklaşmaya

itmiş ve bu anlayışın sebep olduğu tehlikeleri ortadan kaldıracak alternatifler düşünülmüştür (Hakyemez, 2003: 70).

Anlaşıldığı üzere demokrasilerde karar alma, ya doğrudan halk tarafından ya da halk adına seçilen temsilciler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Hangi yolla olursa olsun buradaki sorun, halkın veya temsilcilerinin hepsinin her konuda daima aynı görüşe sahip olmasını beklemek mümkün değildir. Kolay kolay sağlanamayan bu oybirliğinin yokluğunda, peki toplumların karşılaştıkları ve çözüm bekleyen değişik kamusal sorunlar ne olacak? Çözülmeyi bekleyen sorular öylece bırakılacak mı, çok zor bir ihtimalle sorunlar için alınacak kararlarda oy birliği mi sağlanmaya çalışılacak? İşte karar alma mercilerinde yer alanlar bakımından hangi oy oranı kullanılmalı sorunu ortaya çıkmaktadır (Hakyemez, 2003: 70).

Mehmet Turhan'a göre (1988: 71) demokratik sisteme en uygun karar alma şekli oy birliği olmasına rağmen, bu uygulama günümüzde karar alma sürecini felçe uğratacaktır. Ayrıca her konuda oybirliği koşulunu aramak, her vatandaşa veya temsilciye veto hakkının verilmesini de gerektirir. Bu yüzden kararların oy çokluğu ile alınması gerekli görünmektedir. Ancak Robert Dahl'a göre (1993: 179) uygulamada karşımıza çıkacak hangi yöntem olursa olsun, hiçbirinin oy çokluğu kadar demokratik olmayacağını belirtmiştir.

Günümüzde gerek artan nüfus gerekse çoğalan farklı çıkar grupları ve karışık ekonomik yapı doğrudan demokrasi uygulamasını mümkün hale getirmez. Toplumsal yaşamı etkileyen sorunların çözülmesinde vatandaşların kararlarına göre hareket edebilmesi demokrasinin bir koşuludur. Öyleyse sorunlar karşısında yönetim fonksiyonunu kim üstlenecek? Birbiriyle çatışan çıkarlar karşısında kim tercihte bulunacak? Bu soruların cevabı demokrasi ve insan hakları bağlamında önemlidir. Demokratik rejimlerde karar alma mercii olarak parlamentolar vardır. Parlamento toplumdaki sosyal, ekonomik, kültürel, ideolojik, dinsel pek çok farklılığı bünyesine katar. Parlamentodaki bu çeşitlilik karar alma sürecinde yansır ve herkes bulunduğu grubun çıkarına uygun eğilimler göstererek birbirlerinden farklı doğrultuda oy kullanır. Neticede bu farklılıklar içinde biri diğerine fazla gelerek çoğunluk sağlanır (Mayo, 1964: 140-141; Turhan, 1988: 71).

Bülent Yavuz'a göre (2009: 288-289) oy çokluğu yerine, pratiği mümkün olan başka bir karar alma şekli olsa olsa azınlığın karar alması olabilir. Demokratik bir devlette bireysel hak ve özgürlükler ile düzen ve otorite arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğini belirleyecek yetkinin herhangi bir mevkiye verilmesi mümkün değildir. Bu hususta karar verme yetkisinin de çoğunluğa ait olduğu mecburen kabul edilmeyi gerektirmektedir. Siyasi iktidarda istikrarı ve yönetilebilirliği sağlama gereği, çoğunluk prensibine razı olmayı gerektirir.

Buradan hareketle, çoğunluğun yönetme hakkının meşrulaştırılması şu konular kapsamında yapılmaktadır:

İlk olarak; çoğunluğun, azınlık veya kişilere göre daha doğru kararlar üretmeye yatkındır (Dahl, 1993: 177). Ancak böyle kesin bir ifade de çoğunluğun da bazen farklı unsurların etkisi ile yanlış kararlar alabileceği gerçeğini ıskalamamıza neden olabilir. Fakat istisnalar hariç, genellikle demokrasilerde doğrunun ve sağduyunun çoğunluk iradesinden geçtiğine inanılır (Turhan, 1988: 46.).

İkinci olarak çoğunluğun yönetme hakkı, siyasal eşitliğin bir gereğidir. Demokraside, her birey hukuk önünde eşittir ve bu yüzden bir çoğunluk geride kalanlardan daha fazla oya sahibi olacağından onun alacalınacak kararların benimsenmesi gerekir. Başka bir ifade ile eğer azınlığın görüşü çoğunluğun yerine benimsenecekse, o zamanda eşitlik ortaya çıkmayacaktır. Ancak, çoğunluğun kararı da her zaman doğrudur diye düşünülmemelidir (Mayo, 1964: 150).

Üçüncü olarak, çoğunluk yöntemi ile toplumsal kararlarda kendi kaderini tayin etme imkanını daha fazla yakalanabileceği inancına dayanır. Demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi olduğuna göre sayıca kalabalık olanların kendisini yönetmesi de bu ilkenin gereğidir (Dahl, 1993: 173-174).

Dördüncüsü ise, konuları çoğunluk çıkaracağına göre, kanunların sağlayacağı ortalama faydayı da en üst düzeye yükseltecektir. Bu yüzden çoğunluğun karşısında nasıl bir alternatif getirilirse getirilsin, çoğunluğun yönetim kadar iyi bir sonuç veremez (Hakyemez, 2003: 74).

Çoğunluğun yönetme hakkını meşrulaştıran bunun gibi bir dizi çalışmalara bakıldığında, bunların bir varsayımdır. Bu varsayımlar haklılaştırılmaya çalışırken, akabinde çoğunluğun yönetme hakkının kabulünün gereğine vurgu yapılır (Hakyemez, 2003: 74). Ancak uygulamalara bakıldığında, varsayımlar ile uygulamaların farklı bir biçimde gerçekleştiği görülür, ancak çoğunluk yönetimine şimdiye değin daha iyi bir alternatif bulunamadığı için zorunlu olarak benimsenmektedir.

Lipson'un tespitine göre (1984: 476) demokratik rejimlerin ahlaki yönü, yönetilenlerin rızasını almaktır. Şayet çoğunluğun yönetimi egemen olacaksa demokrasinin ahlaki yönü sağlanamamış olacaktır Çünkü her toplumda daima karşıt görüşte olan azınlıklar vardır. Çoğunluğun yönetmesini istemenin tek bir gerekçesi olabilir, o da büyük bir sayının haklılığıdır. Ancak bu gerekçe de ahlaki açıdan yeni bir tartışmayı getirir.

Çoğunluğun yönetme hakkı, esasen demokrasinin temel ilkelerinden yalnızca biridir, ancak tarihsel süreçte sadece bu ilke varmış gibi bu ilkeyi gerçekleştirmek temel amaç

durumuna getirilmiş ve Rousseau'nun fikirlerinden de esinlenerek çoğunluk iradesinin sınırsız bir şekilde üstünlüğüne dayalı bir demokrasi anlayışı gelişmiştir (Akal, 1999: 33).

2.3. Çoğunluk Despotizmine Yönelik Eleştiriler ve Çözüm Önerileri

2.3.1. Liberallerin Çoğunluk Despotizmine Yönelik Eleştirileri ve Çözüm Önerileri

Liberal demokrasi Fukuyama'ya göre insanlığın, monarşi, aristokrasi, teokrasi, faşizm, komünizm gibi kötü tecrübelerden sonra eleştiriye açık yönlerinin olmasıyla birlikte ulaştığı ve ulaşabileceği en iyi yönetim biçimidir (Fukuyama, 1999: 9).

Fukuyama'ya göre demokrasi bütün vatandaşların siyasal iktidara ortak olmasını içerir. Yani vatandaşlar siyasal kurumlar gelecek kişileri seçebilir veya bu kurumlara seçilebilir. Seçme ve seçilme hakkı en önemli bir siyasal haktır. Fukuyama, bir ülkede her konuda daima eşitlik yaratılmasa bile vatandaşların çok partili bir düzende genel, eşit ve gizli seçimlerle hükümetini seçme hakkına sahip olup olmadığı ile demokrasinin de olup olmadığı arasında paralellik kurar (Fukuyama, 1999: 58-59).

Kısaca üzerinde hemfikir olunmuş bir demokrasi tanımı olmadığı gibi hemfikir olunmuş demokratik yönetim şeklide yoktur. 20. Yüzyılla birlikte liberal demokrasinin, güçlü rakiplerinin önüne geçtiği gözlemlenir, fakat kendisinde melez bir nitelik taşır. Liberal demokrasi, sınırlı yönetime olan inancı yansıtırken, liberal yönünü; halkın yönetime bağlı olması gerektiğini vurgularken, demokratik yönünü ortaya çıkarır. Liberal demokrasilerin üç temel özelliği vardır (Heywood, 2013: 57):

- Liberal demokrasi, temsili ve dolaylı demokrasi şeklinin sonucu olarak, biçimsel eşitliği kabul eder. Buna göre tek kişi tek oy; tek oy tek değerdir.
- Bu demokrasinin özünde farklı grup ve çıkarların rekabeti ve seçim tercihi vardır. Çok farklı çatışan inançlar, sosyal felsefeler, siyasi hareketler siyasi çoğulculukla sağlanır.
- Bu demokrasi de, devlet ile sivil toplum arasında belirgin bir ayrım vardır.

19. Yüzyıl'da liberalleri, demokrasiye temkinli yaklaşmışlar, genellikle tehlikeli olarak algılamışlardır. Onlarda kendilerinden önceki düşünürle (özellikle Platon ve Aristoteles) gibi erdem ve mülkiyet pahasına sürülerin yönetim sistemi olarak gören teorisyenlerin görüşlerini tekrarlamışlardır. Asıl kaygıları ise, demokrasinin bireysel hak ve özgürlükleri tehdit ederek yozlaşabileceği ihtimalidir. Bu kaygının temelinde, halkın farklı çıkarlara sahip olması vardır. Bu farklı çıkarlar birbirleri ile neticede çatışacaktır. Çatışma

için sunulan “demokratik çözüm” ise sayılara başvurma ve çoğunluğun yönetimi ilkesinin uygulanmasıdır. Kısaca, “çoğunluğun ya da en yüksek sayıdakilerin iradesi azınlığın iradesi üzerinde hakim olmalıdır” ilkesi vardır. Nihayetinde demokrasi, %51’in yönetim inisiyatifine kalmaktır. Alexis de Tocqueville (1805-1859), bu durumu “çoğunluğun zorbalığı” şeklinde tasvir etmiştir. Böyle bir durumda, bireysel özgürlük ve azınlık hakları halk adına çığnenebilir (Heywood, 2013: 57).

Friedrich Hegel’e göre devlet, bireylerin yaşamlarını, mülklerini ve özgürlüklerini korumakla yükümlü olup, bu bakımdan bireyin karşısında yer alamaz. Birey, nesnellliğini devlet aracılığıyla edinirken; devlet ise, kendini ve yasalarını bireylerden oluşan halka hakim olan ilkeden türetir (Bayar, 2006: 114).

Düşünür, Rousseau’nun istemeyi yalnızca tekil isteme olarak incelediğini tümel istemi göz ardı ettiğini söyler. Ona göre ortak öge Rousseau tarafından demokratik bireycilik olarak tanımlanır ve Hegel’e göre bu oldukça tehlikelidir. Fransız Devrimini buna örnek gösterir. Bireyler liberal demokratik özgürlük için birbirleriyle çatışmışlar hatta kan dökmüşlerdir. Neticede özgürlük, eşitlik, çoğulcu yönetim gibi ilkeler yönünde her ne kadar büyük adımlar atılmış olsa da bunlar Hegel’e göre eksik ve tek yanlı olarak gelişmişlerdir (Bayar, 2006: 116-117).

Demokratik bireyciliğin Rousseau’nun öngördüğü başarıya ulaşamamasının nedeni, Rousseau’nun tekil istemi göz ardı etmiş olması vardır. Demokratik bireycilikte, özgür ve karar verici tekil istemeler birbiriyle karşı karşıya gelir ve bireyin öznel istemesinin siyasi kararlarda etkili olması amaçlanır. Ancak çoğunluk, herkes olduğu için bu amaç yerine getirilemez. Hegel’e göre çoğunluğun, herkes olduğu fikri uygun olmayan bir düşünüş biçimidir. Sebebi ise kararların çoğunda sadece birkaç istemenin etkili olmasına izin verilir. Bu ise çoğunluğun azınlığı etkilemek istemesiyle veya azınlığın çoğunluğu ezmek durumuna sebep olur ki, bunlar da Hegel’e göre uygun olmayan talepler ve durumlardır (Bayar, 2006: 117).

Çoğunlukçu görüşe göre demokrasinin en basit haliyle tanımı, halkın çoğunluk tarafından yönetilmesidir. Bu tanıma göre çoğunluk yönetecek; azınlık ise muhalefette kalacaktır. Fakat bu görüş dışlayıcı olduğu için demokrasinin ruhuna aykırı olmakla eleştirilir. (Yavuz, 2009: 289).

Rousseau’nun çoğunluğun sınırsız yönetme hakkı fikri benimsendiğinde, çoğunluğun iradesini sınırsız bir şekilde azınlığa zorla kabul ettirmesini de kabul etmek gerekecektir ki o zamanda demokrasi değil, otoriterizmden bahsetmiş oluruz. Çünkü çoğunluğun böylesine bir sınırsız iktidarı demokrasiyi de ortadan kaldırabilir. Oysa demokrasilerde çoğunluk ve

azınlığın zaman içinde yer değiştirebilmesi görüşü vardır. Çoğunluk kendisine verilen bu sınırsız iktidar ile her zaman iktidarda kalabilmek için demokratik süreçleri de durdurabilir. Ayrıca muhalefetin sesi kısılabilir. İşte bu durumda “çoğunluğun zorbalığı” ndan bahsedilir. Demokrasilerin işleyebilmesi için çoğunluğun sınırlandırılması zorunludur (Sartori, 1996: 26. 145). Demokrasi, çoğunluk ile azınlığın mutabakatını sağlayan, azınlık haklarını güvence altına alan ve çoğunluğun iktidarını dizginleyen bir sistemdir (Yavuz, 2009: 289).

İspanyol bilimci Ortega y Gasset (1883-1955), *Kitlelerin İsyanı* adlı eserinde, kitle demokrasinin ortaya çıkmasının, medeni toplum ve ahlaki düzenin yıkılmasına yol açtığı uyarısı yaparken, kitlelerin temel içgüdülerine hitap edilerek otoriter yöneticilerin iktidar gelmelerinin önünün açıldığını vurgular (Heywood, 2013: 58).

20. Yüzyıl’da liberallerin büyük bir bölümü, demokrasiyi bir erdem olarak görmeye başlamışlardır. Yurttaşların kendilerini yönetimin baskılarından koruyacak araçlara sahip olmaları gerektiği fikirleri artarak demokrasi için ilk liberal haklılaştırmalar yapılmaya başlandı. 17. Yüzyıl’da John Locke, oy hakkının mülkiyet sahiplerinede verilmesini savunmuştur. Bu sayede mülkiyeti olanlar doğal haklarını yönetime karşı savunabileceklerdi. Nasılki yönetim vergi koyarak mülkiyeti kamulaştırma iktidarını kullanıyorsa, o zaman yurttaşlar da vergi koyan organı (yasamayı) denetleyebilmeliydi. Bu düşünce, Amerikan Devrimi boyunca, “Temsil yoksa vergi de yok sloganında yer almıştır” (Heywood, 2013: 58-59).

20. yüzyıldan itibaren liberal teoriler, toplumda daha fazla uzlaşma ihtiyacını vurguladı ve işte bu “çoğulcu yaklaşımlar” esas siyasi aktörlerin bireyler değil, örgütlü gruplar olduğunu ileri sürmüştür. Modern sanayi toplumları, çatışan çıkarların arttığı toplumlar olarak görülmüş, demokrasinin işlevi ise, bu karmaşık toplumlarda dengeyi sağlaması olacaktır (Heywood, 2013: 59-60).

2.3.1.1. John Locke: “Gece Bekçisi Devlet”

Daha sınırlı bir korumacı demokrasi anlayışı belirleyen John Locke bakacak olursak, devletin varlığı daha ortaya çıkmadan önce tabii hukukun egemen olduğu doğa durumu vardı. Bu doğa durumunda insanlar özgürlüklere müdahale etmeyen ve birbirlerinin haklarına saygılı kimselerden oluşmaktaydı. Bu dönemde yaşayan insanların birbirlerine karşı emretme hakkı söz konusu olmadığı gibi, birbirleri üzerinde hüküm kurma hakkı da bulunmamaktaydı (Zabunoğlu, 2016: 436).

Doğa durumundaki doğa yasasının getirdiği yükümlülöklere uyan insanlar esasen aklın bizzat kendisine de uymuş sayılırlardı, fakat onları bu kanunlara uymaya zorlayacak

ortak bir üst makam yoktu. Bu yüzden aklın emirlerini herkes kendi yorumladığı öznel çıkarımlara göre kabul etmekteydi. Bu öznel çıkarımlar doğa durumunda karışıklıklara yol açtı ve doğa durumunun en önemli özelliği olan barış ortamı bozuldu. İnsanların kendi üstünde ortak bir makama bağlı olmamaları, diğerinin bir diğerine emirlerini uygulamaya çalışması, tabii hukukun ihlal edilmesine yol açarak insanlar arasındaki mücadeleyi artırdı. İşte böyle bir kaos ortamında toplum sözleşmesi gündeme gelmiştir. Doğa durumunda hakkına saldırılmış kişilerin, bu saldırganı cezalandırma hak ve yetkisi vardır. Ancak bu hak ve yetki insanların öç alma duygusu gibi sebeplerle, günümüz hukuk düzeninin getirdiği, cezaların akla uygun ve kusurla orantılı olması gerektiği gibi, zararı telafi edici ve gelecekte tekrar meydana gelmesini önleyici mahiyette olmadığı için, cezalandırma yetkisi keyfi bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle tarafsız bir cezalandırma hakkının aranması devlet olgusunu geliştirdi (Zabunoğlu, 2016: 436-437).

Toplum sözleşmesi ile insanlara ait olan cezalandırma yetkisi topluma bırakılarak, bunun karşılığında güvenliklerinin sağlanmasını istemişlerdir. Ayrıca, doğal hakların varlığını koruması için yasama ve yürütme yetkileri de devlete devredilmiştir. J. Locke, “Gece Bekçisi Devlet” olarak ifade ettiği devletin, bireyin doğuştan sahip olduğu yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını güvence altına alınmasının devletin sorumluluğunda olduğunu belirtir (Zabunoğlu, 2016: 437).

Herhangi bir sayıdaki insan bir topluluk ya da hükümet için uzlaştığında siyasal bir bütünlükte sağlamış olurlar. Yaşam, mülkiyet ve özgürlük gibi evrensel ve vazgeçilemez haklarının daha iyi korunması için bir araya gelerek sözleşme yapan insanlar bir otorite ortaya çıkarırlar ki Locke buna “sivil yönetimi” adını verir. Bireyler bu otoriteye haklarını devretmezler. Bu hakların ve egemenliğin sahibi olmakla beraber, sivil yönetime belli sınırlar dahilinde geçici bir süre için yetki verir. Sivil yönetim hukukun altında yer alır ve bu yönetimin despotik bir otoriteye dönüşmemesi için Locke güçler ayrılığı ilkesi ile federal bir yönetim anlayışını geliştirmiştir (Çaha, 2016: 306).

Locke göre, her insan diğer insanlarla birlikte bir hükümet altında siyasal toplumun bir parçası olmayı kabul ederken, siyasal bütünlüğüyle ve çoğunluğun kararlarıyla alınan kurallara da itaat edeceğini teyit etmiş olmaktadır (Locke, 2004: 81-82).

Kuvvetler ayrılığı ilkesini, sistematik olarak ilk kez dile getiren John Locke göre kuvvetler ayrılığını millet egemenliği ve temsili hükümet bağlamında ele almıştır (Zabunoğlu, 2016: 449).

John Locke’un yasaması, diğer güçlere göre kaynaklık en üstte yer alır, çünkü diğer güçlere kaynaklık ettiği gibi yönetimlerin keyfiliğini sınırlandırır. Yürütme ve federatif güç

kaynağını yasamadan alır ve onun çizdiği sınırlara göre görevini yerine getirir. Yasamanın ise daima tabiat kanunlarına uygun olarak hareket etmesi gerekir. Yasama organı devlette egemenliğin temsil eder, bu yüzden yetki ve görevlerini başka bir organa devredemediği gibi, keyfi kanunlar çıkaramaz ve mülkiyet hakkını ortadan kaldıramaz. Locke yasama erkini, devlet gücünün nasıl kullanılacağını yönlendirmeye hakkı olan bir kuvvet olarak nitelendirir. Üstün bir erk olan yasama gücü, halk tarafından seçilmiş kamu yararını gözeten kimseler olmalıdır (Zabunoğlu, 2016: 449- 450).

John Locke, yönetenler ile yönetilenler arasında ayrıca bir “tabi olma anlaşması”nın olduğunu söyler. Buna göre yürütme erki “güvenilir el” konumundadır ve buna koşul olarak yönetilenlerin yöneticilerine karşı ödevleri bulunmaktadır. John Locke’un kuvvetler ayrılığı teorisinde “yargı” yı ayrı bir erk olarak ele almamış, onu daha çok yasama kuvveti içerisinde yer alması gereken bir faaliyet olarak görmüştür (Zabunoğlu, 2016: 450-451).

John Locke, her şeyin üstünde bir yasama kuvvetini benimsemiş olsa da ona, dilediği zaman toplanamayacağını ve toplantı zamanını yürütme organının belirleyeceği şeklinde düzenlemeler koyarak sınırsız bir güç olarak faaliyet göstermemesini sağlamaya çalışmıştır (Zabunoğlu, 2016: 451).

Locke’nin belirlediği federatif güç ise, devletin dışarıya karşı menfaatini korurken, yürütmenin alanı ise, toplumun iç işleridir. Bu bakımdan federatif güç, savaş ve barışa karar vermek, antlaşmalar imzalamak gibi dış ilişkilerle ilgili işlerden sorumludur. (Zabunoğlu, 2016: 451).

2.3.1.2. John Stuart Mill: “Çoğul Nitelikli Oy Sistemi”

Yararcı felsefenin modern dünyadaki kurucusu sayılan Jeremy Bentham (1748-1832), insanların bütün eylemlerinin haz ve elem üzerine inşa edildiğine inanır. Aynı şekilde haz ve elem toplumsal eylemleri ve değerleri de belirlediği için, toplumsal düzeyde sayısal olarak en fazla olan tercih toplumun geneli adına doğru tercih olarak kabul edilir (Çaha, 2016: 307).

Düşünüre göre fayda, bir nesnenin özneye (bireye) vereceği mutlulukla ölçülür. Bu bakımdan siyasal eylem veya kararların toplumun yararına olup olmadığını belirleyecek şey bu haz ve acı duygusudur. Yurttaşlar bu eylem ve kararlardan ağırlıklı olarak haz duyuyorlarsa, o eylem ve kararlar toplum yararına iken, ağırlıklı olarak acı veriyorsa zararlıdır. Bu bakımdan toplumun yararı onu oluşturan bireylerin yararlarının toplamına eşittir (Bentham, 1961: 37- 40). Bentham, haz ve mutluluğu temel alarak sayısal olarak en fazla olan tercihin toplumun geneli adına doğru tercih olduğunu kabul ederek; azınlıkta kalan grupların ve fikirlerin haz ve elemelerini göz ardı etmiştir.

Faydacı teorisyenlerden biri olan J. S. Mill, Bentham'ın çizgisinden farklı olarak, dizginlenmemiş demokrasinin zorbalığa yol açacağını belirtirken; demokrasinin yokluğunda ise cehalet ve vahşiliğin hüküm süreceğini vurgular. Bu bakımdan Mill, siyasal eşitliği reddetmiş ve oy hakkının okuryazar olan herkese (kadınlarda dahil) verilmesi gerektiğini savunmuştur (Heywood, 2013: 59-60). J. S. Mill, siyasal erdemin eşitsizliğine ve geniş oranda eğitime bağlılığına vurgu yaparken; eğitimsiz kimselerin kendi dar çıkarlarının peşinden gitme eğilimine dikkat çeker. Bu bakımdan Mill, çoğunluğun tahakkümünü önlemek için, çoğul nitelikli bir oy sistemi önerisi yapmıştır (Heywood, 2013: 58).

John Stuart Mill'e göre devletin kontrolü her zaman toplumun en güçlü sınıfının tekelinde olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde insanlar farklı sorunlarla karşılaşarak bir gelişme göstermiştir. Bu farklı sorunlara çözüm arayan insanlık, tarihin değişik evrelerinde değişik kurumlar üretecektir. Toplumsal gelişmeler beraberinde özgürlükleri de getirmiş, siyasal yönetimlerin bu kavramdan uzak kalamayacağını ileri sürmüştür (Çaha, 2012: 14-26). Düşünüre göre, iktidar faydacı anlayıştaki gibi topluma en yüksek mutluluğu sağlamakla görevli değil, bireylerin kalıcı çıkarlarını gözeterek onların ahlaki erdemlerini geliştiren bir kurumdur. Aristokratik yönetimlerin ve feodal düzen yıkılmasını istemiş. Bu bakımdan, siyasal değişim ve dönüşüm talep eden reform çağrılarını desteklemiştir. Ona göre aristokrasi feodal bir döneme liderlik etmiş, ancak yaşanan endüstri çağına önderlik etmekten acizdir. Ayrıca aristokrasiyi yeniçağın ilerleme ve gelişme hâlindeki enerji ve canlılığını azaltmakla suçlar. Mill'e göre modern endüstri çağında topluma orta sınıf önderlik edecektir. (Bayram, 2014: 59-60).

Demokrasilerdeki egemenin toplumun yararını kolladığına inanılsa bile, iktidarın gücünü bazen toplumun aleyhine kullanabileceği düşünülmelidir. Çünkü demokrasi ile özgürlüğü birbirinden farklı idealler olarak değerlendirir (Gray, 2001: 207). Demokrasi bir özgürlük rejimi olabileceği gibi baskı rejimine de dönüşebileceğinden potansiyel olarak çelişkili bir nitelik taşır. Bu yüzden demokratik yönetimler bile olsa, toplumda var olan farklılıkların bastırılmaya çalışılmasından kaygı duymak gerekir (Bayram, 2014: 61).

Mill demokrasinin, halkın eğitim düzeyi yükseltilmeden kitlelerin inisiyatifine bırakılmasını eleştirir. Çünkü bu kitleler modern endüstri toplumun sahip olması gereken zihinsel ve ahlaki seviyeye henüz ulaşamamışlardır. Kamuoyunun gücüne dikkat çeken Mill yönetimlerin toplumsal çıkarları belirlerken, kamuoyunun baskısı altında kalacağını belirtmiştir. Bundan önceki baskıcı yapının yerini “demokratik tiranlık” veya “çoğunluğun tahakkümü” olarak ifade edilen demokratik yapı içerisindeki ahlaki zabıta kurumlarına dikkat çekerek bunların bireyselliği ezdiğine vurgu yapar (Bayram, 2014: 61).

Mill çalışmalarında demokrasiyi sosyolojik boyutuyla incelemiş ve toplumsal koşulların eşitliği anlamında düşünmüştür. Uygur toplumların tarihi egemenliğin bireylerden kitlelere geçmesine yönelik mücadelelere tanıklık yapmış ve neticede modern toplumda bireylerin önemini kitleler almıştır. Siyasal ve toplumsal koşulların eşitliğinin kabul edilmesi gerektiği görüşü yığın toplumlarını yaratmış, bireysellik ve özgürlük bu yığınların karşısında tehdit altına girmiştir. Toplumda sıradanlık, kalabalık içinde kaybolan bireyin ezilmesi de kaçınılmazdır. Oysa bir devletin veya toplumun sahip olduğu değerleri gelişmenin kaynağı olan birey belirler (Bayram, 2014: 61).

Mill, *Hürriyet Üstüne* adlı eserinde toplumun birey üzerinde meşru gösterilerek kullanılan iktidarın niteliğini ve sınırlarını tartışmıştır. Mill'e göre toplumun birey üzerindeki iktidarı yeni bir sorun değildir, bu sorun tariten beri süregelmiştir, yeni bir boyut kazanmıştır ve gelecekte de hayati bir sorun olarak varlığını sürdürecektir. Toplum farklılıklara hoşgörü ile bakmamakta ve bireyi diğerleri ile aynı olmaya zorlayan doğal bir eğilime sahiptir (Mill, 2012: 40, 120)

Mill, demokrasiye karşı olmadığını, demokrasi karşıtı argümanlara dikkat çektiğini bunun çözümü için yine demokrasinin kendi içinden çıkarılacak kurumların sorunu çözeceğini belirtir (Mill, 1981: 288). Bu yüzden siyasal erkin dengeli dağılımı gerektiğini söyler. Mill önerdiği ideal sistemi başka bir siyasal ya da ekonomik sistemle adlandırmaktan özellikle kaçınmıştır ve onun çözüm bulunmasını istediği asıl sorun toplumsal düzenin bireyselliğe, özerkliğe, yaratıcılığa ve tercih özgürlüğüne karşı yapılan tekbiçimlilik baskısıdır (Williams, 1985: 50).

Mill yönetimlerin, bireylerin hangi güce itaat etmeleri gerektiği, bu güçler karşısında hangi koşulda ikna oldukları ve bu gücün kötüye kullanımının hangi araçlarla sınırlandırılabilceği olarak üç temel soruna sahip olduklarını söylemiştir. Sorunlar karşısında çoğunluğun her zaman tek anahtar olmadığına inan Mill'e göre, bu inanca sahip yönetimlerin çoğunluğun tahakkümüne yol açması beklenen sonuçtur. Çoğunluk demokrasisinin ahlaki yönünü irdeleyen Mill, sayısal çoğunluğun üstünlüğünü kabul etmekte ancak, siyasette doğruluk ölçütü olarak halkın iradesinin değil halkın faydasının dikkate alınması gerektiğini salık verir. Çoğunluk ile azınlık arasındaki farkın basit bir niceliksel farklılık olduğunu söyler. Ona göre gerçek demokrasi, sadece çoğunluğun hak ve çıkarlarını koruyan rejim değil, çoğunluk tahakkümünü önleyen bir rejim olmalıdır. Demokrasi bireyin çoğunluk karşısında ezilebileceği tehlikeleri içerdiği için demokrasi de önlem alması gereken bir rejimdir. O halde monarşik veya oligarşik tiranlıktan demokrasiye geçmekle bazı sorunlar hala çözülmemiştir ve devlet yöneticilerinin zorbalığına karşı korunmak yeterli değildir.

Demokratik sistem içerisindeki kamuoyu düşüncesi, farklılıkları bastırmak içinde kullanılabilmektedir. O halde toplumda ağırlıkta olan düşüncelerin zorbalığına karşı da korunmak gerekir (Mill 1969:106-108)

Mill bireysel bir gelişmeyi vurgulamış, bilge bireylerin küçük bir azınlık olduğunu ve halkın birkaç akıllı ile birçok akılsız bireyden oluştuğunu söylemiştir. Bu bakımdan Mill, eşitlik ve çoğunluğun, cehaletin bilgiye üstünlük kurması anlamına bürünmesinden ve genel oy hakkı ile temsil organındaki denetimin eğitimsiz kitlelere teslim edilerek bunun bayağılığa ve sıradanlığa dönüşmesinden endişelenmektedir. Böyle bir yanlış uygulama entelektüel aydın sınıfın temsil edilmesini zorlaştırdığı gibi, iktidar gücünü ise eğitimsiz kitlelere verecektir (Bayram, 2014: 64).

Mill eşit oy hakkına karşı çıkmış ve eşit oy hakkına dayalı demokrasiyi “yanlış demokrasi” olarak nitelendirmiştir. Ona göre eşit oy hakkı çoğunluğun tahakkümüne yol açacağı için zararlıdır ve bu yüzden vatandaşların iyi bir eğitimden geçirilerek aynı niteliklere kavuşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Bu ise pratikte mümkün olmadığına göre insanların niteliğine göre oy hakkına sahip olduğu “nispi temsil” sistemini hayata geçirmemiz gerekir (Çaha, 2016: 307-308).

Mill’in tarih tezine göre insanlık tarihi vahşilik, barbarlık ve uygarlık aşamalarından geçmiştir (Jahn, 2005: 601-604). Uygar toplumlara ait olması gereken özgürlük kavramı gibi her toplum için geçerli tek bir yönetim biçiminden bahsedilemeyeceğini söyler (Çağla, 2007: 47). Örneğin uygar olmayan toplumları idare ve ıslah edebilmek için baskı rejimleri meşru olabilir (Mill, 2012: 51). Hatta bu toplumlarda despotizm, toplumsal gelişmeleri şayet hızlandırır, meşruluk bile kazanabilir. Kısaca en iyi yönetim tüm uygarlıklarda uygulanabilir olan değil; en çok fayda sağlayandır. Mill, henüz bağımsızlığa hazır olmayan toplumlarda onları özgürlüğe ve bağımsızlığa hazırlamaya yönelik sömürgeciliği haklılaştıracak bir gerekçe ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Mill oryantalist, etnosentrik ve emperyalist olarak karikatürize edilebilir (Rapport, 2010: 469).

Mill’i eleştirmek gerekirse; onun doğru demokrasi anlayışının herkesin katıldığı ancak entelektüel seçkin bir azınlığın topluma rehberlik ettiği bir temsili demokratik yönetim olduğu anlaşılmaktadır. Entelektüel elit sınıfının parlamenter demokrasideki rolünü güçlendirmek amacıyla geliştirilmiş olduğu yöntemlere dayanan ve katılımın çerçevesini oluşturan koşullar oldukça elitist bir görünüm arz etmektedir. Bu bakımdan toplumdaki bazı kesimlere çoğul oy hakkı tanınırken, kendi kaderini tayin etme konusunda gerekli ehliyeteye sahip olmayanlar ise dışlanmaktadır. Bu durum ise, demokrasinin ahlaki tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Mill için genel eğitim, genel oy hakkından daha önceliklidir. Ayrıca

emperyalist fikirlerini bugünün dünya siyasetine bakarak incelediğimizde Amerika Birleşik Devletlerinin Arap Baharı ile Orta Doğu'ya demokrasi götürme çabaları ve geride kalan kaos ortamı; her zaman iyi niyetli sonuçlar doğurmamıştır. Her ne kadar Mill, eğitime dayalı çoğul oyun dışlayıcılığının kalıcı olmayacağını, toplumun gelişmişlik seviyesi arttıkça katılımın da artırılması gerektiğini belirtse de; parlamentosu tamamen ülkenin elitini içine alacak şekilde bir temsili sistem kurmayı tasarlamıştır. Ancak kadınları da içerecek şekilde genel oy hakkını desteklemesi dönemi için önemli bir demokratik yaklaşımdır.

2.3.1.3. Alexis de Tocqueville: “Amerika’da Demokrasi”

1831 yılında Amerika'ya giden Tocqueville'in Amerika'da demokrasinin işleyişini incelemiş ve gezi sonrasında 1835 yılında, siyaset sosyoloji alanında bir klasik olarak değerlendirilen *Amerika 'da Demokrasi* adlı eserinin I. cildini yayımlayan Tocqueville, bu eserinde; 1830'ların Amerikasının sosyal kurumlarını açıklıkla tanımlamış ve yorumlamıştır (Dinçkol, 2004: 149). Tocqueville'in bu eseri yazma amacı, Fransızlara, Amerikan demokrasisinin karakterini tanıtmaktır. Fakat ortaya çıkan bu eser dar amacını aşmış ve bugün artık demokrasi teorisi üzerine bir klasik haline gelmiştir (Kalfa ve Ataay, 2014: 29).

Yazar söz konusu eserinde, Amerika'daki siyasal kültürü analitik bir metotla incelemenin yanı sıra Amerika'nın değişime açık yönlerini vurgulamıştır. Tocqueville göre, aristokratik ayrıcalık esasına dayanan toplumlar artık sürecini tamamlamışlardır ve neticede aristokratların ayrıcalıklarının ortadan kalkması ile hiyerarşik toplum düzeni yerini, eşitliğe dayalı düzene yani demokrasiye bırakacaktır (Dinçkol, 2004: 152).

Tocqueville demokrasinin iki temel ilkesi olan eşitliği, özgürlükten önde tutmaktadır. Ancak bu tutumu özgürlüğü feda etmek anlamına gelmez, zira özgürlük zaten insan olmanın bir gereğidir; ancak eşitlik, özgürlüğü doğurur. Tocqueville Amerika'da, en azından yetişkin beyaz erkek yurttaşlar arasında mülkiyet, zenginlik, gelir, eğitim, toplumsal statü, bilgilenme ve benzeri konularda eşitliği gözlemlemiştir ve içinde bulunduğu çağda Avrupa'nın da eşitliğe doğru bir gelişme sürecinde olduğunu belirtmiştir. Amerika'nın koşullarda eşitliği sağladığı sosyal ve siyasal yapısı ile Avrupa'ya örnek teşkil etmesi gerektiğini savunmuştur (Dinçkol, 2004: 152-153).

Tocqueville eşitliğin benimsendiği toplumlarda "çoğunluk tiranisi" tehlikesinden de bahseder. Çoğunluk baskısını Tocqueville şöyle eleştiriyor; "Her şeyi yapabilme gücünü nasıl kendi eşitlik birine vermeyi red ediyorsam, bu gücü bir grup insana da veremem." (Tocqueville, 1994: 20). Tocqueville'in bu tehlikeyi önlenmesine ilişkin düşünceleri ise demokrasi uygulamalarına yol gösterici nitelik olmuştur. Buna göre; liberal öğretinin üç

prensibi olan adem-i merkeziyetçilik, anayasal düzen ve bireysel haklar Tocqueville tarafından demokratik özgürlükleri korumak üzere yorumlanmıştır. Bu ilkeler demokratik özgürlükleri, merkezi iktidarın aşırılıklarından yani devlet despotizminden ve çoğunluk tiranisinden, koruyacaktır, keza Tocqueville'e göre çoğunluk baskısı özgürlükler karşısında tehlike oluşturmaktadır. Düşünür aynı zamanda liberal düzenlemelerde aşırılığa kaçmanın özgürlüklere tehdit oluşturup oluşturmayacağını da tartışır (Dinçkol, 2004: 155). Ayrıca, çoğunluğun ahlaki iktidarında çokluğun çıkarının azlık çıkarına tercih edilmesini de uygun görür; ona göre asıl sorun çoğunluğun azınlığın temel haklarına ve çıkarlarına "haksız biçimde" zarar vermesinin nasıl önleneceği ile ilgilidir (Dahl, 1993: 212).

Tocqueville'e göre, modern devletlerde özgürlüklerin temel koruyucusu, devlet kudretini sınırlayıcı özelliği ile "adem-i merkeziyet" olan merkezin gücünün azalması prensibidir. Düşünür Amerika Birleşik Devletleri'nde benimsenen federal sistemin avantajlarını değerlendirerek, geniş nüfuslu devletlerdeki yönetsel sorunların bu sistemle çözülebileceğini belirtir. Devlet despotizmini önlemek için ayrıca, federal yapı içinde egemenliğin kullanılmasının merkezi iktidar ile yerel iktidarlara arasında bölünmesini önerir. Küçük uluslu devletlerde siyasal katılımın yaygın ve çıkar farklılaşmasının daha az olacağı düşüncesinden yola çıkarak, bu tür devletlerde özgürlüklerin gerçekleşmesinin daha kolay olacağını belirtir (Tocqueville, 1994: 71).

Küçük uluslarda çıkar farklılaşmasının fazla olmadığını savunan Tocqueville, Amerikan örneğini esas alarak federal sistemin, merkeziyetçi yapılara nazaran büyük ve küçük ulusların avantajlarını birleştirdiğini savunur (Tocqueville, 1994: 73).

Tocqueville, özellikle büyük uluslar için adem-i merkeziyetle iktidar paylaşımını yararlı görür ve bu yolla çoğunluk tiranisinin de önlenerek özgürlüklerin korunduğunu düşünür (Tocqueville, 1994: 73).

Tocqueville'in çoğunluğun tiranisini önlemek için önerdiği ikinci ilkesi ise, anayasallık prensibidir. Sınırsız bir iktidara karşıtlık ve siyasal özgürlüğü garanti altına almak adına demokratik devletin anayasayla sınırlandırılması anlamına gelen bu prensip Tocqueville tarafından "halkın yönetimi" olarak ifade edilir (Dinçkol, 2004: 157).

Tocqueville, çoğunluk tiranisi ile mücadele ile yargının da işlevi üzerinde durmuş ve Amerikalıların yargıçlarına, hak ve özgürlüklerinin koruyucusu olarak güven duyduklarını da belirtmiştir (Tocqueville, 1994: 109).

Tocqueville üzerinde durduğu üçüncü prensip ise, bireysel haklardır. Tocqueville, özellikle Amerikan Anayasasında yer alan irade, basın, toplanma ve din özgürlüklerinin altını çizerek, bu özgürlüklerin bireylere kendi düşüncelerini açıklama fırsatını tanıdığını ifade eder.

Fakat bu özgürlüklerin çoğunluk tiranisini önlemede açık bir çözüm yolu olmadığını ekleyerek, bunun sebebini ise herkesin eşit olarak bu haklara sahip olmasıyla açıklar (Dinçkol, 2004: 158).

Baskı-çıkar gruplarının önemine de dikkat çeken Tocqueville, demokrasi içinde iktidarın tek bir merkezde toplanmasını zararlı bulur. Bu bakımdan merkezi iktidarın baskısını azaltacak bir başka yolun da, bireylerin gruplar aracılığı ile siyasal kararlara katılarak kararları denetlemesidir. Tocqueville göre demokrasilerde bu gruplara (dernekler, birlikler), aristokrasinin olduğu siyasal sistemlerden daha fazla ihtiyaç vardır (Tocqueville, 1994: 84-85).

Tocqueville; Amerikalıların karşılaştığı hemen her sorunu bir vakıf veya dernek oluşturarak çözmeye çalıştığını gözlemlemiş, sivil toplum bilincinin bu denli gelişmiş olmasını da insanların aristokratik rejimlerdeki durumun aksine eşit olmaları sayesinde bir araya gelerek güçlenebileceklerini fark etmeleriyle ve devlete olan bağımlılığı böylece azaltmış olmalarıyla ilişkilendirmektedir (Tamer, 2010: 98-99).

Tocqueville, Amerikan siyasal sisteminde basın özgürlüğünün önemini vurgulamış ve basında çoğulculuğun demokrasi açısından yararlı olduğunu belirtmiştir. Düşünür Amerika'da basının kamuoyu oluşturma işlevi ile siyasal katılma oranını arttırdığını ve böylece yöneticileri denetleme işlevi de gördüğüne dikkat çeker. Tocqueville güçsüz bireylerin durumunu karanlık içinde birbirini arayan insanlara benzetir, gazeteleri ise onları bir araya getiren ve bir arada kalmalarını destekleyen unsur olarak görür. Ne var ki, basının insanları yanlış hedeflere yönlendirebilmesinin de mümkün olduğunu belirtse de; sivil topluma sağlayacağı faydalarının zararlardan üstün geleceğine inanmaktadır. Nasıl ki sivil toplum demokrasiyi güçlendiren ve destekleyen bir etken ise, gazeteler de sivil toplumun en büyük destekçisidir (Tocqueville, 1994: 176). Demokrasilerde tehlikenin yönetilenlerden ziyade yöneticilerden geldiğini savunan Tocqueville'e göre çoğulcu basın, çoğunluk baskısını önleme yollarından biridir (Dinçkol, 2004: 159-160).

2.3.1.4. Çoğulcu (Plüralist) Teori

1950 ve 1960'lar da oldukça ilgi gören bu teorinin temel fikri, toplumdaki baskı gruplarının çokluğunun gerekliliği olup, köken itibariyle liberal düşüncenin bir türevidir. Dahl, Lindblom, Riesman, Galbraith bu teorinin popüler düşünürleri olmuş, 1970 ve 1980'lerde ise Truman, Bealey, Polsby ve Sartori tarafından yeniden yorumlanmıştır (Arslan, 2003: 116).

Çoğulcu teoriye göre, toplumsal ve siyasi güç, farklı gruplar arasında dağıtılıp, paylaştırılarak, yöneticilerin gücü, toplumdaki elit gruplarla ve halk tarafından sınırlandırılmış

olur. Bu gruplar (ekonomik elitler, bürokratik elitler, beyaz yakalı elitler, sendika elitleri, muhalefetteki siyasi elitler), karar verme sürecine dahil olarak, alınacak kararları etkileyeceklerdir. Böylece, halkın fikirlerini, yönetici grup değil, halk yönetici grubu kontrol edip, yönlendirebilecektir (Arslan, 2003: 116).

Dahl ve Lindblom, daha sonra Plüralizm'in, yeni versiyonlarından olan neo-Plüralizm'i benimseyerek, bu gruplar içinde ekonomik elitleri ayrı yere koymuşlardır. Dahl ve Lindblom, ekonomik gücü elinde bulunduran azınlığın diğer azınlıkta kalan gruplardan çok daha güçlü olduklarını, politika ve politik-ekonomide belli bir azınlık grubunun rol oynadığını belirtir. Bu bakımdan Schattschneider, geniş halk kitlelerini genellikle siyasi açıdan pasif, dağınık ve organize olmamış olarak tasvir eder (Arslan, 2003: 117).

Arend Lijphart, liberal demokrasileri birbirine taban tabana zıt olan çoğunlukçu ve çoğulcu demokrasi biçimleriyle incelemiştir. Ona göre, bunlar birer ideal tiptir ve her ülkeyi bu ideal tiplere göre incelemiştir.

Lijphart'ın incelediği çoğunluk modelinin tipik özellikleri şöyle sıralanabilir (Göztepe, 2010: 145):

- Yürütme gücü tek başına iktidarı kullanan bir partide toplanmıştır,
- Yürütme yasama organı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir,
- İki partili ya da buna eş sonuç doğuran bir parti sistemi,
- Dar bölgesel çoğunluk sistemine dayanan bir seçim sistemi,
- Çoğulcu çıkar grupları sistemi,
- Üniter ve merkeziyetçi bir devlet örgütlenmesi,
- Tek meclis,
- Katı olmayan ya da yazılı olmayan bir anayasa,
- Anayasal yargı denetiminin olmaması,
- Yürütmenin güdümünde bir merkez bankası vardır.

Çoğunlukçu demokrasi modelleri görece istikrarlı hükümetler kurulmasını sağlayıp iktidarın el değiştirmesine olanak verirken, politikaların oluşturulmasında seçmenler açısından açık ve kontrol edilebilir karar mekanizmalarına sahiptir. Fakat çoğunlukçu demokrasi, seçim dönemi boyunca çoğunluğa çok geniş bir takdir alanı bıraktığından, iktidarın kötüye kullanılması ve bir çoğunluk diktasına dönüşmesi ihtimal dahilindedir. Lijphart'ın ifadesiyle, "mutlak monarşinin demokratik karşılığı olan katı çoğunluk ilkesi", azınlıkta kalan görüşleri karar alma sürecinden tamamen dışlayarak kararların kabul edilebilirliğini azaltacaktır (Göztepe, 2010: 146).

Çoğunlukçu demokrasi, karar alma mekanizmalarındaki düşük maliyeti sebebiyle avantajlı kabul edilmektedir. Pazarlıklar ve işbirliği karar alma süreçlerine katkıda bulunurken; bu aşamada çözülememiş olan çatışma konuları çoğunluk kararıyla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan, çoğunluk kararları yönetimin hiyerarşik yapısı içinde, normatif olarak öngörülen yetkili organlarca verilecektir (Göztepe, 2010: 146-147).

Çoğulcu demokrasi teorisi, toplum içinde farklı çıkar gruplarının varlığını ve bunların örgütlü şekilde temsil edilebilir olduğunu kabul ederek, uzlaşmacı demokrasi modeline kaynaklık etmiştir. Bir üst kavram olarak uzlaşmacı demokrasi (consensus emocracy/Konsensdemokratie) modelinde ise, çoğulcu demokrasinin varsayımlarının kurumsallaştırılma çabası vardır. Uzlaşmacı demokrasileri betimlemek için pazarlıkçı (Verhandlungsdemokratie/bargaining democracy) veya oydaşmacı (consociational/Konkordanz/Proporz) demokrasi kavramları da kullanılmaktadır (Göztepe, 2010: 150).

Lijphart'ın tasnifine göre oydaşmacı demokrasilerin temel nitelikleri ise şöyle betimlenebilir (Göztepe, 2010: 153):

- Yürütme organı birden çok partinin koalisyonundan oluşur,
- Çok partili bir sistem vardır,
- Yürütme ile yasama organı arasında formel ya da enformel bir güç dengesi mevcuttur,
- Nisbi seçim sistemi uygulanır,
- Koordineli ve korporatist bir çıkar grupları sistemi mevcuttur,
- Federalist ya da adem-i merkeziyetçi bir devlet örgütlenmesi vardır,
- Hemen hemen eşit yetkilerle donatılmış iki meclisli bir yapı,
- Nitelikli çoğunlukla değiştirilebilen katı bir anayasanın varlığı,
- Kurumsallaşmış anayasal yargı denetimi,
- Bağımsız bir merkez bankası vardır.

Bir partinin uzunca bir süre iktidarda kalması, azınlıkta kalan kesimin ise bu süre boyunca çoğunluğun yönetimine katlanmasıyla, demokrasinin halkın yönetimi olma idealine ulaşıldığından bahsedilebileceği ya da bahsedilemeyeceği demokrasi açısından cevap bulunması gereken sorulardan biridir. Lijphart'a göre ilk görünüşte bir partinin iktidar ve muhalefete destek veren seçmen kitlelerin türdeş olmaları ve iktidardan uzak kalan partinin seçmenlerinin menfaat ve tercihleri iktidar tarafından karşılandığı sürece “halkın yönetimi” ve “halk için yönetim” yani demokrasi idealinin gerçekleştiğinden bahsedilebilir. Ne var ki,

seçmen kitleleri türdeş olmayan toplumlar için, azınlıktaki kesimin uzun süre iktidardan uzak kalması halinde, demokrasi idealinin gerçekleştiğinden bahsedilemez. Böyle toplumlarda partiler tarafından sunulan politikalar ile seçmenlerin tercih ve beklentileri arasında ciddi farklar mevcuttur (Lijphart, 1999: 32). Bu durumda azınlıkta kalan kesimin beklenti ve taleplerinin yönetim tarafından karşılanması da pek gerçekleşmeyecektir. Çoğunluğu elinde bulunduran iktidar, azınlık ile uzlaşma çabasına girişmediği ya da girişse bile başarılı olamadığı takdirde, azınlıkta kalan muhalefetin dışlanmışlık psikolojisi içinde şiddet içerikli protestolara ya da başkaldırı yoluna müracaat etmesi muhtemeldir (Uluşahin, 2007: 623).

Çoğunluk yönetimi uygulanan demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi ve demokrasi idealini gerçekleştirebilmesi, bir başka ihtimalle de mümkündür. Bu ihtimale göre, iktidarın düzenli bir şekilde el değiştirebildiği ve muhalefetin de seçim sonuçlarını adil ve kabul edilebilir bulduğu bir toplum yapısının olması gerekir. Böylece, bir dönem için iktidardan uzak kalan, iktidarda talepleri dile getirilmeyen ve temsil edilmeyen görüşler, sonraki dönem veya dönemlerde iktidara taşınacağı için toplumda denge sağlanmış olacaktır (Yavuz, 2009: 291).

İdeal demokrasi uygulamasında, çoğunluğun yönetme hakkı ve yönetenlerin otoritesi ile yönetilenlerin hak ve özgürlüklerin dengelenmesi gerekir. Yani ideal bir demokrasi çoğunluğun sınırlı egemenliği anlayışını içerir (Sartori, 1996: 34). Bu ise ancak hukuk devletinde mümkün olacaktır. Çünkü, hukuk devletinde devlet olma iradesi ile özgürlükçü, çoğulcu demokrasi arasında denge kurulmaktadır. Hukuk devletinde siyasal karar alma mekanizmasına katılacak olan temsilci ve yöneticiler, demokratik hukuk devletini korumak ve devamını sağlamakla görevlidir (Yavuz, 2009: 292).

Çoğulcu demokrasiyi eleştirmek gerekirse, çoğunluğun karşısında duran muhalefet daha çok ele alınmıştır. Bu muhalefet güçlü bir azınlık olmakla birlikte daha güçsüz azınlıkların durumu göz ardı edilmiştir. Bir şekilde alınacak kararlarda kendi sesini duyuran ve kararlara az veya çok etki edebilen güçlü azınlığın yanında, bu kararlarda etkili olmayan güçsüz azınlığın sorunları dikkat çekmemiştir. Yani çoğulcu teori de, tek başına bütün sorunları çözmede yeterli olmadığı gibi yeni sorunlara sebep olmaktadır. Azınlıkta kalan kesimlerin de tek bir tanımı yoktur. Azınlıktan bahsedilen durum sayıca ise, bazı durumlarda (özellikle ekonomik gücü elinde bulunduran azınlıklara karşı) çoğunluğun lehine etik tartışmalara yer açabilir. Şöyleki, bir toplumda (ki dünyadaki sistemin bunun üzerine kurulu olduğu oldukça genel durumdur) alt veya orta sınıf sayıca çok olduğu için, toplumu yönetecek kişileri ağırlıklı olarak onlar değil, ekonomik gücü elinde bulunduran azınlık belirleyecek olsun veya eşit olmayı talep etsin işte bu gibi durumlar yeni yeni tartışma konularıdır. Çünkü

bu gibi durumda çoğunluğun, ekonomik kalkınmanın daha çok kendi emek gücüyle olduğu bu yüzden toplumsal sorunları anlama ve çözme de kendileri lehine pozitif ayrımcılıktan bile bahsedilmesi etik bir sorunun çözümü bile olabilir. Çoğulcu demokrasi, elitis olmakla suçlanamaz ancak, sosyal, ekonomik, kültürel, dilsel veya dinsel o kadar çok farklılık ve azlıktan bahsedilebilir ki her konu kendi toplumunda ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

2.3.1.5. Çoğunluğun Kültürüne Karşılık Azınlığın Korunması: Çokkültürlülük ve Yeni Sorunlar

Sovyet Sosyalist Birliğin dağılması, teknolojik gelişmeler (özellikle bilgi ve iletişim alanında), bu gelişmeler sonucunda sermaye, mal ve hizmetlerin küresel ölçekte akışkanlık kazanması modernite üzerinde yeni tartışmalara neden oldu. Bu bakımdan modernitenin sona erdiği ve dünyanın yeni bir medeniyet aşamasına geçtiği gibi bilgi toplumu/çağı, sanayi ötesi toplum, postmodernite vs. şekillerde adlandırılan yeni bir uygarlık tartışması dile getirilir oldu. Bu tanımlanmaya çalışan yeni uygarlığın, bireyler ve toplumlar arası sosyal etkileşimlerin yoğunlaşması ve karmaşıklaşması temel özelliği olarak ele alınmıştır ve bunun politik aktüel düzeyde dünyanın yeniden yapılandırıldığı görüşünün tartışılmasına neden olmuştur (Akça, 2010: 14).

Postmodern çağ olarakta tanımlanan bu süreçte ulus devletler yeniden düzenlenmeye çalışılıyor ve bu süreçte ulus bütünlükleri ulus-üstü yapılanmalar tarafından üstten yerel dinamikler tarafından alttan törpülenmektedir. Bu dönemde ulus yapılanmalarına yönelik temel eleştiri “homojenleştirici” olmalarından gelmektedir. Ulusaltı sosyal bütünlüklere varlık ve etkinlik imkânı sunan, ayrıca küreselleşmeci bir söylem de olan “çokkültürcülük” çözüm olarak öne sürülmüştür (Akça, 2010: 14-15).

Çok kültürlü terimi, etnik kapsamı dışında egemen toplumdan dışlanmış, ötekileştirilmiş farklı sosyal gurupların (özürlüler, geyler, işçiler, ateistler, kadınlar, göçmenler vb.) varlığına işaret eder. Çokkültürlülük veya çokkültürcülük dediğimiz kavram ise, egemen kültürün sosyal ve politik araçlarla bu gurupların tarihi-kültürel varlıklarını asimile ederek egemen kültürde eritmeleri tutumundan kaynaklanan kaygıların motive ettiği asimilasyoncu tutumlara ve politikalara karşı söz konusu kültürlerin korunmasını savunan ideolojidir (Akça, 2010: 19). Kısaca çoğunluğun ya da egemen kültürün, dinin, dilinin, ideolojinin vs. karşında azınlıkta kalan gurupların, ötekileştirilmesi, önemszenmemesi, asimile edilmesi, taleplerinin yerine getirilmemesi gibi sorunlarına karşılık bir çözüm olarak çokkültürcülük ileri sürülmüştür

Çok kültürlülük tartışmalarının ilk örneğini 1960'lı yıllarda, Kanada'da Fransız ve İngiliz dillerinin kullanımı konusundaki anlaşmazlıklarda inceleyebiliriz. Daha sonra bu kavram Amerika Birleşik Devletleri'nde, aydın ve militan çevrelerde dinsel, etnik, dilsel ve cinsel azınlıklara beyaz Amerikalı çoğunluğun haklarının tanınmamış olması durumunun haksızlık olduğu yönünde bir bilincin gelişmesi ile sıçramıştır (Akça, 2010: 20).

Çok kültürlülük fikrinin bir politika haline getirilmesi, toplumsal-politik yapılanmaların yeniden ele alınmasını gerektğini ortaya koymuştur. Şöyleki modern ulus devletler hâkim bir kültüre sahiptir ve özlerinde de bu kültürü korurlar. Çünkü varlıkları bu hakim kültüre dayanır. Ancak bu durum çok kültürlülük felsefesiyle çelişmektedir. Çokkültürlüğün özünde ise kültürlerin çeşitliliği ve birbirlerine eşitliği vardır. Yani çok kültürlülük politikaları bireylerin devlete bağlılıklarından eğitim sistemine kadar pek çok değişimi yapmak durumundadır. Bu ise çokkültürlülüğün getireceği çözümler dışında sorunlarında ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin bir devlet, eğitim, adalet, sağlık, yardım gibi kamusal hizmetlerin sunumunda bir dili ortak iletişim aracı olarak belirlesin, sonuçta bu durum belli bir toplumsal kültürün devlet tarafından desteklenmesi anlamına gelir ve söz konusu o dili konuşan topluluğa ait düşünceler, inançlar, görenekler ve diğerleri korunarak sonraki kuşaklara aktarılır. Bu ise “diğerleri” adına bir haksızlığa işaret eder. İşte bu durumu eleştiren çokkültür savunucuları, devlet onanımına sahip olamayan dillerin, dolayısıyla kültürlerin dinamizmlerini yitirerek marjinalleştiklerine dikkat çeker. Ancak bunun tam tersinin olması durumunda karşılaşılan sorun ise Resmî tatillerin, devlet sembollerinin belirlenmesi gibi geniş bir yelpazedeki kararlarda yöneticilerin, bir dili ve kültürü refere etme zorunluluğudur. Bu bakımdan göç alan birçok Batı ülkesinde resmî tatil günleri, ulusal marşlar, bir takım resmî devlet uygulamaları Hristiyanların ihtiyaçları temelinde düzenlenmiş olup; ayrıca bu ülkelerdeki Müslümanların ve Yahudilerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bunun gibi örnekler çok kültürlülüğün siyasal pratik bakımından arz ettiği zafiyeti ortaya koymaktadır. Çok kültürcüler, millî devletlerin toplumsal farklılıkları yok ediciliğini sorunlaştırmışlar, fakat sorunun çözümüne dair millî devlet yapısını aşan bir öneri sunamamışlardır (Akça, 2010: 20-21).

Hocaoğlu'nun (1996: 21) tespiti ile, tarihsel ve aktüel tecrübe ile sabittir ki “... her ülkenin bir ‘aslı unsur’u bir ‘kurucu unsur’u bir ‘omurga’sı vardır”. Bu omurga ülke dara düştüğünde bütün varlığı ile seferber olacak, varlığını ülke varlığı için tüketecek unsur olup; devlet, aslı unsurunun adı ile anılır.

Habermas, çokkültürlü politikaların, yerel-kültürel bağlılığın yerel düzeyde yaşanması/yaşatılması talebinin millî devlet yapısı içinde karşılanmasını mümkün

görmemektedir. Böyle bir talebin, millî devletin omurgası olan çoğunluk kültürü ile çatışacağını, böyle bir çatışmanın ise kopuşa sebep olacağını belirtir. Böyle bir kopuşun gerçekleşmemesi halinde dahi cemiyet bütünlüğü bir birini tüketmeye çalışan altkültürlere parçalanacağını da ayrıca belirtir (Habermas, 2002: 94-95).

Habermas'ın dikkat çektiği konuya Belçika örneği verilebilir. Çokkültürlü olan Belçika'da, kendi dillerinde yayın yapan Hollandaca konuşan Flamanlarla, Fransızca konuşan Valonlar; Katoliklerle, liberaller ve sosyalistler arasındaki kopuş buna örnek verilebilir. Yine başka bir çokkültürlü Avrupa ülkesi Hollanda'da her grup kendi nüfus oranına göre televizyon yayın saatlerini paylaşarak yayın yapmaktadır (Tekinalp, 2005: 78). Yani her grup kendini öne çıkarıp, kendi içlerinde bağlarını kuvvetlendirirken, böylece hiçbir çoğunluğun tahakkümü altına girmezken, bütün gruplar giderek birbirinden uzaklaşmaktadır.

Çokkültürlülüğün sorunlarını ilk olarak dile getiren ise, onu uygulamaya çalışmış Avrupa oldu. Bu tarz sorunlara çözüm olarak örneğin, etnik grupların anadillerinde yaptıkları eğitim uygulamasına uyumu güçleştiriyor gerekçesiyle son verildi. 30 yıldır her akşam bir kamu kanalı olan NPS'den yapılan 45 dakikalık Türkçe yayın haftada 45 dakika haline getirildi. Buna neden olarak Türklerin topluma uyumlarının zor olması gösterildi. Yine Hollanda'nın MTNL televizyon kanalı 2006 Ocaktan itibaren Hollandaca yayına dönüştürüldü. Kısaca çokkültürlülük örnekleri gördüğümüz Avrupa'da, daha sonra (özellikle dünyayı sarsan 11 Eylül saldırıları gösterilerek) ayrıştırmacı politikaların söylemleri arttı. Şimdi ise alt kültür baskısının demokrasileri tehlikeye sokacağı kaygıları yükseliyor. Bu ise, gerek medyada gerek sokakta yabancılara karşı hoşgörü ve tahammülü azaltıyor. Sonuç olarak kimlik, din gibi farklı konular üzerinde yeni bir ırkçılık türüyor (Tekinalp, 2005: 79).

Küresel pazar, üretim ve tüketimin ilkelerini yeniden yapılandığı gibi siyaseti, iktidarı ve ideolojileri de değiştirme dinamiği göstermiştir. Siyasetçiler, küresel pazarın aktörleri olan şirketlerin veya sermayenin küresel boyutta akışkanlıklarını bozmamak ve yerel/ulusal engellere takılmaması için bunların amaçlarına yönelik söylemler üretmişlerdir. İşte bu açıdan küreselleşme, siyasal olanın ekonomik olan tarafından belirlenmesi anlamı taşır ki ekonomik tekele sahip olanlarla enformasyon ağını kontrol edenlerin aynı veya çıkarları örtüşen aktörler olduğu anlamına gelir. Bu bakımdan küreselleşme kavramı hakim ekonomik ve politik çıkarlar için üretilmiş ideoloji olmakla eleştirilir (Akça, 2010: 20-21).

Küreselleşmenin, bilim, medya ve politik çevrelerde küreselleşmenin toplumsal gelişmenin doğal/kaçınılmaz bir aşaması olduğu vurgulanması ve bilginin üretilerek kitlelere dayatılması, küreselleşmenin sadece bilgisayar-teknolojik gelişmeler ve bunların üretime uygulanmasından kaynaklanan bir dinamizm olmadığını göstermektedir. Hatta küreselleşme

söylemi ekonomik-politik çıkarlar için üretilmiş bir ideoloji de olabilir. Her ne kadar küreselleşme, mal ve hizmetlerin dolaşımının ulusal sınırları aşarak, rekabetçiliği olumlu yönde artırarak daha iyi mal ve hizmet üretiminin sağlanmasını ve tekelliliği önleme gibi amaçlara sahip görünse de esasen küresel ekonomi zaten belirli sayıdaki ulus-üstü sanayi kuruluşları, bankalar ve finans şirketleri tarafından yönlendirilmektedir. Bu bakımdan küreselleşmenin, çok-uluslu şirketlerin ideolojisi olmakla suçlayan eleştirileri haklı göstermektedir. Yine küreselleşme ideolojisinin oluşturduğu çokkültürlülük kavramı ise, demokratikleşme ve özelleştirme gibi olumlu anlamlarla sempatik gösterilmeye çalışılarak millî devletlerin toplumsal ve ekonomik yapıları aşmaya çalışılmaktadır. Hali hazırdaki ekonomik sistem, daha fazla üretmeli, tüketmeli ve sömürmelidir. Bu şu anlama gelir, hiçbir ulus kendi içinde bırakılamaz. O halde farklılıkların güzelliği yüceltilerek, millî toplumsal yapı etnik bir yapıya dönüştürülmekte, yabancı/küresel aktörler ve onların söylemlerini savunan siyasetçiler ise, özelleştirmelerin etkinliğine vurgu yaparak, millî ekonomik kuruluşları bu aktörlerin kontrolüne bırakmakta ve bırakmaya çalışmaktadır.

2.3.2. Radikal Demokrasi: Yeni Toplumsal Hareketler ve Kimlik Siyaseti

Çoğunluk demokrasilerin ve ulusal devletlerin otoriter gücüne ilişkin eleştiriler, kuramcıları Laclau ve Mouffe olan radikal demokratlardan tarafından da yapıldı. Esasen liberal demokrasi düşüncesinin bir önermesi olup, radikal kısmı tüm yurttaşların özgürlüğü ve eşitliği fikri olmuştur. Bu anlayış, etnik, dinsel, dilsel ve kimliklere dayalı eşitsizlikler gibi toplumdaki bütün eşitsizlikleri, eşitlikçi ilişkiler paralelinde tekrardan düzenlemeyi, bunun sonucunda toplumsal devrime gerek kalmadan, kapitalizmi dönüştürmeyi amaç edinmiştir. Bu bakımdan radikal demokrasi düşüncesi, post-marksist düşüncenin kurumsal çabası olarak düşünülmelidir. Liberal düşüncenin özgürlükçü, sosyalist fikirlerin eşitlikçi argümanları alınarak iki düşüncenin olumlu yanlarını birleştirme amacı gütmüşlerdir (Batı, 2010: 1-3).

Laclau ve Mouffe, radikal demokrasiyi kuramsallaştırırken aslında bunu postmodernizmi ilişkisi içinde yaptıkları görülür. Öyleki postmodernlik ile anlatılan, modernizmin temel prensipleri olan akılcılık, rasyonalite, kimlik vb. kavramların getirdiklerine şüphe ile bakılarak onların temelsiz, çeşitli, oluşsal, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da çıkarımlardan meydana geldiğini belirterek bir kopuşu simgeler (Batı, 2010: 3) .

Bu kurama göre yönetime katılım, toplumu oluşturan işçi, kadın, çevreci, gay vesaire hangi özneler varsa bunlara, özgür ve eşit söz hakkı verilmelidir. Ayrıca bu farklı özneler radikalleşen farklı kategoriler halinde olması gerekir. 1980'lerde Marksizmin işçi sınıfı öznesi

siyasal yaşamda aktifliğini kaybetmesi ile yeni özne aramasına giren radikal demokratlar özellikle Batı'da gelişen 'yeni toplumsal hareketleri' siyasal yaşamda aktifleştirmeyi amaçlamışlardır. Bunlara göre 19.yy.ın işçi, köylü, köle gibi sömürülen temel sınıfları artık birer yurttaş, sendikacı, çevreci, anti-sömürgeci gibi yeni kimlikler kazanmıştır. Bu kimlikleri sonucunda yönetime katılım hakkı da kazanmaktadırlar. Radikal demokratlara göre kimlik, parçalanmış ve çok farklı özellikler içerir. Demokratikleşme süreçleri kimlikle ilgili üç kıstastası yerine getirmelidir. İlk olarak kimliği sabitleştiren ve toplumu merkezi bir kimlik etrafında bütünselleştiren köktenci sistemlerin çözümü yapılmalıdır. Daha sonra bu sistemlerin sessizleştirdiği kimlikler tanınarak bir adalet anlayışı oluşturmak gerekir (Batı, 2010: 4-6).

Laclau ve Mouffe, kimliğin fark ile elde edileceğini söyler. Sistem içindeki öğeler diğerlerinden farklı olduğu sürece ve oranda bir kimlik kazanabilir. Kısaca ne kadar farklılık o kadar kimliktir. Sistem içinde her ögenin kimliği/özdeşliği kurucu olarak yarılmış haldedir. Sistem ancak radikal bir dışlamayla mümkün olduğundan yarılma veya kararsızlık her türlü sistematik kimliğin kurucu bileşeni olarak görülür (Batı, 2010: 6)

Radikal demokratlar toplumu dönüştürecek olanın artık proletarya değil, belirsiz tekil öznelerin olduğunu vurgular. Onlara göre işçi sınıfı, iş gücü örgütlenmesindeki ve üretim ilişkilerindeki yeri değişerek, eski görüntüsünden uzaklaşmıştır. Hatta toplumsal sınıflar içinde azınlık haline gelmiştir. Laclau ve Mouffe, kapitalizmin bu yeni halini post kapitalist olarak tanımlar. Artık kapitalizm sınıflı bir toplum yapısından uzaklaşmış ve sömürü ilişkileri zayıflamış, bu ilişkilerin yerine, tabiiyet ilişkileri geçmiştir. Radikal demokratlar, Marksizmi çağrıştıran, sınıf kavramlarından özellikle kaçınarak, yeni kurulan ilişkileri yurttaş, azınlık kimlikleri, öteki veya tüketici gibi kavramlarla tanımlamayı tercih etmişlerdir (Batı, 2010: 7-9)

Radikal demokratlar, toplumdaki demokrasinin derinleşmesi için bir demokratik devrim tasarlamışlardır. Buna göre demokratik devrim bir demokratik hegemonya ve demokratik pratiklerin çoğaltılması ile yapılacaktır. Bunun için demokratik vatandaşlık anlayışı oluşturularak, sivil toplumun demokratik mücadelelerini (antiirrkç, çevreci, feminst vesaire) birbirine birleştirecek yeni bir ortak paydanın gerekliliğine vurgu yaparlar. Laclau ve Mouffe da yeni toplumsal dinamikleri ve mücadeleleri hegemonik strateji ile açıklamaya çalışmışlardır. Onlar Marksizmin altyapı-üstyapı ayrımı olarak açıkladığı ekonomik hegemonyaya bakışından farklı olarak, hegemonyayı ekonomi ile ilişkilendirmezler ve Marks gibi belirli bir sınıftan bahsetmezler. Esasen Laclau ve Mouffe'un önerdiği bir tür hegemonik

radikal demokratik bir kimlik politikasıdır. Bu süreçte de yeni toplumsal hareketlerin sınıf mücadelelerinden özerk eylemleri, talepleri anahtar göreve sahiptir (Batı, 2010: 7-11).

Laclau ve Mouffe İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen yeni toplumsal hareketlerin oluşumunu üç aşamada açıklar. Birincisi, yaygın birikim rejiminin yerine yoğun birikim rejiminin gelmesiyle beraber ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin metalaşmasıdır. İkincisi, refah devletinin geniş alana müdahale etmesi ve metalaşmış toplumsal ilişkilerin sonucu olarak yeni çatışma biçimlerinin ortaya çıkmasıdır. Üçüncüsü ise, gelişen kitle iletişim araçlarının tektipleştirici bir kitle kültürüne sebep olması incelenir. Yeni toplumsal hareketler kültürel yeniden üretim, sosyal entegrasyon ve sosyalizasyon gibi alanlarda doğan yeni çatışmalara odaklanmıştır. Bu yeni çatışmalar ise, ekonomik sorunlardan ziyade, devlet ve ekonominin yaşam alanlarına baskısına karşı olmaktadır (Batı, 2010: 13).

Radikal demokratlar, farklılıklara karşı tepkileri nötralize etmek gibi amaç güderek, bireycilik, çoğulculuk gibi kavramları her ne kadar yüceltse de kendi içinden çatışma çıkaracak dinamiklere sahiptir. Marx'ı sınıfsal indirgemeci olmakla eleştirirler ve bu yüzden özellikle sınıfsal açıklama yapmaktan kaçınmışlardır. Bu bakımdan kendileri çelişir gibi görünmektedir. Çatışma kavramını ve bütün eşitsizlikleri yok etmeyi amaçlayan radikal demokratlar liberal demokrasiye karşıt bir söylemlere sahiptir, ancak bu tutumları yüzünden liberalizmin bir üst projesi olarak görüntü çizmişlerdir. Her ne kadar indirgemecilikten kaçınmış olsalar bile, yeni hegemonyanın kim tarafından hangi araçlarla yapılacağını belirtilmemesi, projenin kuramsal eksikliği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çokkültürlülük söylemlerinde olduğu gibi, bu kadar farklılıklar daha sonra bir merkezin birleştiriciliğini tekrar gerekli kılabilir.

2.3.3. Sosyalizm ve Demokrasi: “Burjuva Diktatörlüğü”

Günümüzün İngiltere, Almanya, Fransa gibi gelişmiş ülkeleri 1800'lerde birtakım sosyal ilerlemelere rağmen, bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardı. Çalışanlar yüz güldürücü bir refah düzeyinde olmadıkları gibi; ekonomilerde konjonktür dalgalanmalar yaşanıyor ve neticede işsizlik artıyordu. K.Marx'a göre tüm bu problemlerin nedeni kapitalist sistemin eksikliği idi (Ayşen ve Özlen, 2014: 5-6).

Marx'a devlet, bir sınıfın başka bir sınıfı veya sınıfları kendi hakimiyetine almak için oluşturduğu örgütlü bir baskı mekanizmasıdır ve burjuva demokrasisi ise, gerçek bir demokrasi olmadığı gibi esasen bir “burjuva diktatörlüğü”dür (Ayşen ve Özlen, 2014: 5-6).

Marx'a göre burjuva devlet, burjuvazinin çıkarlarını savunmak üzere oluşturulmuştur. Ordu, polis ve diğer devlet bürokrasisi aslında olası bir işçi isyanında, bu isyanı bastırmak için

vardır. Marx gerçek demokrasinin talep edilebilir bir şey olduğunu, bunun için mücadele edilebileceğini, gerçek demokrasinin ise burjuva demokrasi ile çeliştiğini belirtir. Burjuvanın devletiyle çelişen bu demokrasi taleplerinin gerçekleşebilmesi ise, işçi sınıfının farklı değerlere sahip bir devlet oluşturmasıyla mümkündür (Ayşen ve Özlen, 2014: 5).

Marx bu yeni devleti işçi sınıfının düşmanlarına karşı bir baskı aracı olarak tasarlar ve iktidarın azınlığın elinden alınıp, işçi sınıfının eline verilmesiyle devletin artık baskı aracı olma surumundan çıkacağını belirtir. Proletarya diktatörlüğü olan devlet ise sınıfsız topluma geçene kadar varlığını sürdürecektir, daha sonra sönmülenecektir (Ayşen ve Özlen, 2014: 5).

Marx'tan önceki sosyalistler, işçi sınıfı adına toplumu yönetmek isteyen elitistlerdi. İşçi sınıfının kurtuluşunun yine kendisi sayesinde olacağını dile getiren ilk K. Marx olmuştur. Marx, kendi tanımladığı demokrasinin aldatmaca olmadığını, doğru demokrasi olduğunu bu yüzden işçi demokrasisinin gerçekleşebilmesi için, işçilerin yönetime doğrudan katılımını öngörmüştür. Marx özel mülkiyeti demokrasi önünde engel olarak görür. Bu fikir işçi sınıfının kapitalizm içinde özgürlüklerin genişlemesi için verdiği mücadeleyi dışlamadığı gibi, genel oy hakkı gibi pek çok demokratik hakkın burjuvazi tarafından bahşedilmediğinin, bizzat işçi sınıfının mücadelesi tarafından kazanıldığının altını çiziyordu (Ayşen ve Özlen, 2014: 5).

Burjuvaya hizmet eden, çalışanların ise lehine davranmayan devlet ve demokrasi, burjuva sınıfını tekelleşmeye doğru daha da zenginleştirirken, proleter kesimi ise gittikçe fakirleştiriyordu. Konjonktür dalgalanmaların büyüdüğü bir zamanda ekonominin inişe geçmesiyle kapitalist sistemin krizi derinleşecek ve bunun sonucunda Marx, işçi sınıfının isyan edeceğini düşünmüştür. Bu isyanın neticesinde sosyalizm kurulacak, üretim ve bütün üretim araçları devletin elinde olacaktı. Böylece devlet, yatırımları ve merkezi planlamayı yaparak proleter sınıfa refah verecekti (Ayşen ve Özlen, 2014: 5).

K.Marx, bu devrimin ilk olarak gelişmiş kapitalist toplumlarda görüleceğini umuyordu. Ancak bu dönemdeki gelişmiş kapitalist ülkeler sosyal politikalar belirleyerek, çalışanların refah seviyesini yükseltmiştir. Marksizm'i onaylayan işçi sendikaları ve siyasal partiler, bu gelişmelerden sonra görüşlerini, kapitalizm ve demokrasi lehine terk ederek, kademeli vergilendirme şeması, ücret yasaları ile işçi sendikaları, grev ve lokavtlar ile ilgili yasalar, sosyal güvenlik sistemi, sağlık, eğitim ve benzerleri ile ilgili sosyal önlemlerin uygulanmasına yönelmişlerdir. Sonuçta beklenen devrim gelişmiş kapitalist toplumlarda yaşanmayacaktı. İngiltere'de, aralarında Beatrice Potter Webb, Herbert George Wells, George Bernard Shaw gibi düşünürlerin de yer aldığı “Fabian Sosyalistler (Fabian socialists)”, sosyalizmi onaylamış ancak proleter devrim fikrini reddetmişlerdir. Almanya, Fransa ve İngiltere'deki işçi sendikaları ise, “Sosyalist Enternasyonel” adı altında birleşerek, Marksist

sosyalizmi reddedip; kapitalizm, demokrasi ve reformizmi savunmuşlardır (Ayşen ve Özlen, 2014: 6).

Marx'ın kurguladığı devrim gelişmiş kapitalist toplumlardan ziyade, dönemi içinde daha az gelişmiş bir ülke olan Rusya'da (1917) Vladimir Lenin önderliğinde, gerçekleşmiştir. Daha sonra, Çin' de Mao Zedong liderliğinde “Büyük Proleter Kültür Devrimi (Great Proletarian Cultural Revolution)”gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu ülkelerin sayısı otuz altıya çıkmıştır. 1991 tarihinde da Sovyet Sosyalist Birliği dağılmış ve günümüzde komünst yönetimlere örnek Kuzey Kore, Vietnam, Küba ve Laos Çin kalmıştır (Ayşen ve Özlen, 2014: 6).

2.3.4. Az gelişmiş Demokrasi Sorunsalı: “İlliberal Demokrasi”

Bir hükümetin, halkın oylarıyla işbaşına gelmesi o yerde demokrasinin varlığından söz edileceği anlamına gelmez. Buna en klasik örnekte Hitler'dir. Hitler 1933'te Almanya'da başbakan seçilene kadar normal bir anayasal süreç izlemiş ve bir parti lideri olarak çoğunluğun oyunu alarak göreve gelmişti. Yani iyi bir demokratik iddiayla göreve gelmiş diyebiliriz (Arblaster, 1999: 14-15).

20. yüzyılda Rousseau'nun genel irade kuramı özellikle Avrupa'da gelişen işte bu faşist hareketlerce en tehlikeli haliyle kullanılmıştır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışının yozlaştırılmasıyla, faşist yönetimler parlamentoda sahip olduğu çoğunluğa dayalı olarak bir “çoğunluk despotizmi” oluşturmuşlar ve ardından muhalif partiler kapatılmış, sivil özgürlükler ortadan kaldırılmıştır. Bu tür rejimler Rousseau'nun “genel irade” kuramını aşırılaştırıp kötüye kullanarak, bireyi ve onun sahip olduğu özgürlükleri ulusun/devletin kontrolüne bırakmıştır (Arnhart, 2011: 266- 272; Hakyemez, 2003: 89). Bu rejimlerde, üstün özelliklere sahip olduğu düşünülen liderin, ulusun menfaatini düşündüğü anlayışı vardır. Böyle bir lidere itaat etmek demokrasi ve özgürlük ile özdeşleştirilmiştir (Heywood, 2013: 47, 59, 219).

Düşünürün genel iradenin oluşabilmesi adına topluma yol göstermek üzere bir “yasacı” belirlemesi, faşist yönetimlerin bunu milli iradeyi temsil eden ve kriz dönemlerinde ulusa yol gösterecek karizmatik lider görüşüne çevirmesine yol açmıştır. Böylece topluma refah getireceğini vaad eden popülist halkavcılar, topluma egemen olup despotik bir yönetim kurma olanağına kavuşmuşlardır (Abramson, 2012: 307-308; Schmidt, 2001: 74).

Alman Nazizmi kuramcılarından Carl Schmitt de, Rousseau'nun teorisinden yararlanarak, demokrasinin ancak “homojen” bir ulusla sağlanabileceğini belirtmiştir. Schmitt'in, halkın devlette özdeşleştirilmesi gibi yaklaşımlarına baktığımızda, Rousseau'dan

esinlenildiği görülür. Ancak Schmitt, bu görüşleri daha da ileri götürerek, halkın seçtiği diktatöre, halk adına yetki kullanma yetkisi verilmesini savunmuştur. Ayrıca Schmitt, kriz durumlarında iktidara darbe yapılabileceğini söyler ve neticede darbeyi yapacak kişiye neyin toplumsal bir yarar olup olmadığına karar verme yetkisi de tanımış olur. Ayrıca bütün iktidarı elinde bulunduran egemenin, hukuk kuralları ile sınırlanamayacağını ileri sürer. Parlamenter demokrasiyi eleştiren Schmitt, Rousseau'nun genel irade kuramını kötüye kullanarak, demokrasinin olmadığı totaliter bir sistemin kuruluşunu meşrulaştırmıştır (Kalfa ve Ataay, 2015: 480).

Rousseau'nun düşüncelerini sadece bu faşist yönetimler değil, bunlar dışında bazı otoriter ideolojilerde kullanmıştır. Tek parti yönetimi ya da askeri dikta şeklinde ortaya çıkan bu rejim “milli iradeyi” temsil ettiklerini iddia etmişlerdir. Rousseau'nun teorisinin kötü kullanılmasının daha güncel örnekleri ise, demokrasiye geçişleri 1990'ları bulan az gelişmiş toplumlarda görülmektedir. Bu dönemin spesifik özelliği Soğuk Savaş'ın bitmesi ve küreselleşme kavramının oluşmasıdır. Bu “yeni dünya düzeni”nde, liberal demokrasinin evrensel bir siyasal sistem olduğu kabul görmüştür. Yine bu dönemde Huntington'un “3. dalga” olarak adlandırdığı yeni bir demokratikleşme dalgası ortaya çıkmıştır. Bu dalga ile pek çok az gelişmiş ülke demokratikleşme sürecine girmiştir. Ancak, bu az gelişmiş ülkelerde, demokrasinin, “çoğunluk despotizmi”ne kayan yarı-demokratik “hibrid rejimler”e dönüşmeye başladığı gibi demokratikleşmenin niteliği ve kurumsallaşması konusunda önemli sorunlar ve eksiklikler gözlemlenmiştir (Öniş, 2014: 18-20).

Fareed Zakaria'nın bunun gibi rejimleri nitelemek için “illiberal demokrasi” (otoriter demokrasi) kavramını kullanmıştır. Zakaria'ya göre, bu rejimlerde serbest seçimle iktidara gelenlerin, varlık nedeni demokrasi olmasına rağmen, mutlak iktidar gibi davranıp, kuvvetler ayrılığı ilkesine ihlal edip, bütün iktidarı ellerinde toplar. Bu iktidarlar demokrasiyi iktidarın seçimle belirlenmesi ilkesine indirgeyerek, demokratik özgürlükleri kısıtlamaktan kaçınmamaktadırlar. Sonuçta bu iktidarlar, liberal demokrasinin değerleri olan sınırlı devlet, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, sivil hak ve özgürlükleri zayıflatmaktadırlar. Bu tür rejimlerde, çoğunluğu elinde bulunduran partiler, muhalefete karşı hoşgörüsüzlükleri ile dikkat çeker. Kutuplaştırıcı siyaset anlayışı güden bu iktidarlar, toplumda etnik ve dinsel bölünmelerin derinleşmesine neden olmaktadır (Zakaria, 1999: 47- 55).

Bosna'da 1996 Eylül seçimleri, tahrip edilmiş bir ülkeyi kurtarmayı umuyordu. Amerikalı diplomat Richard Holbroke bir şeyi far etti; diyelimki seçim özgür ve adil oldu, ancak barışa ve bütünleşmeye karşı faşistler ve ayrılıkçılar tekrar seçilirse ne olacaktı? Diplomatin fark ettiği bu sorun, bütün dünya ülkelerinin sorunu olarak çözümlenmeyi

bekliyor. Demokrasi argümanlarıyla iktidara gelen rejimler, demokrasinin anayasal sınırlarını hiçe sayarak, çoğu zaman vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmektedir. Öyleki bu sorun Peru, Filipinler, Filistin, Pakistan ve diğerlerinde görülmektedir (Zakaria, 1999: 7).

Batı'daki liberal demokrasinin gereği serbest seçimlerin yanında, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, ifade, toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü gibi temel hakların korunması, bu sorunun geç görülmesine neden oldu. Batı'da bu iç içe geçmiş anayasal ve liberal demokrasinin, sadece demokrasi kısmı dünyada yayılıyor, liberalizm kısmı beraberinde yayılmıyor ve sonuçta Batı'nın görüntüsünden uzakta yeni demokrasiler ve sorunlarıyla karşılaşmaktayız. Orta ve Güney Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da ortaya çıkan siyasi partiler sevindirmekten ziyade, karşıyla karşılaşmaktadır. Belki de bu kaygıların temelinde, Arjantin'de Carlos Menem'in seçiminden sonra, liderin parlamentoyu baypas etmesi gibi durumlar yer alabilir. Yine İran parlamentosu, ifade, kıyafet, toplanma gibi özgürlüklere sınırlar koymaktadır. Keza seçimle göreve gelmiş Etiyopya hükümeti basın ve siyasal muhalefetle güvenlik güçlerini karşı karşıya getirmiştir (Zakaria, 1999: 7-8).

İlliberal demokrasi Arjantin'den Kazakistan'a, Beyaz Rusya, Bengaldeş ve Romanya'ya kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Yani bu sorun demokratikleşmekte olan ülke sorunlarıdır. Ancak bunlar arasından sıyrılabilmiş ve anayasal liberal demokrasi olabilmiş örnekler çok azdır. Üstelik illiberal demokrasilerin sayısı ise, gidrek artmaktadır. Bu gidişatın endişe veren en önemli kısmı ise, bu sorunların ara safha sorunları olmaktan ziyade, hükümet biçimleri halini alarak kalıcı olma yolunda gitmeleridir (Zakaria, 1999: 8).

Samuel P. Huntington "Üçüncü Dalga" adlı eserinde, açık, özgür ve adil seçimlerle işbaşına gelmenin demokrasilerin özü olduğunu, ancak bu yolla gelmiş olsa bile bunlarından yozlaşabileceğini belirtmiştir. Bu açıdan, açık, hür ve adil seçimler kamusal erdemlerin yegane parçası değil, yalnızca bu erdemlerin birisidir (Zakaria, 1999: 8).

Batı'daki anayasal liberalizm bireyin özerklik ve haysiyetini koruma altına alır. Bunu sağlayabilmek içinse, hakları teminat altına alır, devletlerin sahip olduğu güçleri denetler, kanun önünde eşitliği sağlamaya çalışır ve mahkemelerin tarafsızlığına önem verir. Anayasal liberalizmin savunucuları John Milton, William Blackstone, Thomas Jefferson ve James Madison gibi devlet adamları ile Thomas Hobbes, John Locke, Adam Smith, John S. Mill gibi düşünürlerdir. Bu bakımdan anayasal demokrasiler, insanların doğuştan belli haklarının olduğunu ve bunların korunması gerektiği fikrini benimser ve uygular (Zakaria, 1999: 9).

20. yüzyıla kadar Batı ülkeleri liberal otokrasi veya en iyi ihtimalle yarı-demokratikti. Oy hakkı henüz herkese verilmemişti. Oy hakkının herkese verilmesi 1940'ları buldu ve herkese oy hakkını veren ülkeler tam demokratik ülkeler statüsüne geçti. Ancak oy hakkının

genişletilmesi 1940'ları bulsa bile, bu ülkelere demokrasilerinin pek çoğu anayasal demokrasilerin mülkiyet hakkı, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı gibi ilkelerini çoktan benimsemişlerdi (Zakaria, 1999: 9-11).

Doğu Asya'nın yakın dönem tarihi, Batı'nın yolunda izler taşıdığını göstermektedir. Esasen buraya yarı-demokratik diyebiliriz ancak bu rejimler vatandaşlara genişleyen ekonomik haklar tanımaktadır. Kısaca anayasal liberalizm ülkeleri demokrasiye götürmektedir, ancak demokrasi anayasal liberalizme götürür gibi görünmüyor (Zakaria, 1999: 11).

Anayasal liberalizm egemenliğin sınırlarıyla, demokrasi ise egemenliğin birikim ve kullanılmasıyla içkildir. J. Madison, bir demokraside zulümün çoğunluğun kendisinden geleceğine dikkat çeker. Netice de seçimle gelen yönetimlerin kendilerini mutlak iktidar görmeye başlamaları, otoritenin merkezileşmesine neden olmaktadır (Zakaria, 1999: 13).

Denetimsiz merkezileşme liberal demokrasilerin düşmanı olmaktadır. 19. Yüzyılda siyasal katılım bazı ülkelere daha kolay yaşanmıştır ve bu ülkelere baktığımızda onların belli özellikleri göze çarpar. Örneğin, siyasal katılımda fazla sorun yaşamayan İngiltere ve İsveç mahalli ve bölgesel yönetimlerin etkin olduğu ülkelerdir. Fransa ve Prusya ise, monarşinin merkezileştiği ülkelerdir ve liberalde olmayan demokratik de olmayan rejimler yaşamıştır. Yine bağımsız ve otonom Katolanya'ya sahip İspanya'da ise oy verme hakkının genişlemesini daha kolay hale getirmiştir. Amerika'da zaten ilk 50 yıl boyunca eyaletler merkezi her daim zayıflatmaya çalışmıştır. İşte bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin politikacıları ise, sanayinin devletleştirilmesi için olağanüstü yetkiler istiyordu. Bugün onların ardılları, bu ülkelerdeki sanayiye özelleştirmeye çalışmaktadırlar (Zakaria, 1999: 13).

Anayasal yönetimlerin başarılı bir ekonominin anahtarıdır. Şayet rejimler bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyan düzenlemeler yaptıklarında kapitalizm ve gelişmişlik bunun ardından gelmektedir. Federal Rezerv Bankası başkanı Alan Greenspan'a göre, bağımsız bir yargı tarafından yürütülen haklar serbest piyasa ekonomisini belirlemektedir (Zakaria, 1999: 13).

Az gelişmiş ülkelerdeki daha da vahim sorun, iyi şeyler yapması için iktidara getirilenlerin, tam tersine kötü şeyler yapmaları büyük sorunlara yol açmaktadır. Halkın büyük bir oranının oyuna alan Fujimori göreve geldiğinde parlamentoyu dağıttı. Benzer bir örneği 1993'te Boris Yeltsin'in parlamentoya karşı saldırısında, anayasa mahkemesinin görevine bir süre son vermesine, mahalli yönetimler sistemini dağıtmasında ve mahalli idarecilerden bazılarını görevden almasında görebiliriz (Zakaria, 1999: 13).

Gelişmiş liberal demokrasilerin etnik farklılıklara karşı terörsüz yaklaştığı ve bunlara karşı daha barışçı olduğu gözlenmiştir. Ancak illiberal demokrasinin yaşandığı ülkelerde, bu farklılıklar barışçıl yollarla birleştirilemediği gibi bölünmeye ve etnik çatışmaya neden olan milliyetçiliğe ulaşmaktadır. Komünizmin çökmesiyle Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’da sel olurcasına ayrılık yaşanmıştır (Zakaria, 1999: 14).

Bu az gelişmiş demokrasilerde politikacılar oy alabilmek için, etnik ve ırksal temelli bir siyaset güdereak oy almaya çalışır. İktidarı kazanan etnik grup temsilcileri daha sonra diğerlerini dışlamaya başlamaktadır (Zakaria, 1999: 14-15).

Demokrasinin sadece “İktidarın serbest seçimle belirlenmesi” ve “çoğunluğun yönetimi” ilkelerini temel alan bu yönetimler, demokrasinin diğer ilkeleri olan sivil toplum, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, muhalefet özgürlüğü, insan hakları, çoğulculuk gibi ilkelerini ihlal etmektedir. İktidarın çoğunluğun oyunu almış olması bu ilkelerin ihlal edilmesine meşruiyet zemini hazırlayarak, “çoğunluk despotizmi” kurulmaktadır. Sonuçta geride kalan görüntü, tahrip edilmiş özgürlükler ve yozlaştırılmış demokrasidir (Ataay, 2014: 29-35).

1990’larda özellikle küreselleşmenin etkisiyle, daha etkin olmasına inanılan uluslararası örgütlerin karşısında, ulus devletin rolü vebuna bağılı olarak demokrasinin bu yeni yapıya uyumu sıkça tartışılan konular arasında yer aldı (Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 3).

Atina kent devletindeki doğrudan demokrasinin yerini, ölçeğı artmış ulus devletlerde temsili demokrasi almıştır. Ancak bugün ulus devletlerinde aşıldığı, ölçeğinin karmaşıklıştığı ve yeni kurum ve kuruluşların karşısında demokrasi yeni sorunlarla karşı karşıyadır. Adına temsili veya liberal demokrasi dediğimiz -ister parlamenter ister başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemine sahip olsun- yönetimlerinde karşı karşıya kaldıkları bir takım sorunlar vardır (Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 4, 21).

Demokrasiye geçmiş ancak demokratik değerlerle ilgili sorun yaşayan yalnızca az gelişmiş veya gelişmemiş ülkeler değildir. Demokrasi deneyimi uzun tarihlere dayanan ekonomisi gelişmiş, demokrasiyi yerleştirmeye ve derinleştirmeye çalışan ülkelerde de sorunlar yaşanmaktadır (Keyman, 2010: 13).

Son yıllarda düzenli seçimlerin yapıldığı ve muhalefetin varlığına izin verilen ülkelerin sayısı yüzde altmışı geçmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küreselleşen demokrasi olgusu, bireysel, kültürel ve sosyal hak ve özgürlüklerin korunması ve genişletilmesi, toplumsal sorunların çözülmesinde demokratik mücadelenin oluşturulması, farklı kimliklerin ötekileştirilmesi gibi çözüm bekleyen sorunlarda kendini geliştiremediğini gözlemliyoruz (Keyman, 2010: 14).

Özellikle 11 Eylül sonrası siyasetin güvensizleştirilmesine neden olan, terörizme karşı bir küresel mücadele söylemleri yükselmiştir. Kısaca siyasal alan güvenlik sorunları nedeniyle kısıtlanırken, güvenlik gereksinimleri insan hak ve özgürlüklerinin önüne geçerek siyasette dost-düşman ikilemi derinleştirilmektedir (Keyman, 2010: 15).

Amerika Birleşik Devletleri'nde de gözlemlediğimiz bu olaylar dışında, Avrupa'da da çokkültürlülüğe (çokkültürlülük konusunda değindiğim gibi), göçmenlere, İslami kimliklere korkular ve dışlamalar büyümektedir. Bu sorunlar karşısında güvenlik önceliği vurgulanarak esasen sorunlar dost-düşman ikilemiyle çıkmaza girerken, demokratik değerler göz ardı edilmektedir (Keyman, 2010: 15).

Bu ülkeler için sorun sadece bunlar değil; 1980'lerde yaygınlaşmaya başlayan serbet piyasa ekonomisi ve anlayışı, toplumların her türlü gelişmesi için kıstas olarak sayılmış ve siyasal partilerden uluslararası örgütlere kadar temel amaç olmuştur. Sonuçta siyasetinde pazarlaşması diyebileceğimiz, devletin küçültülüp bireyselliğin güçlendirilmesi çabaları, sosyal adalet, dayanışma, özgürlük, katılım gibi ilkeleri yozlaştırmıştır (Keyman, 2010: 16).

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Dünya Bankası (WB) gibi ülkelerin çıkarlarını etkileyen tekno-bürokratlar karşısında, yurttaşlar siyasi partilere ve seçimlere güvenini kaybederken, temsil krizi dediğimiz sorunlarla karşı karşıyadır (Keyman, 2010: 17).

Tüketimin ve eğlence kültürünün arttığı modern toplum içinde demokrasinin karşı karşıya kaldığı diğer bir sorun kamusal alanın, kamusal yararın tartışılması gibi konuların azalmasıdır. Siyasetin, toplum için en yararlı olanı gerçekleştirmesi çabası yerini, bireycilik ya da cemaatçilik gibi toplumda atomlaştırılmış kendi yaralarını gözetken göre daha dar çabalara bırakmıştır (Keyman, 2010: 20).

SONUÇ

Demokrasinin en kökleşmiş tartışması veya demokrasiye yönelik yapılan en köklü eleştirilerden biri de demokrasinin birgün çoğunluğun diktatörlüğüne sebep olacağı fikridir. Ele alış şekli her dönemde farklı olsa da demokrasinin de içinde diktatörlük unsurları barındıracağı kaygısı her zaman vardır. Antik çağdan beri gelen bu kaygı o zaman için daha farklı bir anlam ifade ediyordu. Platon ve Aristoteles gibi düşünürler esasen toplumu yönetecek olanların sayıca çok ancak ekonomik olarak zayıf olan sıradan halkın yönetimini onaylamıyordu.

Ancak tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlar, bu toplumların açtığı kurumlar ve neticede güçlenen bir sınıf burjuva ve onun mücadelesi olacak demokrasi vardır. 1215 yılında İngiltere’de ilan edilen Magna Carta’ya (Büyük Ferman) ile kral ve dönemin ekonomik sınıfını oluşturan feodal lordlar arasında gerçekleşen demokrasi mücadelesi, yerini 16. Yüzyılda sanayi toplumuna geçişle birlikte ticaret ve sanayi burjuvazisine bıraktı. Bu sınıf genel olarak özgürlük ve yenilik istiyordu.

Demokrasi, değişen bu sınıfların güç ilişkisinde bazen eleştiriyor ve bazen de içinden çözümler aranıyordu. Bu bu karmaşa demokrasinin de ne olduğu ve ne olması gerektiği arasındaki ayrıma yer bırakmıyordu.

Günümüze geldiğimizde, demokrasi denildiğinde, bireylerin devlet yönetimine katıldığı bir egemenlik anlayışının kastedildiği kabul edilir. Devlet yönetiminde tek söz sahibinin bireyler olduğunu ilk kez kuramsallaştıran Jean Jacques Rousseau’dur.

Rousseau’ya göre egemenlik, meşruiyetini ve yetkilerini genel iradede alır. Genel irade ise, toplumu oluşturan vatandaşların iradelerinin toplamıdır. Birey, çoğunluğun aldığı kararlarda kendi arzusu yerine gelmemiş olsa bile, ona uymakla yükümlüdür. Bir vatandaşın, çoğunluğun iradesine razı olması için o yönde bir oy kullanmış olmasını gerektirmez, karar alma sürecine katılmış olması yeterli görülür. Alınan kararlar muhalefeti de bağlar. Genel iradenin dışındaki düşüncelere bir yanılma olarak değerlendirilir. Rousseau genel iradenin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır; egemenlik bölünmez bir bütün, mutlak ve üstün, temsil, devir ve ferağ olunamaz ve emredici vakaletle sahiptir.

İlkin Malby geliştirdiği, Sieyes’in sistemleştirdiği millî egemenlik teorisine göre egemenlik, krala, Tanrı’ya veya halka değil, soyut bir yapı olan millete aittir. Halk, belli bir dönemde yaşayan insanların toplamını ifade ettiği için somut bir varlıktır. Millet ise, belli bir dönemde yaşayan insanların toplamının toplamı değil, şimdi yaşayan, geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak nesilleri kapsar ve bireylerin üstünde soyut ve manevî bir varlıktır.

Millî egemenlik ilkesine göre, egemen güç, üstün ve sınırsız iradeyi temsil eder. Yine bu teoriye göre egemenlik, tek tek vatandaşlara ait olmadığı gibi, oy kullanma yetkisi onlara verilmiş bir seçmenlik görevdir.

Çoğunlukçu demokrasinin “Milli Egemenlik”, çoğulcu demokrasi anlayışının ise “Halk egemenliği” teorisinin ürünü olduğu belirtilir. Fakat milli egemenlik çoğulcu demokrasi anlayışını da ürettiği söylenebilir. Milli Egemenlik anlayışında seçmen parlamentoda çoğunluğa sahip bir partiye oy verse bile, emredici vekalet yetkisi olmadığından, emir ve talimat vererek azınlık üzerinde “çoğunluk tahakkümü” kurması mümkün olmayacaktır. Oysa halk egemenliği teorisinde halkın seçtiği kişiler üzerinde emredici vekalet yetkisi olduğun için, parlamentodaki çoğunluğa sahip parti aracılığıyla azınlık üzerinde “çoğunluk tahakkümü” kurması mümkün olabilmektedir.

Ayrıca “çoğunlukçu demokrasi” ile “çoğunluğun yönetimi” kavramlarını birbirinden farklıdır. Çoğunluğun yönetimi, kamusal alanda alınacak karar veya yapılacak işlemlerde çoğunluğun kararının zorunlu ve yeterli olması olarak tanımlanırken, çoğunlukçu demokrasi, çoğunluğun mutlak ve sınırsız üstünlüğünü, vurgulayan bir kavramdır.

Halk egemenliği teorisinde, egemenlik mutlak nitelikte olduğu için azınlıkların korunması çoğunluğun iradesini kısıtlayacağından mümkün değildir. İşte bu egemenlik fikri, çoğunluğun sınırsız iktidarına yol açacağı tehlikeyi barındırdığı için, çoğunluğun gayrı meşru tahakkümüne neden olabilir. Üstelik yaşanmış örneklerde de gördüğümüz gibi halk, yüksek egemenlik yetkisinin sahibi olarak kalmaya devam etse de, bu hakkın kullanılmasını güvendiği ve sempati duyduğu diktatörlük rejimi kuran bir kişiye ya da bir gruba da verebilir. Hitler Almanya’sı ve Mussolini İtalya’sı buna örneklerdir. Halk egemenliği ile meşruiyet sağlayan bu rejimlere bireyi, çoğunluğun tahakkümü altına almıştır. Hobbes nasıl ki, toplumsal sözleşme teorisinden bir tek kişinin mutlak hâkimiyetine ulaşmışsa, Rousseau da, kendi toplum sözleşmesinden halkın çoğunluğunun despotizmine ulaşmıştır. Rousseau, demokratik değerlere önem vermesine rağmen, halk egemenliğini mutlaklaştırarak ve onu özellikle anayasal temel haklarla sınırlandırmayarak çoğunluğun despotik eğilim gösterebileceğini göz ardı etmiştir.

Esasen, Rousseau, daha sonra temsili demokrasi adını alacak düzenlerdeki “çoğunluk istenci” kavramının, sınıfsal çıkarların bir örtüsü olacağına dikkat çekmiştir. Bu bakımdan, yönetim biçiminin çoğunluk oyunu alıp almadığına değil; tüm olarak toplumun yararı ölçütüne göre değerlendirilmesini istemiştir. Ancak buradaki sorun şudur; uygar toplumun sınıflı yapısı böyle bir değerlendirme yapmaya olanak vermemektedir. Ayrıca her sınıfın

beklentisi haklı da olabilir. İşte burada azınlık hakları, muhalefet gibi değerler öne çıkmaktadır.

Çoğunluk despotizmine vurgulayan Mill, demokrasi, sadece çoğunluğun hak ve çıkarlarını koruyan rejim değil, çoğunluk tahakkümünü önleyen bir rejim olmalıdır. Demokrasi bireyin çoğunluk karşısında ezilebileceği tehlikeleri içerdiği için demokrasi de önlem alması gereken bir rejimdir. O halde monarşik veya oligarşik tiranlıktan demokrasiye geçmekle bazı sorunlar hala çözülmemiştir ve devlet yöneticilerinin zorbalığına karşı korunmak yeterli değildir.

Mill eşit oy hakkına karşı çıkmış ve eşit oy hakkına dayalı demokrasiyi “yanlış demokrasi” olarak nitelendirmiştir. Ona göre eşit oy hakkı çoğunluğun tahakkümüne yol açacağı için zararlıdır ve bu yüzden vatandaşların iyi bir eğitimden geçirilerek aynı niteliklere kavuşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Bu ise pratikte mümkün olmadığına göre insanların niteliğine göre oy hakkına sahip olduğu “nispi temsil” sistemini hayata geçirmemiz gerekir.

Yönetimler demokrasi kültürünü içselleştirmeden özellikle tepeden inme bir demokrasi ile karşılaştıklarında çoğunluğun despotizmine dönüşmeleri kolaylaşmaktadır. Ancak buna çözüm olarak insanların niteliğine göre oy haklarına sahip olması oldukça elit bir yaklaşımdır ve insan haklarına uygun bir çözüm olmayacaktır. Yine Mill’in çoğunluk karşısında bireyselliklerin ezildiği düşüncesi önemli bir yaklaşımdır ve buna bir tür çözüm olarak sunabileceğim ilk örneği 1960’larda Kanada’da görülen çokkültürlülük yaklaşımı olabilir. Çokkültürlülük anlayışı, modern ulus devletlerin hâkim bir kültüre sahip olduğunu ve bunları koruduklarını iddia eder. Buna karşılık olarak çokkültürlülüğün özünde ise kültürlerin çeşitliliği ve birbirlerine eşitliği vardır. Yani çok kültürlülük politikaları bireylerin devlete bağlılıklarından eğitim sistemine kadar pek çok değişimi yapmak durumundadır. Bu ise çokkültürlülüğün getireceği çözümler dışında sorunlarında ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bir devletin, eğitim, adalet gibi kamusal hizmetlerin sunumunda bir dili ortak iletişim aracı olarak belirlemesini “diğerleri” adına bir haksızlık olarak yorumlar.

Küreselleşmenin, bilim, medya ve politik çevrelerde küreselleşmenin toplumsal gelişmenin doğal/kaçınılamaz bir aşaması olduğu vurgulanması günümüz dünyasında popülerlik kazanmış bir söylemdir ve bilginin üretilerek kitlelere dayatılması, küreselleşmenin sadece bilgisel-teknolojik gelişmeler ve bunların üretime uygulanmasından kaynaklanan bir dinamizm olmadığını göstermektedir. Hatta küreselleşme söylemi ekonomik-politik çıkarlar için üretilmiş bir ideoloji de olabilir. Her ne kadar küreselleşme, mal ve hizmetlerin dolaşımının ulusal sınırları aşarak, rekabetçiliği olumlu yönde artırarak daha iyi mal ve hizmet

üretiminin sağlanmasını ve tekelciliği önleme gibi amaçlara sahip görünse de esasen küresel ekonomi zaten belirli sayıdaki ulus-üstü sanayi kuruluşları, bankalar ve finans şirketleri tarafından yönlendirilmektedir. Bu bakımdan küreselleşmenin, çok-uluslu şirketlerin ideolojisi olmakla suçlayan eleştirileri haklı göstermektedir. Yine küreselleşme ideolojisinin oluşturduğu çokkültürlülük kavramı ise, demokratikleşme ve özelleştirme gibi olumlu anlamlarla sempatik gösterilmeye çalışılarak millî devletlerin toplumsal ve ekonomik yapıları aşmaya çalışılmaktadır. Hali hazırdaki ekonomik sistem, daha fazla üretmeli, tüketmeli ve sömürmelidir. Bu şu anlama gelir, hiçbir ulus kendi içinde bırakılamaz. O halde farklılıkların güzelliği yüceltilerek, millî toplumsal yapı etnik bir yapıya dönüştürülmekte, yabancı/küresel aktörler ve onların söylemlerini savunan siyasetçiler ise, özelleştirmelerin etkinliğine vurgu yaparak, millî ekonomik kuruluşları bu aktörlerin kontrolüne bırakmakta ve bırakmaya çalışmaktadır.

Çoğunluk demokrasilerin ve ulusal devletlerin otoriter gücüne ilişkin eleştiriler, kuramcıları Laclau ve Mouffe olan radikal demokratlardan tarafından da yapıldı. Esasen liberal demokrasi düşüncesinin bir önermesi olup, radikal kısmı tüm yurttaşların özgürlüğü ve eşitliği fikri olmuştur. Bu anlayış, etnik, dinsel, dilsel ve kimliklere dayalı eşitsizlikler gibi toplumdaki bütün eşitsizlikleri, eşitlikçi ilişkiler paralelinde tekrardan düzenlemeyi, bunun sonucunda toplumsal devrime gerek kalmadan, kapitalizmi dönüştürmeyi amaç edinmişlerdir ve siyaset bilimi literatürüne kimlik siyaseti kavramını kazandırmışlardır.

Radikal demokratlar toplumu dönüştürecek olanın artık proletarya değil, belirsiz tekil öznelerin olduğunu vurgular. Onlara göre işçi sınıfı, iş gücü örgütlenmesindeki ve üretim ilişkilerindeki yeri değişerek, eski görüntüsünden uzaklaşmıştır. Hatta toplumsal sınıflar içinde azınlık haline gelmiştir. Yeni toplumsal hareketler olarakta adlandırılan çevreci, feminist ve pek çok hareketlerin temelinde sınıf siyasetinden ziyade, yurttaş, azınlık kimlikleri, öteki veya tüketici gibi kavramlarla vardır.

Radikal demokratlar, farklılıklara karşı tepkileri nötralize etmek gibi amaç güderek, bireycilik, çoğulculuk gibi kavramları her ne kadar yüceltse de kendi içinden çatışma çıkaracak dinamiklere sahiptir. Marx'ı sınıfsal indirgemeci olmakla eleştirirler ve bu yüzden özellikle sınıfsal açıklama yapmaktan kaçınmışlardır. Bu bakımdan kendileri çelişir gibi görünmektedir. Çatışma kavramını ve bütün eşitsizlikleri yok etmeyi amaçlayan radikal demokratlar liberal demokrasiye karşıt bir söylemlere sahiptir, ancak bu tutumları yüzünden liberalizmin bir üst projesi olarak görüntü çizmişlerdir.

Samuel P. Huntington “Üçüncü Dalga” adlı eserinde, açık, özgür ve adil seçimlerle işbaşına gelmenin demokrasilerin özü olduğunu, ancak bu yolla gelmiş olsa bile açık, hür ve

adil seçimlerin kamusal erdemlerin yegane parçası değil, yalnızca bu erdemlerin birisi olduğunu belirterek demokrasilerin yozlaşabileceğine dikkat çekmiştir.

Bir hükümetin, halkın oylarıyla işbaşına gelmesi o yerde demokrasinin varlığından söz edileceği anlamına gelmez. Buna en klasik örnekte Hitler'dir. Hitler 1933'te Almanya'da başbakan seçilene kadar normal bir anayasal süreç izlemiş ve bir parti lideri olarak çoğunluğun oyunu alarak göreve gelmişti. Demokrasi argümanlarıyla iktidara gelen rejimler, demokrasinin anayasal sınırlarını hiçe sayarak, çoğu zaman vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmektedir. Öyleki bu sorun Peru, Filipinler, Filistin, Pakistan ve daha pek çok ülkede de görülmüştür.

Günümüzde hibrid ya da düşük yoğunluklu demokrasiler olarak adlandırılan bu demokrasileri ilk kuramsallaştıran Fareed Zakaria'nın illiberal demokrasi kavramı olmuştur. Fareed Zakaria'nın bunun gibi rejimleri "illiberal demokrasi" (otoriter demokrasi) nitelendirmiş, bu rejimlerde serbest seçimle iktidara gelenlerin, varlık nedeni demokrasi olmasına rağmen, bu iktidarlar, liberal demokrasinin değerleri olan sınırlı devlet, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, sivil hak ve özgürlükleri zayıflatmaktadır. Bu tür rejimlerde, çoğunluğu elinde bulunduran partiler, muhalefete karşı hoşgörüsüzlükleri ile dikkat çeker. Kutuplaştırıcı siyaset anlayışı güden bu iktidarlar, toplumda etnik ve dinsel bölünmelerin derinleşmesine neden olmaktadır.

Batı'daki liberal demokrasinin gereği serbest seçimlerin yanında, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, ifade, toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü gibi temel hakların korunması gibi liberal değerler vardır. Demokratik kültüre ait, anayasal kurumlar, kuvvetler ayrılığı, muhalefet, sivil toplum ve diğerleri hem toplumsal hem bireysel, hem kamusal hem de özel de içselleştirilmedikçe bu sorun adı hangi yönetim türü olursa olsun devam edecektir. Ayrıca Zakaria'nın düşüncelerine ilave olarak gelişmiş ülkelerinde demokrasiyle ilişkin sorunları vardır. 1990'lardan sonra demokrasinin araçsallaştırılması, dünya siyasetin de yeni aktörlerin yer alması, yurttaş ile yönetim arasında güven sorunlarına sebep oldu. Artık Rousseau'nun egemenlik anlayışındaki halkın kendi kaderini tayini, Rousseau'nun hayal ettiği homojen toplumdan çok öteye ulus devletide aşarak, devlet seçkinleri ve küresel aktörler arasındaki çıkar ilişkilerine bırakmıştır. Sonuçta, halkı tamda temsil edemeyen aktörler ve toplumsal kutuplaşmanın ortaya çıktığı görülmüştür. Hem enteresan hem de çelişkili olan ise, tüm aktörlerin demokrasiden bahsettiği ve dünya siyaseti içinde siyasal sistem olarak demokrasinin küreselleşmesi gerektiği söylemiyle ve küreselleştirilmesiyle birlikte demokrasinin ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğu an aynı zaman denk gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülhâlık, M. N. (1985). *İslâm Siyâsî Düşüncesinde Muhalefet*. (Çev. V. Akyüz), İz Yayınları, İstanbul.
- Abramson, J. (2012). *Minervanın Baykuşu: Batı Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. İ. Yıldız), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. (ed.). (2011). *Dünyevi İktidara Doğru: Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İletişim, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1997). *Tanrı Devletinden Kral Devlete*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1998). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Akad, M. & Dinçkol, V. , Bihterin & Bulut, N. (2014). *Genel Kamu Hukuku*. Legal Kitabevi, İstanbul.
- Akal, C. B. (1999). *Devlet, Yasa, Hakimiyet*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akça, G. (2010). “Çok Kültürlülük Tartışmaları, Toplumsal Bütünlük Kaygısı ve Yeniden Milletleşme” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Azerbaycan.
- Aktaş, M. (2015). “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Muş.
- Akyılmaz, B. (1998). “Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara.
- Andrewes, A. (1969). *The Greek Tyrants*. Hutchinson University Library, London.
- Arblaster, A. (1999). *Demokrasi*. (Çev. N. Yılmaz), Doruk Yayınları, Ankara.
- Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. S. Babür), Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Aristoteles. (2007). *Politika*. (Çev. Ersin Uysal), Dergah Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles. (2010). *Politika*. (Çev. M. Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Arnhart, L. (2011). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. A. K. Bayram), Adres Yayınları, Ankara.

- Arsel, İ. (1975). *Anayasa Hukukunun Umumî Esasları-I*. Güven Matbaası, Ankara.
- Arslan, A. (2003). “Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teori”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Kocaeli.
- Ashford, N. (2011). *Özgür Topumun İlkeleri*. (Çev. C. Madenci), Liberte Yayınları, Ankara.
- Ashford, N. (2011). *Özgür Topumun İlkeleri*. (Çev. C. Madenci), Liberte Yayınları, Ankara.
- Aslan, S. (2010). “Sivil Toplum ve Demokrasi (Civil Society and Democracy)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Isparta.
- Ataay, F. (2014). *Majoriteryenizm ve Demokrasinin Geleceği*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bal, H. (2012). “Demokrasinin Performans İmkânı Olarak Çoğulculuk”. *Liberal Düşünce Dergisi*, Ankara.
- Baltacı, C. (1996). “Demokrasilerde Eşitlik İlkesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Isparta.
- Barry, N.P. (2012). *Modern Siyaset Teorisi*. (Çev. M. Erdoğan ve Y. Şahin), Liberte Yayınları, Ankara.
- Başgil, A. F. (1957). *Türkiye’nin Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri*. Baha Matbaası, İstanbul.
- Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilât Hukuku*. Tan Matbaası, İstanbul.
- Batı, U. (2010). “Liberal Demokrasinin Dönüşümü ya da Post-Marksist Teorinin Zafiyeti: Radikal Demokrasi Projesinin Eleştirisi”. *Akademik Bakış Dergisi*, Ankara.
- Bayar Bravo, I. (2006). "Hegel ve Liberalizm". *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Ulusal Felsefe Sempozyumu Felsefe Dergisi*, Isparta.
- Bayram, Y. (2014). “John Stuart Mill’in Demokrasi Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Trabzon.
- Benevolo, L. (2006). *Avrupa Tarihinde Kentler*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- Bentham, (1961) *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Dolphin Books, New York.
- Beriş, H. E. (2008). “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Beyme, V. K., Daniels, R. V. (1979). “Muhalefet”. (Çev. M. Turhan), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Boucher, D. (1998). *Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present*, New York. Oxford University Press.

- Brahm, H. (1972). *Der Niedergang der Opposition in der KPdSU*. Opposition in der Sowjetunion, Düsseldorf
- Büyük, C. (2010). “Yasama Yürütme Yargı: Platon’dan Montesquieu’ya Devletin Fonksiyonlarına Genel Bir Bakış”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara.
- Canfora, Luciano. (2010). *Avrupa’da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi*. (Çev. N. Domaniç ve N. Avhan), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Canman, D. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Çaha, Ö. (1994). “Osmanlı’da Sivil Toplum”. *Atatürk Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Erzurum.
- Çaha, Ö. (2005). “Sivil Toplumun Türkiye’deki Sorunları”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. S.Bakan, A. Küçük ve A. Karadağ (drl.). Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. Plato Film Yayıncılık, İstanbul.
- Çaha, Ö. (2010). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. Dem Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. , (2016). “Demokrasi”, *Siyaset Bilimi*. H. Çetin (drl.). Orion Kitabevi, Ankara.
- Çelik, İrfan. (2011). “Kuvvetler Ayrılığı: Bir İndirgeme ve Dönüşümü”. *Liberal Dergisi*, Ankara.
- Çetin, H. (2016). *Siyaset Bilimi*. Orion Kitabevi, Ankara.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. (Çev: L. Köker), Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üstüne*. (Çev. B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Diamond, L. ve Plattner, M. F. (1995). *Demokrasi Anı* (Çev. Türk Demokrasi Vakfı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Dinçkol, B. (2004). “Çoğunluk Tiranisine Karşı Bir Çözüm Yolu: Tocqueville’in Siyasal Kuramı”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul.
- Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Topluma*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Dougherty, J. E. ve Pfaltzgraff, R. L. Jr., (1981). *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. Harper and Row, New York.
- Ebenstein, William. (2001). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. Şule Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa Hukuku*. Orion Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. (2005). “Egemenliğin Dünü-Bugünü”. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2: 218-219.
- Eroğul, C. (1993). *Anatüzeeye Giriş*. İmaj Yayıncılık, Ankara.

- Erözden, O. (2004). “Sivil Toplumun Karanlık Yüzü: Demokrasiye Geçiş Sürecinde Sivil Toplumun Farklı Görünümleri, Hırvatistan Örneği”. *Sivil Toplum*, 2 (5): 61-68.
- Euchner, W. (1993). “*Einleitung: Opposition als Gegenstand politikwissenschaftlicher Forschung*”, in: Walter Euchner (Hrsg.), *Politische Opposition in Deutschland und im internationalen Vergleich*, Göttingen.
- Finley, M. I. (2003). *Antik ve Modern Demokrasi*. (Çev. D. Türker), Ayraç Yayınları, Ankara.
- Fukuyama, F. (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (Çev. Z. Dicleli), Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Giritli, İ. (2001). *Anayasa Hukuku*, 2. B., Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Glötz, G. (1996). *The Greek City and Its Institutions*, Londra ve New York
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Göztepe, E. (2010). *Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışına Karşı Çoğulcu Demokrasi Modelleri Normatif Düzenleme Olanakları ve Bunun Sınırlılığı Üzerine Bazı Düşünceleri*”, Çoğulcu Demokrasi Çoğunlukçu Demokrasi İkilemi ve İnsan Hakları Toplantısı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 5-6 Haziran, Ankara.
- Gray, J. (2001). *John Stuart Mill: Liberalizmin Krizi*, Siyasi Düşüncenin Temelleri (içinde) , (Çev. G. Bayraktar). Alfa Yayınları 1012, İstanbul.
- Gül, M. (2010). *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Güler, B. A. (2005). *Kamu Personeli: Sistem ve Yönetim*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gülsoy, M. T. (2007). *Özgürlüklerin Korunmasında Anayasa Yargısının Yeri ve Meşruluğu*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Gülsoy, T. (2006). *Milletin Temsili*, Kamu Hukuku Arşivi – KhukA., C. 9, S. 2, Eylül, Ankara.
- Güriz, A. (1987). *Hukuk Felsefesi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Habermas, Jürgen. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, İstanbul.
- Hakyemez, Ş. Y. (2003). “*Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Hakyemez, Y. Ş. (2004). *Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Hayek, F. A. (1960). *The Constitution of Liberty*, London, Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Hayek, F. A. (1997). *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*, Cilt 3: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, (Çev. M. Öz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

- Hayek, F. A. (2008). *Siyasî Bir İdeal Olarak Hukuk Devleti*, Çoban, A.R. Canatan, B. Küçük, A. *Hukuk Devleti: Hukukî Bir İlke Siyasî Bir İdeal*, (Çev. K. Altıparmak), Adres Yayınları, Ankara.
- Hayek, F.A. (1995). *Kanun Yasama Faaliyeti ve Özgürlük* cilt 2, Sosyal Adalet Serabı. (Çev. M. Erdoğan). İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Hendriks, C. M. (2006). *Integrated Deliberation: Reconciling Civil Society's Dual Role in Deliberative Democracy*, Political Studies, Vol.
- Heywood, A. (1992). *Political Ideologies*, St. Martin's Press, New York
- Heywood, A. (2011). *Siyaset Teorisine Giriş* (Çev H. Köse). Küre Yayınları, İstanbul.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset*, (Çev. B. Özpek), Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2012). "Siyasetin Temel Kavramları" (Çev. H. Özler), Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Ş. Akın). Adres Yayınları, Ankara.
- Hill, C. (2015). *İngiliz Devrimler Çağı: Demokratik Devrimden Sanayi Devrimine 1530-1780*, (Çev. L. Akalın). Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hobbes T. (1995). *Leviathan*, (Çev. S. İpek), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hobbes, T. (2001). *Leviathan*, (Çev. S. Lim), 3. Baskı, Yaka Yayınları, İstanbul.
- Hocaoğlu, D. (1996). "*Ulus Devlet, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil*", Türk Yurdu Yayınları, Ankara.
- Hughes, A. (2003). *1649 İngiliz Devrimi*, (Çev. K. İnal). Dost Kitabevi, Ankara.
- Jahn, B. (2005). *Barbarian Thoughts: Imperialism in the Philosophy of John Stuart Mill*, Review of International Studies, Volume 31, Issue 03, July s. 601-604.
- K. Naci. (2005). "Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokrastik Paradokslar", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Antalya.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2014). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Legal Yayınları, İstanbul.
- Kalfa, C. (2014). "Tocqueville'in Demokrasi Teorisine Katkıları Üzerine". *Sosyal Bilimler Dergisi*, Kayseri.
- Kalfa, C. (2015). "Rousseau ve Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı". *Alternatif Politika Dergisi*, Ankara.
- Kapani, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*, AÜHF Yayınları, Ankara.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*, VII. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Kaynar, M. K. (2005). "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Solunda Yeni Yaklaşımlar: Birey, Sivil Toplum, Demokrasiye Sosyalizm". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Antalya.

- Keane, J. (2009). *"The Life and Death of Democracy"*, London, New York Etc.: Simon and Schuster.
- Kelsen, H. ve Jestaedt, M. (2007). *Veröffentlichte Schriften 1905-1910 Und Selbstzeugnisse*, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag,
- Keyman, E. Fuat. (2011). *Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme: Süreçler, Sorunlar, Aktörler*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Kışlalı, A. T. (1984). "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce". *Amme İdaresi Dergi*, İstanbul.
- Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kishlansky, M. A. (2009). *Batı'nın Kaynakları: Batı Medeniyeti Okumaları - Cilt I, Açılım Yayınları*, İstanbul.
- Knutsen, T. L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Açılım Yayınları, İstanbul.
- Köker, L. (1992). *Rousseau ve Demokrasi*, İmge Yayınları, Ankara.
- Köker, L. (2004). *Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz, Sivil Toplum*, Beta Yayınları, Ankara.
- Köker, L. (2012). *İki Farklı Siyaset*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kurtuluş, C. (2005). *Türkiye ve Ortadoğu'da Sivil Toplum Tartışmaları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Küçük, A. (2016). "Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara.
- Lipson, L. (1978). *Politika Bilimin Temel Sorunları*, (Çev. T. Karamustafaoğlu), AÜHF Yayınları, Ankara.
- Lipson, L. (1984). *Demokratik Uygarlık*, (Çev. T. Alkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara.
- Lipson, L. (1984). *Demokratik Uygarlık*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Lipson, L. (1993). *"Demokrasinin Felsefesi"*, (Çev. M. Erdoğan), Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar, Ankara.
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, (Çev: F. Bakırcı), Eksi Kitaplar Yayınevi, Ankara.
- Machiavelli, N. (2007). *Prens*, (Çev. H. Mutluay). Bordo Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2008). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Mayo, H. B. (1964). "Demokratik Teoriye Giriş". (Çev. E. Kongar), *Türk Siyasi Bilimler Dergisi*, Ankara.

- Mill, J. S. (1969). *“Bentham”*, Collected Works of John Stuart Mill, Volume X, Ed. John M. Robson, Toronto and Buffalo, University of Toronto Press,
- Mill, J. S. (2012). *Hürriyet Üstüne*, (Çev. M. Osman Dostel), Liberte Yayınları, Ankara.
- Mill, J.S. (2004). *Hürriyet Üstüne* (Çev. M. Dostel), Liberte Yayınları, Ankara.
- Montesquieu, (2011). *Kanunların Ruhu*, (Çev.F. Baldaş), Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Okandan, R. G. (1966). “Umumi Amme Hukuku”. *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, İstanbul.
- Öniş, Z. (2014). *Küreselleşme, Gelir Adaletsizliği ve Demokrasinin Geleceği: Kriz Sonrası Eğilimler*, Yıldız, Yayınları, Ankara.
- Özbudun, E. (1988). *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özbudun, E. (1999). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Özçelik, S. (1982). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Özer, A. (2017). *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Parker, D. (2003). *Giriş: Devrime İlişkin Yaklaşımlar*, (Çev. K. İnal), Dost Kitabevi, Ankara.
- Pietrzyk, D. I. (2003). *Democracy or Civil Society? Politics*, Vol.
- Platon, (1995). *Devlet*, (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz.), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Rosenfeld, M. (2014). “Hukukun Üstünlüğü ve Anayasal Demokrasinin Meşruiyeti”, (Çev. V. Aslan). *İstanbul Dergisi*, İstanbul.
- Rousseau, J. J. (2005). “Toplum Sözleşmesi”, (Çev. T. ILGAZ), *Paragraf Dergisi*, Ankara.
- Sancar, M. (2001). “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”. *İletişim Dergisi*, İstanbul.
- Sander, O. (2000). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sarıca, M. (1969). “Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İstanbul.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Yıldız) . Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Karaosmanoğlu), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Schmidt, M. G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çev. M. Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara.
- Schmitter, P. C. ve Karl, J. (1999). “*Demokrasi Nedir, Ne Değildir?*”, (Çev. L. Gönenç), Siyasal Yayınları, Ankara.
- Schumpeter, J. (1947). “*Capitalism, Socialism and Democracy*”, New York, London, Harper, 2nd edition.

- Sencer, M. (1990). "İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi". *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara.
- Serim, B. (1994). "Yasa Önünde Eşitlik" İlkesi". *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara.
- Sezen, S. (1993). *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler: Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, (Çev. S. Türközü), İmge Kitabevi, Ankara.
- Soysal, M. (1987). *100 Soruda Anayasa'nın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Spinoza, B. (2007). *Tractatus Politicus*, (Çev. M. Erşen), Dost Yayınları, Ankara.
- Ste. Croix, G.E.M. (1981). *"The Class Struggle in the Ancient Greek World"* (Ithaca, New York: Cornell University Press),
- Sunat, H. (2014). "Etika'dan 'Demokrasiye'/'Teolojik-Politik Edimselliğe' Yol Alırken/ II", *Birikim Dergisi*, Ankara.
- Şenel, A. (2010). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Tamer Gözübüyük, M. (2010). "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Tannenbaum, D. (2011). *Siyasi Düşünce Tarihi*, (Çev. F. Demirci), 7. Baskı, Ankara.
- Tannenbaum, D.(2005). *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri'*, (Çev. F. Demirci), Adres Yayınları, Ankara.
- Tarhan, G.(2009). "Rousseau ve Sieyes'de Egemenlik Kuramı", *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, Ankara.
- Tekin, S. ve Sipahi, E. B. (2014). "Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Ortaçağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme". *Tarih Okulu Dergisi*. İstanbul.
- Tekinalp, Ş. (2005). *"Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük"*, Journof of İstanbul Kültür University, İstanbul.
- Teziç, E. (2014). *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (Çev. K. Emiroğlu), İmge Yayınları, Ankara.
- Tilly, C. (2016). *Avrupa'da Devrimler: 1492-1992*, (Çev. Ö. Arıkan). Alfa Basım Yayınları, İstanbul.
- Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*, (Çev. İ. Dilber). Beta Yayınları, İstanbul.
- Tocqueville, A. D. (2016). *Amerika'da Demokrasi*, (Çev. S. Özdemir), İletişim Yayınları. Ankara.

- Torun, Y. (2008). *Ronald Dworkin'in Hukuk ve Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Torun, Y. (2009). “Meritokrasi: Adaletin Terazisi Mi Yoksa Bir Adalet İllüzyonu Mu?”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, İstanbul.
- Tosun, G. E. (2005). *Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için bir Analiz Aracı Olabilir mi?*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Touraine, A. (1992). *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. H.Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tuncel, G. (2005). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi, (Editör: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat”, *Aktüel Dergisi*, İstanbul.
- Turgut, N. (1984). *Siyasal Muhalefet*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Turhan, A. (2013). “İnsan Hakları Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Malatya.
- Turhan, M. (1988). “Çoğunluk İlkesi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Diyarbakır.
- Uluşahin, N. (2007). “Liberal Demokrasinin Çıkmazı: Çatışma Karşısında Barış İçin Azınlık Çoğunluk İlişkisini Yeniden Düzenleme Gereği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Ankara.
- Uslu, F. (2013). “Anayasa Yargısının Meşruluğuna Bir İtiraz Olarak Egemenlik”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara.
- Üşür, İ. (1990). *Burjuva Devrimleri Bağlamında On yedinci Yüzyıl İngiliz Devrimi*, İletişim Yayınları, Ankara.
- Viotti, P. R. , Kauppi, M. V. (2001). *International Relations and World Politics*., Security, Economy, Identity, Prentice Hall.
- Wanlass, L. (1953). *Gettell's History of Political Thought*. New York: AppletonCentury-Crofts, Inc.
- Williams, G. L. (1985). “*John Stuart Mill on Politics and Society*”, Glasgow, Fontana Press,
- Yalçın, A. (1983). “*İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Yalçınkaya, A. (2011). *İlahi Siyaset*, İletişim Yayınları, Ankara.
- Yalçınkaya, A. (2011). “*Ortaçağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce*”, İletişim Yayınları.
- Yalçınkaya, A. (2011). *Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, B. (2009). “Çöğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara.

- Yayla, A. (2014). *Özgürlük Yolu*, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız ,Ö. (2004). “Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk”, *Sivil Toplum, Dergisi*, Ankara.
- Yılmaz, A. (2001). “*Çağdaş Siyasal Akımlar*”, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yurdusev, A. Nuri. (2006). *Uluslararası İlişkiler’ Öncesi*, İletişim, İstanbul.
- Yüksel, Ö. (1998). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Zabunoğlu, H. G. (2016). “Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- Zakaria, F. (1999). *İlliberal Demokrasinin Yükselişi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Esmâ ERKANAT KOYUNCU
Doğum Yeri - Tarihi	Yenimahalle/ANKARA - 28.07.1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Ankara Kaya Bayazıtöğlü Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Ankara Yenimahalle Kaymakamlığı
Çalıştığı Kurumlar	
E-Posta	esmaerkanat@gmail.com